

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**HESYCHASM MİSTİSİZMİ GELENEĞİ ve
GREGORY PALAMAS (1296-1359)**

Yüksek Lisans Tezi

ZEHRA TOKCAN

İstanbul, 2019

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**HESYCHASM MİSTİSİZMİ GELENEĞİ ve
GREGORY PALAMAS (1296-1359)**

Yüksek Lisans Tezi

ZEHRA TOKCAN

Danışman: DOÇ. DR. BİLAL BAŞ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİNLER TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi ZEHRA TOKCAN'ın HESYCHASM MİSTİSİZMİ GELENEĞİ VE GREGORY PALAMAS(1296-1359) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 25.07.2019 tarih ve 2019-23/13 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 19.08.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1.	Tez Danışmanı Doç. Dr. BİLAL BAŞ	
2.	Jüri Üyesi Prof. Dr. ALİ DURUSOY	
3.	Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi MAHMUT SALİHOĞLU	

GENEL BİLGİLER

Ad Soyad	: Zehra TOKCAN
Ana Bilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	: Dinler Tarihi
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Bilal BAŞ
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Ağustos 2019
Anahtar Kelimeler	: Hesychasm, Mistisizm, Gregory Palamas, Barlaam.

ÖZET

HESYCHASM MİSTİSİZMİ GELENEĞİ ve GREGORY PALAMAS (1296-1359)

Hesychasm, Ortodoks Kilise geleneğinde Tanrı'yı temaşa etmek için belli bir oturuş pozisyonuyla dua eden ve bunun neticesinde Tanrı'yla birleştiklerini iddia eden mistik bir gelenektir. Tarihi dördüncü yüzyıla kadar uzanan Hesychasm, on birinci yüzyıla kadar Tanrı'yı bilmek için asketik bir hayatı benimseyen keşişlerin dünyevi endişelerden kaçınarak içlerinde yakalamaları gereken huzur ve sükunet olarak anlaşılmuştur. On birinci yüzyılda Symeon the New Theologian (ö. 1022) ve Nikiphoros the Monk'la (ö. 1300'den önce) birlikte Tanrı'nın bir ışık olarak tecrübe edildiği bir dua geleneğine dönüşen Hesychasm, Gregory Sinai (ö. 1346) ile birlikte özellikle Athos Dağı ve Balkanlarda yaygınlık kazanmıştır.

Gregory Palamas'ın (ö. 1359) Barlaam'la (ö. 1348) tartışmaları neticesinde Hesychasm, felsefi ve teolojik alt yapısı olan bir inanç sistemine dönüşmüştür. Barlaam'ın Katolik Kilisesi'ne karşı Ortodoks Kilise'nin pozisyonunu savunmak üzere yazdığı tezlerde kullandığı teolojiye Palamas itiraz etmiştir. Çünkü Barlaam'a göre, Tanrı hakkındaki bilgi ancak yarattıkları aracılığıyla ve bilimsel bilgiyle edinilebilirken, Palamas'a göre Tanrı hakkındaki bilgi, Tanrı'nın lütfuyla manevi olarak da edinilebilir.

Barlaam'ın, Hesychast keşişleri Tanrı'yı maddi gözleriyle gördüğünü iddia eden Messalianizm ile suçlaması ve keşişlerin dua yöntemiyle dalga geçmesi tartışmayı başka bir boyuta taşımıştır. Palamas, Barlaam'ın suçlamalarına Tanrı'nın zâtı ve tecellisi arasında ayırım yaparak karşılık vermiş, Barlaam bu defa Hesychastlar'ı Tanrı'nın birliği bozan düalistler olmakla itham etmiştir. Palamas'ın Barlaam'a karşı hazırladığı ve Athos Dağı'nın keşişlerine imzalatıldığı *The Hagioritic Tome* tartışmanın iyice büyümesine sebep olmuştur.

Bizans toplumunu on dördüncü yüzyılda oldukça meşgul eden bu tartışma, İmparator III. Andronikos'un (ö. 1341) ölümünden sonra başlayan taht kavgasında Palamas'ın Kantakuzene'yi (ö. 1383) desteklemesiyle siyasallaşmış, Zelotların isyanıyla sosyal bir nitelik kazanmıştır. Bütün hayatı Hesychasm tartışmalarıyla geçen Palamas'ın görüşleri toplanan konsillerle Ortodoks inancına uygun görülmüş, Palamas ölümünden sonra aziz ilan edilmiştir.

GENEL BİLGİLER

Name and Surname :	Zehra TOKCAN
Department of:	Felsefe ve Din Bilimleri
Field :	Dinler Tarihi
Supervisor:	Doç. Dr. Bilal BAŞ
Degree and Date:	Yüksek Lisans – Ağustos 2019
Keywords:	Hesychasm, Mystical, Gregory Palamas, Barlaam.

ABSTRACT

THE MYSTICAL TRADITION OF HESYCHASM AND GREGORY PALAMAS (1296-1359)

Hesychasm is a mystical tradition within the Orthodox Church; which claims the possibility of deification or seeing the deity through a certain practice of meditation. Although this tradition goes back to early centuries of Christianity, it was Gregory Palamas who gave it a theological and philosophical explanation making it a coherent doctrinal system. The immediate context of this reconstruction came through Palamas' debates with Barlaam (1290-1348) who argued against the mystical claims of Hesychasm. According to Barlaam the only possible way of attaining the knowledge of God is through scientific knowledge, through God's creation and human senses. Palamas, on the other hand, argued that knowledge of the Divine might be attained through his grace and through mystical experience.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, Ortodoks Kilisesi'nin mistik geleneği Hesychasm hakkında bilgi verilip on dördüncü yüzyılda Bizans toplumunu iki kutba ayıran Gregory Palamas ve Barlaam arasındaki tartışmanın açıklanması hedeflenmiştir.

Ders dönemi itibariyle hep daha iyi olmam için çabalayan ve beni yönlendiren, çalışmamın başından sonuna kadar bana destek olan danışman hocam Doç. Dr. Bilal BAŞ'a, yaptıkları düzeltmelerle tezimin daha iyi olmasını sağlayan değerli jüri üyelerim Prof. Dr. Ali DURUSOY'a ve Dr. Öğr. Üyesi Mahmut SALİHOĞLU'na, kütüphanede defalarca benim için kaynak taraması yaparak, ihtiyaç duyduğum kaynakları bana ulaştıran kıymetli arkadaşım Fatma Kübra AKYÜZ'e, ilmi hayatım boyunca maddi-manevi desteklerini ve dualarını benden hiç esirgemeyen değerli ebeveynlerim Makbule ve Ramazan TOKCAN'a, yerini kimsenin dolduramayacağı canım kardeşim Fatma TOKCAN BAYHAN'a ve daima arkamda olduklarını bildiğim, sırtımı yasladığım kardeşlerim Mahmut ve Muhammed TOKCAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamın sonraki çalışmalara katkı sağlamasını temenni ederim.

Zehra TOKCAN

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. HESYCHASM MİSTİSİZMİ GELENEĞİ	6
1.1. Mistik Bir Gelenek Olarak Hesychasm	6
1.1.1. Mistisizm	6
1.1.2. Hıristiyan Mistisizmi	8
1.2. Hesychasm ve Asketizm	11
1.2.1. Asketizm	11
1.2.2. Hıristiyan Asketizmi	12
1.3. Hesychasm	14
1.3.1. Hesychasm ve Kalbin Duası	14
1.3.2. Hesychasm'ın Tarihçesi	17
1.3.2.1. Pontuslu Evagrius	18
1.3.2.2. Dördüncü Yüzyıldan On Birinci Yüzyıla Kadar Hesychasm	19
1.3.2.3. Symeon the New Theologian	20
1.3.2.4. Nikiphoros the Monk	22
1.3.2.5. Gregory Sinai	23
1.3.2.6. Gregory Palamas ve Barlaam	24
2. GREGORY PALAMAS	38
2.1. Gregory Palamas'ın Hayatı	38
2.1.1. Ailesi	38
2.1.2. Eğitimi	39
2.1.3. Manevi Yolculuğunun Başlangıcı: Athos Dağı	42
2.1.4. Hesychasm Tartışması	48

2.1.5.	Taht Kavgası ve Hesychasmin Siyasallaşması	49
2.1.6.	Hesychasm Tartışmasının Sosyal Bir Probleme Dönüşmesi: Zelotların İsyanı ve Selanik.....	54
2.1.7.	Türk Esareti.....	60
2.1.8.	Ortodoks Bir Aziz: Gregory Palamas	63
2.2.	Gregory Palamas'ın Eserleri	65
2.2.1.	Kutsal Ruh ile İlgili Yazıları.....	65
2.2.2.	Hesychasm Karşıtı İlk Liderlere Yazdığı Mektuplar.....	66
2.2.3.	Hesychasm Savunmasıyla İlgili Çalışmaları	66
2.2.4.	İnançla İlgili Eserleri	67
2.2.5.	Hesychasm Tartışmasına Atıfta Bulunan Mektuplar.....	68
2.2.6.	Hesychasm Tartışmasıyla İlgili Yazılmış Risaleler.....	70
2.2.7.	Akindynos'a Karşı Yazdığı Eserler	71
2.2.8.	Nikephorus Gregoras'a Karşı Yazdığı Eserler	71
2.2.9.	Piskoposlukla İlgili Faaliyetlerine İlişkin Yazıları	72
2.2.10.	Asketik ve Manevi Yazıları	72
2.2.11.	Vaazları.....	73
2.3.	Gregory Palamas'ın Görüşleri.....	73
2.3.1.	Manevi Bilgi	74
2.3.2.	İlahi Işık (Nur)	75
2.3.3.	Tanrı'nın Zatı ve Tecellisi	77
2.3.4.	İnsanın Bedeni	78
2.3.5.	Bedenin Merkezi Kalp ve Dua.....	79
SONUÇ.....		81
KAYNAKÇA.....		84

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	Adı Geçen Eser
<i>a.g.m.</i>	Adı Geçen Makale veya Madde
<i>a.g.t.</i>	Adı Geçen Tez
<i>bkz.</i>	Bakınız
<i>böl.</i>	Bölüm
<i>çev.</i>	Çevirmen
<i>ed.</i>	Editör
<i>haz.</i>	Hazırlayan
<i>Hz.</i>	Hazreti
<i>m.</i>	Metre
<i>M.Ö.</i>	Milattan Önce
<i>M.S.</i>	Milattan Sonra
<i>ö.</i>	Ölüm Tarihi
<i>s.</i>	Sayfa
<i>St.</i>	Saint
<i>vb.</i>	Ve benzeri
<i>yy.</i>	Yüzyıl

GİRİŞ

İnsan, gözlerini sınırlı bir ömre sahip olduğu ölümlü bir dünyaya açmaktadır. Bu sebeple her insanın içinde ölümsüzlüğü elde edemese bile en azından ölümsüz olanla yani Allah'la kopmaz bir bağ kurarak O'nunla birleşme ihtiyacı yatmaktadır. Aşkın bir Tanrı inancına sahip bütün dinlerde bu birlikteliği ve bağı kurmaya çalışan deruni ve manevi bir geleneğe rastlamak mümkündür. Mistisizm ismi altında toplanan bu geleneklerin Ortodoks Kilisesi'nin içindeki temsilcileri ise Hesychastlardır.

Sessizlik, sükunet, huzur gibi anlamlara gelen *hesychia* kelimesinden gelen Hesychasm, Ortodoks Kilise geleneği içerisinde Tanrı'ya sessizce ve kalben dua ederek Tanrı'yı bir ışık olarak temaşa etmeyi ve Tanrı'yla birleşmeyi amaçlayan bir dua geleneğidir. Hesychasm'ı Ortodoks Kilisesi'nin manevi geleneğine ait metinlerde ilk kez kullanan Pontuslu Evagrius'tur (ö. 399). Evagrius, kelimeyi asketik bir hayata talip olarak Tanrı'yı bilmeyi ve anlamayı amaçlayan keşişlerin, içlerinde yakalaması gereken sessizlik ve huzur olarak tanımlamıştır. Evagrius'a göre asketizmin ilk şartı dünyevi endişelerden ve arzulardan arınarak bu içsel sükuneti ve huzuru yakalamaktır.

Hesychasm, dördüncü yüzyıldan on birinci yüzyılda Symeon the New Theologian'a (ö. 1022) kadar Evagrius'un anladığı şekilde anlaşılıp kullanılmış, fakat Symeon'la birlikte başka bir anlama kavuşarak, Tanrı'nın ışık vizyonları şeklinde müşahede edilebilmesi için belli bir oturuş pozisyonunda, sürekli dua etmek olarak tanımlanmıştır. Symeon ve Nikiphoros the Monk (ö. 1300'den önce), Hesychasm'ın dua etme yöntemi hakkında yazarak Hesychasm'ı asketizmin başlangıcı için gerekli olan sessizlik ve sükunet olarak anlaşılmaktan öteye taşımış ve Hesychasm'ın bir dua yöntemi olarak kabul edilmesini sağlamışlardır.

Hesychasm'ın özellikle Athos'ta yeniden canlanmasını ve Balkanlarda tanınmasını sağlayan isim Gregory Sinai'dir (ö. 1346). Adaşı Gregory Palamas'la (ö. 1359) aynı dönemde Athos'ta bulunmasına rağmen ikisi arasındaki kişisel irtibata dair çok fazla bilgi yoktur. Fakat Sinai, Palamas'tan farklı olarak, Barlaam'la (ö. 1348) birlikte başlayan ve Bizans toplumunu iki kutba ayıracak kadar etkili olan Hesychasm tartışmalarından uzak kalmayı tercih etmiştir.

Hesychasm'ı bir dua geleneği olmaktan çıkarıp, felsefi ve teolojik altyapısı olan bir inanç sistemi haline getiren isim ise Gregory Palamas'tır. Dindar ve soylu bir ailede dünyaya gelip sarayda iyi bir eğitim alan Palamas, yirmi yaşında asketik bir hayat yaşamaya karar vererek Athos'a yerleşmiştir. Burada az uyku, oruç ve sürekli dua ile bir Hesychast olarak yaşayan Palamas, Barlaam'ın Ortodoks Kilisesi'nin Katolik Kilisesi karşısındaki temsilcisi olarak ortaya çıkmasıyla inzivasından çıkıp Hesychasm tartışmalarına müdahil olmuştur.

Barlaam, Kalabria'da dünyaya gelmiş bir Yunanlı olarak, duygusal anlamda bir Ortodoks fakat Batı'nın skolastik eğitim sisteminden geçmiş bir ilahiyatçı olarak Batılıdır. Barlaam'ın Ortodoks Kilisesi ve Katolik Kilisesi'nin birleşmesiyle ilgili görüşmelerde, iki kiliseyi birbirinden ayıran filioque kavramıyla ilgili geliştirdiği apofhatik teoloji, Tanrı'nın bilinemez olduğuna dayanmakta ve Tanrı'nın ancak yarattıkları aracılığıyla bilinebileceğini iddia etmektedir. Bu sebeple Barlaam'a göre Tanrı hakkında bilgi sadece bilimsel bilgilerle edinilebilir. İnsanın Tanrı hakkında doğrudan bilgi edinmesi mümkün değildir. Ortodoks teoloji Barlaam'ın iddia ettiği gibi apofhatik olsa da Ortodokslar, insanın Tanrı'yla iletişime geçebileceğine inanmaktadır. Dolayısıyla Ortodokslara göre Tanrı'yla iletişim kuran insanın Tanrı'nın lütfuyla, Tanrı hakkında doğrudan manevi bilgi edinmesi mümkündür. Ortodoksların bu inancını savunmak üzere ortaya çıkan isim ise Palamas'tır.

Palamas'ın karşısına çıkmasıyla Hesychastlar hakkında daha fazla bilgi edinmek için Selanik'e giden Barlaam, burada keşişlerin Tanrı'yı Tabor Dağı'nda İsa'nın başkalaşımındaki gibi bir ışık olarak temaşa ettikleri iddiası karşısında keşişleri Tanrı'yı maddi gözleriyle gördüklerini iddia eden ve heretik kabul edilen Messalianizm ile suçlayacaktır. Ayrıca Barlaam'ın Hesychast keşişleri, çenelerini göğüslerine kadar eğerek gözlerini göbeklerine odakladıkları dua yöntemi nedeniyle *omfalopsykhoi* yani "ruhları göbek deliklerinde olan insanlar" olarak aşağılamasıyla mesele başka bir boyuta taşınacaktır. Barlaam'ın Messalianizm suçlamasına karşılık Palamas, Tanrı'nın zatı ve tecellisi arasındaki ayrımı ortaya koyacak ve Tanrı'nın bilinemez zatının yanında kendisini insanlara tanıttığı tecellilerinin de olduğunu ifade edecektir. Fakat Palamas bu defa da Barlaam tarafından düalizmle itham edilecektir.

1341 yılında Barlaam'ın şikayeti üzerine toplanan konsille Hesychasm'ın Ortodoks inanç sitemine uygun olduğu kabul edilmiş fakat dönemin imparatoru III. Andronikos'un (ö. 1341) ölümüyle başlayan taht kavgaları sırasında Palamas'ın imparatorluğun istikrarı için Kantakuzene'yi (ö. 1383) desteklemesi Hesychasm'ın siyasi bir nitelik kazanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde tutuklanan ve aforoz edilen Palamas, 1347 yılında toplanan başka bir konsilde görüşlerini yeniden savunmuş ve görüşlerinin bir kez daha Ortodoksluğa uygun olduğu onaylanmıştır. Kantakuzene'nin taht mücadelesini kazanmasıyla birlikte Selanik Başpiskoposu olarak atanan Palamas, bu defa Zelotların isyanıyla Hesychasm'ın sosyal bir problem haline gelmesine şahit olmuştur. 1351 yılında, Nikephoros Gregoras'ın (ö. 1360) Palamas'ın teolojisine getirdiği itirazlar sebebiyle üçüncü kez toplanan konsilde, Palamas'ın teolojisi yine onaylanarak Ortodoksluğun resmi öğretisi haline gelmiştir.

Özünde Tanrı'ya ulaşmayı, Tanrı'yı temaşa ederek O'nunla birleşmeyi hedefleyen bu dua yöntemi on dördüncü yüzyıla kadar hiç tartışma konusu olmamıştır. Bu tartışmanın, Bizans'ın dört bir yandan Türkler, Bulgarlar ve Sırlar tarafından sıkıştırıldığı ve yıkılmaya yaklaştığı, üstelik Doğu Hıristiyanlarının Batı Hıristiyanları karşısında bu saldırılar sebebiyle zayıf düştüğü bir dönemde başladığı göz önünde bulundurulduğunda, insanların maddi dünyanın sıkıntılardan kaçarak manevi arayışlar içine girmesi ve Hesychasm'ın bütün toplumu sarsacak bir problem haline gelmesi doğal görünmektedir. Bu bağlamda söz konusu tartışma, ayrıca Ortodoks Kilisesi'nin Katolik Kilisesi'ne ve Batı medeniyetine bir refleksi olarak da değerlendirilebilir.

Dünyevi meşguliyetler bugün insanları her açıdan kuşatıp bunalıttığından, manevi sistemlere olan ilgi ve rağbet artmıştır. Bu sebeple özellikle son yıllarda Ortodoks dünyasının mistikleri Hesychastlar, Batı'da ciddi bir ilgi uyandırmış ve konuyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat maalesef ülkemizde Hesychasm'la ilgili yapılmış Türkçe bir çalışma yoktur. Kitaplarda Hesychasm'la ilgili ancak birkaç cümleye rastlanmakta, Bizans Tarihi kitaplarında ise konu genellikle siyasi boyutuyla ele alınan birkaç sayfadan öteye gidememektedir. Çalışmanın konusu bu boşluğu doldurmayı amaçlayarak seçilmiştir. Konuyla ilgili yapılmış Türkçe hiçbir çalışma bulunmadığından çalışmanın hedefi Hesychasm'ın genel bir çerçevesini çizmektir.

Hesychasm mistisizm geleneği ve Gregory Palamas hakkındaki çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mistik bir gelenek olarak Hesychasm ele alınmış, mistisizm ve asketizm bağlamında Hesychasm değerlendirilmiş ve Hesychasm'ın alamet-i farikası kalbin duası anlatılmıştır. Hesychasm'ın tarihinde önemli olan Pontuslu Evagrius, Symeon the New Theologian, Nikiphoros the Monk, Gregory Sinai gibi isimlerin Hesychasm'a katkıları, dördüncü yüzyıldan ondördüncü yüzyıla kadar Ortodoks Kilisesi'nin manevi önderleri tarafından yazılmış eserlerin derlendiği *The Philokalia* içerisinde yer alan kendi eserlerinden hareketle oluşturulmuştur. Barlaam ve Palamas arasındaki tartışmayı açıklamak için özellikle, Angela Constantinides Hero editörlüğünde "*The Letters of Gregory Akindynos*" ismiyle basılan Akindynos'un mektuplarından, Scott F. Pentecost'un "*Quest for the Divine Presence: Metaphysics of Participation and the Relation of Philosophy to Theology in St. Gregory Palamas's Triads and One Hundred and Fifty Chapters*" isimli basılmamış doktora tezinden, Joost Van Rossum'un "*Palamism and Church Tradition*" isimli basılmamış doktora tezinden, Cory J. Hayes'in "*Deus in se et Deus Pro Nobis: The Transfiguration in the Theology of Gregory Palamas and its Importance for Catholic Theology*" isimli basılmamış doktora tezinden ve Palamas'ın "*Hagioritic Tome*" ismiyle bilinen bildirisinden faydalanılmıştır.

İkinci bölümde bütün hayatı Hesychasm tartışmalarıyla geçmiş ve Hesychasm'ı sistemli bir inanç haline getirmiş Palamas'ın hayatı, eserleri ve görüşleri anlatılmaya çalışılmıştır. Palamas'ın hayatı Hesychasm tartışmalarından bağımsız olarak düşünülemeyeceğinden dini bir problem olarak başlayan tartışmanın siyasallaşması ve sosyal bir problem haline dönüşmesi de yine Palamas'ın hayatında görülebilmektedir. Gregory Palamas'ın hayatıyla ilgili başvurulan ana kaynak John Meyendorff'un "*A Study of Gregory Palamas*" isimli eseridir. Leonidas C. Pittos'un "*Sacredly Praising, Sacredly Narrating: The Hagiological Imperative in the Thought of St. Gregory Palamas*" isimli basılmamış doktora tezi, Daniel Paul Payne'nin "*The Revival of Political Hesychasm in Greek Orthodox Thought: A Study of the Hesychast Basis of the Thought of John S. Romanides and Christos Yannaras*" isimli basılmamış doktora tezi de başvurulan kaynaklar arasındadır. Bunların yanı sıra Hesychasm tartışması 14. yy.'da Bizans toplumunu iki kutba ayıracak kadar Bizans'ı meşgul

ettiğinden Bizans tarihi kitaplarında da Palamas ve Hesychasm hakkında bilgilere rastlamak mümkündür. Bu sebeple özellikle John Julies Norwich'in "*Bizans III Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)*", Georgy Ostrogorsky'nin "*Bizans Devleti Tarihi*", Donald M. Nicol'un "*Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453*", Timoty E. Gregory'nin "*Bizans Tarihi*" eserleri başvuru ana kaynaklar arasında yer almaktadır.

İyi eğitilmiş ve kalemi kuvvetli bir başpiskopos olarak Palamas, arkasında pek çok eser bırakmıştır. Eserlerinin anlatıldığı bölümde; eserlerin tasnifi, kronolojik sıralaması ve içerikleri için P. Chrestou tarafından yapılan tasnifi takip eden George C. Papademetriou'dan istifade edilmiştir.

Son olarak Palamas'ın görüşleri açıklanmıştır. Fakat Ortodoks inancının birçok konusuyla ilgili yazmış olan Palamas'ın bütün görüşlerini ele almak mümkün olmadığından sadece Hesychasm tartışmasını ilgilendiren görüşleriyle konu sınırlandırılmıştır. Palamas'ın görüşleri anlatılırken "*The Hagioritic Tome*", "*The One Hundred and Fifty Chapters*", "*The Orthodox Confession of Faith*", "*The Triads* ve *To the Most Reverend Nun Xenia*" isimli eserlerinden faydalanılmıştır.

Sonuç bölümünde çalışmadan elde edilen bulgular özetlenmiştir.

1. HESYCHASM¹ MİSTİSİZMİ GELENEĞİ

1.1. Mistik Bir Gelenek Olarak Hesychasm

1.1.1. Mistisizm

Mistisizm kavramı, Grekçe “dudakları ve gözleri kapamak” anlamına gelen *muo* kelimesinden gelmektedir.² Greklerin gizem dinlerinde, söylenmemesi gereken “sırlar” *musterion* vardır ve sırlar herkese açık değildir.³ Dolayısıyla sırrı öğrenmek için kabul edilen kişi, öğrendiği sırrı ağızını ve dilini kapalı tutarak saklayan kişidir.

Mistisizm, dolaysız ve vasıtasız olarak aşkın Tanrı ile birleşme halidir. Fakat bu birleşme birbirinden ayrı iki şeyin birleşmesi olarak düşünülmemelidir. Tanrı’yla birleşme esasta birbirinden ayrı ve gayrı olan şeylerin birleşmesi değil, insanın içindeki Tanrı’yla, insanın bir olmasıdır.⁴ Dolayısıyla mistisizmin amacı insanın içinde var olan Tanrı’yı hissetmesi⁵ ve hatta Tanrı’yla birleşip Tanrısallaşmasıdır.⁶ Bu Tanrısallaşma, insanın Tanrı’yla özdeş olması anlamına gelmemektedir. Tanrısallaşmadan kastedilen ferdi benin sonsuz benin içinde erimesidir.⁷ Bütün bu görüşlerin aşkın bir Tanrı’nın varlığına inanan bütün dinlerde rastlanan olgular olduğu göz önüne alındığında mistisizm için⁸ “dinlerin içinden akan büyük nehir”dir tanımlamasının doğru olduğu düşünülmektedir.⁹

¹ Kelimenin iki farklı Türkçe kullanımı mevcuttur. Kelimeyi *İsihazm* olarak kullananlar olduğu gibi (bkz. John Julius Norwich, **Bizans III Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)**, Selen Hırçın Riegel (çev.), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı, 2013, s. 253), *Hesikazm* olarak kullananlar da vardır (bkz. Mahir Kerem Çelikel, “The Hesychast Controversy: A Practice and Attitude”, (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Boğaziçi Üniversitesi, Tarih Bölümü, 2011, s. iv). Çalışmada iki kullanımda tercih edilmemiş, kelime orijinal haliyle kullanılmıştır.

² Halil Temiztürk, “Hıristiyan Mistisizminin Oluşumuna Etki Eden Unsurlar”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt:20, Sakarya, 2018, s. 131.

³ İlhan Kutluer, “Mistisizm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt:30, İstanbul, 2005, s. 188.

⁴ Cavit Sunar, **Mistisizmin Ana Hatları**, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Baskı, 1966, s. 7.

⁵ Henri Sêrouya, **Mistisizm (Mysticisme-Gizemcilik-Tasavvuf)**, Nihal Önel (çev.), İstanbul, Varlık Yayınevi, 1. Baskı, 1967, s. 8.

⁶ Friedrich Heiler, “Mistisizmde Tanrı Mefhumu”, Annemarie Schimmel (çev.), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt: 4, Ankara, 1955, s. 67.

⁷ Kutluer, a.g.m., s. 190.

⁸ Louis Duprê, “Mysticism (First Edition)”, **Encyclopedia of Religion**, cilt: 9, United States of America, Thomson Gale, 2005, s. 6342.

⁹ Orhan Gürsu, “Mistisizmde Ruhsal Uygulamalar, Nefs Disiplini ve Meditasyon”, **MehirAile Dergisi**, sayı:4, Konya, 1999, s. 91.

Friedrich Heiler'e göre, insan Tanrı hakkında bilgi edinmek istiyorsa bir ilahiyatçıya değil Tanrı'yı bizzat müşahede etmiş din adamlarına, mistiklere başvurmalıdır. Çünkü ilahiyatçı sınırsız olan Tanrı'ya sınır çizmeye çalışırken, mistik Tanrı'yı vasitasız olarak tanımıştır.¹⁰ Dolayısıyla mistik, Tanrı'nın ilminden bahseden değil, Tanrı'ya kavuşandır. Bu kavuşmanın neticesinde mistikte gerçekleşen "bilmek" değil "olmak"tır.¹¹

Tanrı'yı vasitasız bir şekilde tecrübe etmeyi talep eden mistiğin, bunun için ciddi mücadeleler vermesi gerekir. Çünkü sınırlı ve sonlu insanın talebi; sınırsız ve sonsuz olan Tanrı'yla birleşmektir. Bunun için de Tanrı'yla birleşecek ruhun, kendisini sınırlandırıp meşgul eden dünyadan kurtulması ve dünyadan arındırarak boşaltması gerekir. Mistiğin, dış dünyayla ilişkisini koparması, inzivaya çekilerek yalnız kalması, sessizlik içinde yaşaması, az uyuması yani bedeninin şehvi ve nefsi istek ve arzularını yenmesi gerekir.¹² Bunun yolu ise asketizimdir ki bu konu sonraki bölümde ele alınacaktır. Bu esas hazırlıktan sonra mistikler, Tanrı'yı müşahede etmek için çeşitli yöntem ve tekniklere başvururlar. Tanrı'yı düşünmeye yoğunlaşmak (meditasyon) için; dönmek, nefes alış-verişini kontrol etmek, dikkatini bir nesne üzerinde yoğunlaştırmak gibi hazırlıklar yapılabilir. Bu hazırlıklar elzemdir çünkü insanın içindeki Tanrı'ya ulaşabilmesi için kendi içine yönelmesi gerekir. Kendi içine yönelen mistik, maddi dünyadan ve kendini sınırlandıran bütün düşüncelerden kurtularak, beden-ruh ikiliğinden azat olacaktır.¹³

Bu yoğunlaşmaya bir zikir veya dua eşlik eder. Çünkü manevi aydınlanmanın (işrak) merkezi kalptir. Kalp, dünyevi şeylerle kirlendiğinden kalbin zikir veya duayla arındırılması gerekir.¹⁴ Ayrıca dua insanın belli bir konu üzerinde yoğunlaşmasını sağladığı gibi Tanrı'ya ulaşmaya çalışan ruhun, Tanrı sevgisi ve isteğiyle dolmasını da sağlar. Mistik belli bir duayı yıllarca uygulayarak dünyayla ilgili heveslerini yok eder ve iradesini kırar.¹⁵

¹⁰ Heiler, a.g.m., s. 58.

¹¹ Gürsu, a.g.m., s. 10.

¹² Sêrouya, a.g.e., s. 17.

¹³ Gürsu, a.g.m., s. 91-92

¹⁴ Gürsu, a.g.m., s. 93.

¹⁵ Sêrouya, a.g.e., s. 17-18.

Zikrin veya duanın ritmik olarak söylenmesi ve nefesin kontrol edilmesi mistiğin Tanrı'ya yoğunlaşmasını kolaylaştırır. Bu yoğunlaşmanın sonucunda mistiğin bilinç düzeyinde bir değişiklik meydana gelerek, Tanrı'yla arasındaki perdenin kalkması beklenir. Böylece mistik vasıtasız olarak Tanrı'yı müşahede edebilir.¹⁶

1.1.2. Hıristiyan Mistisizmi

Hıristiyan mistisizminin genel hatlarını anlatmaya başlamadan önce, Hıristiyan mistisizmine etki eden unsurları kısaca izah etmekte fayda vardır. Hıristiyan mistisizminde etkili olan ilk unsur elbette Hıristiyanlığın içinden çıktığı dini gelenek olan Yahudiliktir. Henri Sêrouya'ya göre Hıristiyan mistisizmi, Yahudi mistisizminin tamamlayıcısıdır ve Yahudi mistisizmi Hıristiyanlıkla birlikte daha derin ve zengin bir hüviyete kavuşmuştur.¹⁷ Genel olarak Kabalacılık olarak bilinen Yahudi mistisizminde İran ve Gnostisizmin büyük bir tesiri vardır ve tarihi M.Ö. 400'lü yıllara dayanmaktadır.¹⁸ Yahudi mistisizminde insan-ı kamil olarak tanımlanan Adam Kadmon (semavi adam), yaratılışa dair her şeyi kendisinde içkin olarak barındıran kişidir ki Hıristiyanlıkta Adam Kadmon Hz. İsa'ya dönüşecektir.¹⁹ Bu dönüşüm Korintlulara Birinci Mektup'ta şu şekilde ifade edilmiştir:

“Nitekim şöyle yazılmıştır: “İlk insan Adem yaşayan can oldu.” Son Adem’se yaşam veren ruh oldu. Önce ruhsal olan değil, doğal olan geldi. İlk insan yerden, yani topraktanır. İkinci insan göktendir. Topraktan olan insan nasılsa, topraktan olanlar da öyledir. Göksel insan nasılsa, göksel olanlar da öyledir. Bizler topraktan olana nasıl benzediysek, göksel olana da benzeyeceğiz.”²⁰

Kitab-ı Mukaddes'te eski peygamberlerin yaşadığı mistik tecrübelerin benzerlerinin Hz. İsa tarafında da tecrübe edildiği görülmektedir. Mesela İlyas ve Musa gibi Hz. İsa'da dağda mistik tecrübeler yaşamıştır. Hz. İsa'nın amacı tıpkı İlyas gibi Kutsal Ruh'u hissetmektir. Ayrıca Hıristiyan mistisizminde Kitab-ı Mukaddes'in

¹⁶ Gürsu, a.g.m., s. 93-94.

¹⁷ Sêrouya, a.g.e., s. 86.

¹⁸ Kürşat Demirci, “Yahudi Mistisizminin Temel Özellikleri ve Gelişimi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, cilt: 1, sayı:4, İstanbul, 2012, s. 7.

¹⁹ Kürşat Demirci, **Yahudi Mistisizmi veya Kabalacılık**, İstanbul, Ayışığıkitapları, 1. Baskı, 2015, s. 29-30.

²⁰ 1. Korintliler 15:45-50.

Daniel, Mezmurlar, Ezgiler Ezgisi, Ester, Hezekiel gibi kitapları başvuru ana kaynaklardır.²¹

Hıristiyan mistisizminin teşekkülünde etkili olan ikinci unsur, Hıristiyanlığın yayıldığı Filistin, Suriye, Roma, Yunanistan gibi bölgelerde hakim olan Grek gizem dinlerinin mistisizmidir.²² Yukarıda kelimenin kökenini açıklarken izah ettiğimiz gibi mistisizm kavramı bile bizatihi Grek gizem dinlerinden gelmektedir. Grek gizem dinlerinde sır yalnızca seçkin olanlara aktarılmakta ve bu seçkin insan zorlu mücadeleler vererek tanrısıyla bir olabilmektedir.²³ Aynı şekilde Hıristiyan mistisizminde de mistikler kendilerini seçilmiş olarak görmektedirler ve amaçları Tanrı'yla bir olmaktır.

Bu unsurların Hıristiyanlığın içinde çözülmesiyle birlikte Hıristiyan mistisizminin temeli ilk yüzyıllarda atılmıştır. Yine ilk yüzyıllarda Yeni Eflatuncu fikirler de Hıristiyanlıkla birleşmiş ve Hıristiyan mistisizmi teşekkül etmiştir.²⁴

Hıristiyan mistisizminin merkezinde Hz. İsa yer almaktadır ve Hıristiyan mistiklere göre, ilk mistik Hz. İsa'dır. İsa mistiklerin yaptığı gibi dağda, çölde yalnız kalmış ve Tanrı'yı düşünmeye yoğunlaşmıştır. Ayrıca o, Tanrı'nın müşahede edilebileceğini şu sözleriyle dile getirmiştir:²⁵ *“Ne mutlu yüreği temiz olanlara! Çünkü onlar Tanrı'yı görecekler.”*²⁶ Yine Hz. İsa, bir başka yerde insanın Tanrı'yla birleşebileceğine işaret edecek şekilde şöyle demiştir: *“O gün anlayacaksınız ki, ben Babam'dayım, siz bendesiniz, ben de sizdeyim.”*²⁷

Hıristiyanlığın mimarı ve Hz. İsa'nın en büyük yorumcusu Pavlus da en az Hz. İsa kadar mistiktir.²⁸ Pavlus'un şu sözleri onun Mesih'le, yani Tanrı'yla birleşme

²¹ Temiztürk, a.g.m., s. 137.

²² Temiztürk, a.g.m., s. 130.

²³ Çiğdem Dürüşken, **Roma'nın Gizem Dinleri: Antikçağ'da Yaşamın ve Ölümün Bilinmezine Yolculuk**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. Baskı, 2011, s. 11.

²⁴ Şahin Filiz, “Mistisizm ile Tasavvuf Arasındaki Temel Farklar”, **Diyanet İlmî Dergi**, cilt:30, Ankara, 1994, s. 105-106.

²⁵ John W. Buckham, “İsa ve Pavlus'un Mistisizmi”, Halil Temiztürk (çev.), **Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt:4, sayı:1, Trabzon, 2017, s. 151.

²⁶ Matta 5:8.

²⁷ Yuhanna 14:20.

²⁸ Buckham, a.g.m., s. 154.

idealine işaret etmektedir.²⁹ “Mesih’le birlikte çarmıha gerildim. Artık ben yaşamıyorum, Mesih bende yaşıyor. Şimdi bedende sürdürdüğüm yaşamı, beni seven ve benim için kendini feda eden Tanrı Oğlu’na imanla sürdürüyorum.”³⁰

Hıristiyan mistisizminin temel özelliklerini maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Hıristiyan mistisizminin en temel amacı Tanrı’yı doğrudan deneyimlemek ve Tanrı’yla birleşmektir.³¹
- Hıristiyan mistiklere göre insan Tanrısallaşabilir. Bunun en büyük delili ise Tanrı’nın oğlu İsa-Mesih’tir. Tanrı, insanın Tanrılaşabileceğini göstermek üzere ete kemiğe bürünerek insan olmuştur.³²
- Hıristiyan mistisizmi *passion-mistisizm* olarak isimlendirilen, temelde dert ve ızdırıp çekmenin önemli olduğu mistisizm türündendir. Hıristiyan mistikler, Hz. İsa’nın çektiği ızdırabı kalplerinde duyarak kalplerini saflaştırma yoluna giderler. Hıristiyan mistiklere göre gözyaşı dökmek ve acı çekmek kalbi tasfiye eder.³³
- Hıristiyan mistiğin amacına ulaşabilmek yani Tanrı’yla birleşebilmek için ruhen hazır olması, günahlardan uzak durarak bedeniyle mücadeleye girmesi gerekir. Bunun yolu ise asketizmdir.³⁴
- Hıristiyan mistiğin Tanrı’yla birleşebilmek için Tanrı’ya yoğunlaşması (meditasyon, tefekkür) gerekir.³⁵
- Hıristiyan mistiklere göre, Tanrı’ya ulaştıracak zorlu ruhsal yolculuk boyunca Hıristiyan mistiğin, kendisine yol gösterecek, yolunu kaybetmesine engel olacak manevi bir öndere ihtiyacı vardır.³⁶
- Hıristiyan mistisizminde Hz. İsa’yla gereken bağı kurmak için İncil ve Mezmur okumak çok önemlidir.³⁷

²⁹ Temiztürk, a.g.m., s. 143.

³⁰ Galatyalılar 2:19-20.

³¹ Buğra Poyraz, **Hıristiyan Mistisizmi**, İstanbul, 1. Baskı, 2014, s. 9-10.

³² Heiler, a.g.m., s. 67.

³³ Heiler, a.g.m., s. 59.

³⁴ Poyraz, a.g.e., s. 31.

³⁵ Poyraz, a.g.e., s. 41.

³⁶ Poyraz, a.g.e., s. 68.

³⁷ Poyraz, a.g.e., s. 76.

- İnsanın kalbinin ve ruhunun yeniden biçimlenerek Tanrısallaşması için dua hayatın her anına yerleştirilmelidir.³⁸

Mistisizmin özellikleri dikkate alındığında Hesychastların, kesin bir şekilde Hıristiyan mistikler olduğunu söylemek mümkündür. Hesychast keşişlerinin temel amacı Tanrı'yla birleşmek ve hatta Tanrısallaşmaktır. Tanrı'ya ulaşmak için nefeslerini kontrol eden ve Tanrı düşüncesine yoğunlaşmak (meditasyon) için gözlerini göbeklerine odaklayan Hesychast keşişler, bir taraftan kalplerini saflaştırmak için günahlarının ızdırabını duyup, gözyaşı dökerken diğer taraftan İsa Duası'nı okuyarak kalplerinin Tanrı sevgisiyle dolması için mücadele etmişlerdir. Bütün bunların sonunda ise Tanrı'yı tıpkı Tabor Dağı'nda İsa'nın gördüğü gibi bir ışık olarak müşahade etmeyi başardıklarını iddia etmişlerdir.

1.2. Hesychasm ve Asketizm

1.2.1. Asketizm

Asketizm, Yunanca “egzersiz, uygulama, eğitim” anlamına gelen *askesis* kelimesinden türemiştir. Yunan bir sporcunun fiziksel olarak uygun hale gelinceye kadar uyguladığı egzersiz ve antrenman için kullanılan kelime, zamanla anlamını genişleterek manevi olarak uygun hale gelmek için irade ve zihin egzersizi ve antrenmanı yapan kişiler için de kullanılmaya başlamıştır.³⁹

Asketizm kökenini arkaik, tarih öncesi dönemlerde bile takip etmek mümkündür. Bazen bu asketik uygulamaların ve yasakların amacı şeytani güçlerin tesirinden kaçmak olabileceği gibi bazen de kutsal ritüellere hazırlanmak için arınmak olabilir. Asketizmin farklı uygulamaları ve görünüşleri olsa da bütün toplumlarda ortak olan hususlar vardır ki onları şu şekilde sıralamak mümkündür: 1. Oruç 2. Cinsel ruhbanlık 3. Yoksulluk 4. İnziva veya toplumdan izolasyon 5. Kişinin kendi kendine

³⁸ Poyraz, a.g.e., s. 111.

³⁹ Walter O. Kaelber, “Asceticism”, **Encyclopedia of Religion**, cilt:1, United States of America, Thomson Gale, 2005, s. 526.

fiziksel veya zihinsel olarak çektiği acı (kendini kırbaçlamak, yakmak, yaralamak vb.)⁴⁰

Önceki bölümde belirttiğimiz üzere mistisizmin en temel amacı Tanrı'yla birleşmektir. Ölümlü insanın bu amacının gerisinde, ölümsüz olmayı yakalayamasa da ebedi ve aşkın olanla bir bağ kurma ihtiyacı yatmaktadır.⁴¹ Fakat insanın amacına ulaşması ve Tanrıyla birleşmesi kolay değildir. Bunun için insanın bir çok fedakarlıkta bulunarak çile çekmesi, Tanrı için dünyevi ve nefsi bütün isteklerini feda ederek nefsinin kurban etmesi gerekir. Bu bir çeşit "iç kurban"dır. Tanrı'yla birleşmek için insanın adadığı şey dünyada en sevdiği şey değil bilakis bizzat kendisidir.⁴²

1.2.2. Hıristiyan Asketizmi

Hıristiyan mistisizminde olduğu gibi Hıristiyan asketizminin teşekkülünde de Yahudi ve Grek etkisi vardır. Hıristiyan asketizminde Yahudi etkisinden bahsederken, İskenderiyeli Philo tarafından anlatılan Yahudi Therapeutae cemaati⁴³ ve kıyamet beklentileri yüzünden asketik bir yaşamı benimseyen Esseniler⁴⁴ zikredilir. Hıristiyanlığın yayıldığı bölgelerde hakim olan Grek kültüründe de filozofların asketik uygulamalar yaptığı bilinmektedir.⁴⁵

Asketizm, Hıristiyanların ortaya çıkardığı veya yabancı olduğu bir uygulama değildir. Fakat İncil'de yer alan Hz. İsa'nın asketizmle ilgili tavsiyeleri ve uygulamaları göz önüne alındığında, asketizmin Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren tavsiye edildiği yani asketik unsurların sonradan Hıristiyanlığa dahil edilmediğini söylemek pekala mümkündür. Bu sebeple Hıristiyan asketizminin temel unsurları da yine Hz. İsa'nın söylemlerinden ve uygulamalarından takip edilebilir. Mesela Hz. İsa genç bir adama "Eğer eksiksiz olmak istiyorsan, git, varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni izle"⁴⁶ diyerek dünya için mal

⁴⁰ Kaelber, a.g.m., s. 526-527.

⁴¹ Muharrem Yıldız, Mehmet Meğin Meğin, "Dinlerde İç Yolculuklar: Riyazetin Kökenine Dair", **Tarih Okulu Dergisi**, sayı:17, İzmir, 2014, s. 223.

⁴² Yıldız, Meğin, a.g.m., s. 226.

⁴³ Bilal Baş, **Çölü Fethetmek Geç Antiçağ'da Mısır Manastırları**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. Baskı, 2015, s. 22.

⁴⁴ Baş, a.g.e., s. 26.

⁴⁵ Baş, a.g.e., s. 37.

⁴⁶ Matta 19:21.

biriktirmemeyi ve fakirliği tavsiye etmiştir. Yine Hz. İsa “...kimisi doğuştan hadımdır, kimisi insanlar tarafından hadım edilir, kimisi de Göklerin Egemenliği uğruna kendini hadım sayar. Bunu kabul edebilen etsin!”⁴⁷ diyerek cinsel ruhbanlığı güç yetirebilene tavsiye etmiş ve kendisi de evlenmemiştir.⁴⁸

Hıristiyanlığın mimarı Pavlus da “Sürekli dua edin”⁴⁹ diyerek Hıristiyan asketizminde önemli bir yer tutan zihni sürekli dua ile meşgul etme düşünçesine kaynaklık etmiştir.⁵⁰

Fakat Hıristiyan asketizminin oluşumunda en etkili olan isim Origen’dir. Origen’e göre, insan ilk yaratıldığında Tanrı’yı müşahede edebildiği bir konumdayken bu dünyaya düşerek konumunu kaybetmiş ve bedeninin esiri olmuştur. Dolayısıyla Origen’in asketizmle ilgili görüşlerinin temelinde ruh-beden düalizmi fikri yatmaktadır. Origen’e göre, insanın kaybettiği konumunu yeniden elde etmek için, insanın ruhunu tembel ve uyuşuk bir hale getiren bedeni arzularından kurtulması gerekir. Çünkü beden zayıfladığında ruh güçlenecek ve insanın Tanrı’yla arasındaki perde kalkarak insan Tanrı’yı yeniden müşahede edebilecektir.⁵¹

Hesychasm, dördüncü yüzyıldan onbirinci yüzyıla kadar asketizmin ilk şartı olan içsel huzur, sükunet ve bu sükuneti elde etmek için gerekli olan sessiz dış koşullar olarak anlaşılmış, asketik bir hayatı benimseyen keşişler için *Hesychast* ifadesi kullanılmıştır. Bu sebeple Ortodoks geleneği içerisinde Hesychasm ve asketizm arasında birbirinden ayrılmaz bir bağlantı olduğunu söylemek mümkündür. Onbirinci yüzyıldan sonra Hesychasm anlamını genişleterek bir dua geleneğine dönüşmeye başlasa da asketizmle arasındaki bağlantı kopmamıştır. Çünkü Hesychast keşişlerin amacı yine Tanrı’yı müşahede edebilmek için bedeni zayıflatmaktır. Çalışmanın konusunu ilgilendiren meşhur Hesychast Palamas’a göre ise beden özü itibariyle kötü

⁴⁷ Matta 19:12.

⁴⁸ Baş, a.g.e., s. 37-39.

⁴⁹ Selanikliler 5:17.

⁵⁰ Baş, a.g.e., s. 42.

⁵¹ Baş, a.g.e., s. 50-54.

olmasa da şeytan tarafından yoldan çıkarılmaya müsait bir yapıdadır. Bu sebeple şeytanın aldatmalarına mahal vermemek için asketizm uygulamak şarttır.⁵²

1.3. Hesychasm

1.3.1. Hesychasm ve Kalbin Duası

Yunanca sessizlik, sükunet, huzur gibi anlamlara gelen *hesychia* kelimesinden gelen Hesychasm⁵³ John Meyendorff'a göre dört farklı anlamda kullanılır:

1. Hesychasm, ilk defa Evagrius'un yazılarında kullandığı anlamıyla "saf dua"yı, münzevi yaşamayı ve tefekkürü esas alan Hıristiyan monastik yaşam tarzı anlamında kullanılır.

2. Modern yazarlara göre Hesychasm, on dördüncü yy. da resmen onaylanan psikosomatik bir dua yöntemidir.

3. Hesychasm, sıklıkla Palamas'ın Tanrı'nın insan tarafından temaşa edilebileceğini ispat etmek için geliştirdiği zat⁵⁴ ve tecelli⁵⁵ ayrımı, yani Palamas'ın teolojisi anlamında kullanılır.

4. Son olarak Bizans'ta ortaya çıkıp; sosyal, kültürel ve politik bir ideoloji tasarlayarak Güneydeki Slav ırklarını ve Rusları sosyal ve sanatsal anlamda etkileyen "Siyasal Hesychasm" anlamında kullanılır.⁵⁶

⁵² Gregory Palamas, **The Triads**, John Meyendorf (ed.), Nicholas Gendle (çev.), New Jersey, Paulist Press, 1. Baskı, 1983, C bölümü 1-3, s. 41-42.

⁵³ Ruth Albrecht, "Hesychasm", **Encyclopedia Christianity**, cilt:2, United States of Amerika, William B. Eerdmans Publishing Company, 2001, s. 540-541.

⁵⁴ Grekçe *οὐσία*; bir şeyin kendisi, varlık, bir şeyin özü anlamındaki bu kelime, (bkz. H.G. Liddell, R. Scott, "οὐσία", **Liddell and Scott's Greek-English Lexicon**, New York, Harper&Brothers Publishers, 18. Baskı, 1879, s. 507) İngilizce metinlerde *essence* olarak kullanılmıştır. Çalışma boyunca bu kelime için; "bir şeyin kendisi, aynı, cevheri, bir şeyi kendisi yapan mahiyeti ve hakikati, varlığı başkasına bağımlı olmayan, niteleyen değil nitelenen gerçeklik" (bkz. Osman Demir, "Zât", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt:44, İstanbul, 2013, s. 148) anlamlarına gelen *zat* ifadesi kullanılacaktır.

⁵⁵ Fiil, iş, etki, faaliyet gibi anlamlara gelen Grekçe *ἐνέργεια* (H.G. Liddell, R. Scott, "ἐνέργεια", **Liddell and Scott's Greek-English Lexicon**, New York, Harper&Brothers Publishers, 18. Baskı, 1879, s. 225) kelimesinden gelen bu ifade, İngilizce metinlerde *energy* kelimesiyle ifade edilmiştir. Kelimeyle kastedilen; Tanrı'nın yeryüzünde tezahürü ve kendini yarattıklarına tanıttığı filleri (bkz. Mustafa Sinanoğlu, "Tecelli", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt:40, İstanbul, 2011, s. 243-245) olduğundan çalışmada bu kelime için *tecelli* ifadesi kullanılacaktır.

⁵⁶ John Meyendorff, **Byzantine Hesychasm: Historical, Theological and Social Problems**, London, Variorum Reprints, 1. Baskı, 1974, introduction.

Bu kullanımların ve anlamların hepsi farklı olmakla birlikte hiçbiri birbiriyle çelişmemekte ve hatta hepsi birbirini tamamlamaktadır. Çalışmayı ilgilendiren ve belki bütün tanımları içeren anlamıyla Hesychasm, manevi sükunet ve Tanrı ile bir olmayı sağlamak için İsa Duası'na⁵⁷ yoğunlaşan Ortodoks Kilisesi'ne ait dua geleneğinin adı ve bu gelenek etrafında on dördüncü yüzyılda Palamas ve Barlaam arasında gerçekleşen tartışmadır.⁵⁸ Kelimenin kökenindeki sessizlik ve sükunet vurgusu bu duada insanın içinde yakalaması gereken huzura işaret ettiği gibi ruhsal sükuneti yakalamaya yardımcı olacak sessiz dış koşulların sağlanmasını da ifade eder. Hesychastlara göre, bu pasif bir bekleyiş ya da hareketsizlik olarak anlaşılmamalıdır. Bu sessizlik içindeki bekleyiş, Tanrı'yı dinlemeye hazır olmak olarak anlaşılmalıdır. Çünkü insan arzularının ve düşüncelerinin sesini bastırıp manevi sükuneti yakaladığında, bütün duyularını Tanrı'ya yönlendirerek O'nu anlamaya ve içinde Tanrı'ya yer açmaya çalışacaktır. Bu dua yöntemi, insanın manevi mükemmelliğe ulaşmasını ve Tanrı'nın lütfuna mazhar olarak Tanrısallaşmasını yani Tanrı'ya benzemesini sağlamak iddiasında olmak bakımından mistik bir yaşam tarzıdır.⁵⁹

Bu yaşam tarzı dış sessizliğin; içsel, manevi sessizliği yakalamayı kolaylaştırdığı fikri üzerine kurulduğundan manastır yaşam tarzıyla ve asketizmle ilişkilendirilmiştir. Sonraki bölümde açıklayacağımız üzere Evagrius'un da işaret ettiği gibi Tanrı'ya dua etmek için dikkatini dağıtan her şeyden kaçınan asketiklerle Hesychasm arasında bir bağlantı vardır. Çünkü içsel, manevi sükuneti yakalamanın yolu dışarıda insanın dikkatini dağıtan mal-mülk biriktirmek, aile bağları, şehvet gibi dünyevi arzu ve isteklerden kaçınmaktır ki bunun da yolu asketizmdir.⁶⁰ Bu bağlantıyı, içinden örnekler verilen *The Philokalia*'da⁶¹ yer alan eserlerde de görmek mümkündür.

Hesychasm'ı, Hıristiyanlığın diğer manastır geleneklerinden ve dua yöntemlerinden ayırt eden unsur, "Kalbin duası" olarak da isimlendirilen İsa Duası ve

⁵⁷ Rabbim İsa, Tanrı'nın oğlu, ben günahkara merhamet et!

⁵⁸ F.X. Murphy, "Hesychasm", **New Catholic Encyclopedia**, cilt:6, Washington, The Catholic University of America, 1967, s.1089.

⁵⁹ Christopher D. L. Johnson, **The Globalization of Hesychasm and the Jesus Prayer: Contesting Contemplation**, London, Continuum International Publishing, 1. Baskı, 2010, s. 15.

⁶⁰ Robert E. Sinkewicz, **Evagrius of Pontus: The Greek Ascetic Corpus**, New York, Oxford University Press, 1. Basım, 2003., s. xxi-xxiii.

⁶¹ St. Nikodimos of the Holy Mountain, St. Makarios of Corinth, **The Philokalia**, G.E.H. Palmer, Philip Sherrard, Kallistos Ware (çev.ve ed.), <https://www.holybooks.com/>.

bu dua esnasında yerine getirilmesi gereken fiziksel şartlardır. Çünkü diğer dualardan farklı olarak keşişler, İsa Duasını sadece günün belirli bir saatinde yapmayı değil, hayatın her anında kalben, sürekli tekrar etmeyi hedeflemektedirler.⁶² Keşişlerin bu duadaki devamlılık vurgusu ise Pavlus'un "sürekli dua edin"⁶³ ifadesine bağlanmaktadır.⁶⁴ Bu dua geleneği Ortodoks mistisizminin alamet-i farikası kabul edildiğinden "Ortodoksluğun Kalbi" olarak da isimlendirilmiştir.⁶⁵

Hesychasm düşüncesi ve yaşam tarzı içerisinde "kalp" merkezi bir yer işgal eder. Hesychastlara göre, her insanın içinde gizlenmiş, derinliği şaşırtıcı bir manevi krallık, gizli bir hazine, bir buluşma ve karşılaşma yeri vardır. Bu manevi krallık, kalp krallığı olarak isimlendirilir. Kalp, insanın manevi hayatının merkezi, bilgeliğin yeri ve Tanrı'nın ikametgahıdır. Fakat aynı zamanda kalp, insanın cennetten düşmesi ve günahkarlığı yüzünden değişken bir yapıdadır ve iyi düşüncelerin olduğu gibi kötü düşüncelerin ve günahın da yeridir. Bu sebeple Hz. İsa "*Kötü düşünceler, cinayet, zina, fuhuş, hırsızlık, yalan yere tanıklık ve iftira hep yürekten kaynaklanır*"⁶⁶ demiştir. Bu sebeple insan; kalbinin içerisinde kendisini manevi olarak rahatsız eden, Tanrı'yla buluşmasına ve birleşmesine engel olan şeytandan ve kötü düşüncelerden kurtulmak ve orada Tanrı'yla buluşup, "bir" olabilmek için devamlı olarak "Kalp Duası"nı uygulamalıdır.⁶⁷

Kalp duası, karanlıkta ve sessizlikte yapılmalıdır. Ayrıca dua edilirken keşişin uygulaması gereken bazı teknikler vardır. Bu tekniklerin başında nefes alıp vermenin yavaşlatılması ve kısıtlanması gelir. Nefes alış verişini kontrol altında tutmanın sebebi keşişin duaya yoğunlaşmasını ve duayı dikkatlice söylemesini sağlamaktır. Ayrıca nefes alış-veriş kontrol edilirken kalbin atışı da duaya senkronize edilmiş olur. Böylece dua nefesle birlikte akıldan kalbe ulaştırılarak duanın kalpte kalması sağlanır. Sonunda kalp kendiliğinden dua eder hale gelir. Dua edenin oturma şekli ise duayı anlatan metinlerde

⁶² Johnson, a.g.e., s. 16-19.

⁶³ 1. Selanıkliler 5:17.

⁶⁴ John Meyendorff, "Hesychasm", **Dictionary of the Middle Ages**, cilt:6, New York, Charles Scribner's Sons, 1989, s. 217.

⁶⁵ Johnson, a.g.e., s. 20.

⁶⁶ Matta 15:19.

⁶⁷ Kallistos Ware, "Discovering the Inner Kingdom", <http://www.prayerofheart.com/docs/Kallistos%20Prayer%20of%20the%20Heart-6.pdf>, s. 2-4.

çok üzerinde durulan bir konu değildir. Duanın ayakta okunması gerektiğini söyleyenler olduğu gibi alçak bir tabure üzerinde çeneyi göğse değdirecek kadar başı eğerek ve bakışları bedenin merkezi kalbe doğru odaklayarak oturmak gerektiğini söyleyenler de vardır. Fakat duayı açıklayan metinlere göre keşiş yorulduğu takdirde duayı yatarken bile okuyabilir.⁶⁸

Kalbin duasının uygulanması beş aşamadan oluşur:

1. Dua başlangıçta yüksek sesle söylenir.
2. Duayı okuyan bir müddet sonra duayı aklından tekrar edebilir.
3. Zihin duayı içselleştirdiğinden artık dua akılda sürekli tekrarlanır.

4. Zihnin duayı sürekli tekrar etmesi sonucu bu defa kalp duayı içselleştirerek sürekli tekrar etmeye başlar. Bu aşamada zihin olumlu veya olumsuz her türlü düşünceden temizlenir ve arınır. Hesychastlara göre, insanın bu aşamada ulaştığı boşluk Tanrı'nın lütfuyla doldurulur.

5. Son aşamada insan Tanrı'yla birleşir ve kozmik gerçekliği algılar.⁶⁹

Böylece Hesychast keşiş, amacına ulaşır ve kaybettiği Tanrı'yı bulur. Çünkü Tanrı'yı daha önce tanımayan ve bulmayan birinin Tanrı'yı aramasına imkan yoktur. Tanrı'yı bulan keşiş, Tanrı'yla birleşerek olması gereken kişi "olur".⁷⁰

1.3.2. Hesychasm'ın Tarihçesi

Hesychasm, on dördüncü yüzyılda Palamas ve Barlaam arasında gerçekleşen tartışmalar neticesinde Athos Dağı'nda gelişip sistemli hale gelmiş olsa da *hesychia* kelimesi Hıristiyan mistisizm literatürüne dördüncü yy.da girmiştir.⁷¹ Kelimeye, *The*

⁶⁸ Johnson, a.g.e., s. 26-28.

⁶⁹Georgios N. Maragkoudakis, "The Jesus Prayer", **Encyclopedia of Psychology and Religion**, [https://www.academia.edu/39672264/ The Jesus Prayer . %CE%99n Leeming D.A. eds Encyclopedia of Psychology and Religion. 3rd Edition. Springer Germany Berlin and Heidelberg 2019 https://doi.org/10.1007_978-3-642-27771-9_200224-1_email_work_card=title](https://www.academia.edu/39672264/The_Jesus_Prayer_.%CE%99n_Leeming_D.A._eds_Encyclopedia_of_Psychology_and_Religion.3rd_Edition.Springer_Germany_Berlin_and_Heidelberg_2019_https://doi.org/10.1007_978-3-642-27771-9_200224-1_email_work_card=title).

⁷⁰ Kallistos Ware, **The Power of the Name the Jesus Prayer in Orthodox Spirituality**, Oxford, SLG Press, 2. Baskı, 1987, s. 3.

⁷¹ Reinhard Flogaus, "Hesychasm", **Encyclopedia of Theology and Religion**, cilt:6, Boston, Brill, 2009, s. 117.

Philokalia içerisinde sık sık rastlamak mümkündür. Hesychasm'ın tarihçesi de bu eserdeki metinlerden hareketle oluşturulmuştur. Dört ciltten oluşan eserin içindeki metinlerin hepsini tek tek incelemek çalışmanın boyutunu aşacağından Hesychasm geleneği içerisinde dönüm noktalarını temsil eden Kilise babalarının eserleri ve görüşleri incelenmiş, son olarak ise Hesychasm'ın sistemli hale gelmesini sağlayan Palamas ve Barlaam arasındaki tartışma ele alınmıştır. Tartışma ele alınırken Barlaam'ın hayatına da kısaca değinildiği halde Palamas'ın hayatına değinilmemesinin nedeni, Palamas'ın hayatının ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak olmasıdır.

1.3.2.1. Pontuslu Evagrius (ö. 399)

Hesychia kelimesini dördüncü yy. da kullanan ilk kişi Pontuslu Evagrius'tur.⁷² Evagrius bu kelimeyi, insanın iç huzurunu ve dengesini bozacak bütün dış unsurlardan kaçınması sonucu içinde oluşan sükunet ve huzur için kullanmıştır. Bu sükunet ve huzur, keşişin bulmak ve devam ettirmek için üzerinde çalışması gereken bir uygulamadır. Evagrius, bu asketik uygulamanın, manastır hayatına yeni giren keşişlerin hayatına nasıl yerleştirileceğini ve onların bu sessizliği ve sükuneti nasıl koruyacağını anlatır. Ona göre bu sükuneti yakalamanın temel şartı insanı endişeye ve kaygıya sürükleyen şartları ve durumları terk etmektir. Asketik bir hayata talip olan kişi, kaygılarından ve korkularından azat olmak için mücadele etmek zorundadır. Bunun için bir keşişin ilk yapması gereken, insanın zihnini ve dikkatini dağıtarak oyalayan evlilik ve aile bağına arkasında bırakıp yalnız yaşamaya alışmasıdır. Çünkü sükunet ve sessizliğin oluşmasının ilk şartı yalnızlıktır. Ayrıca cinsel ruhbanlık uygulanmalı, keşişler insanı boş yere meşgul eden mal ve servet biriktirmekten kaçınmalıdır. Bunların yanı sıra keşiş, seküler insanlarla görüşmekten de kaçınmalıdır. Çünkü aile ve akrabalarla görüşmek, insanın sükuneti yakalamasına engel olacak şekilde dikkat dağınıklığına sebebiyet verebilir. Evagrius'un gerekli gördüğü bütün bu önlemlerin

⁷² Evagrius, ilahiyatçı ve mistik bir Yunanlıdır. Zengin, eğitilmiş bir ailenin çocuğu olarak Pontus'ta dünyaya gelmiştir. Basil'in öğrencisidir. Basil 379 yılında ölüncü Nazianzuslu Gregory'nin öğrencisi olmuştur. Origen ve Nyssalı Gregory'nin düşüncelerinden etkilenmiştir. Nazianzuslu Gregory patrik olarak Konstantinopolis'e giderken onunla birlikte başkente gitmiş fakat burada evli bir kadına aşık olunca başkenti terk ederek monastik bir hayat benimsemiştir. Mısır'a giderek çöl babalarının arasına giren Evagrius, 399'da ölene kadar bu keşişlerin arasında yaşamıştır. Bkz. Demetrios J. Constantelos, "Evagrius of Pontus", **Encyclopedia of Religion**, cilt: 5, United States of America, Thomson Gale, 2005, s. 2886. Evagrius, Origen'in ve Clementin Hıristiyan Platonizmini esas alarak manastır hayatının ibadet ve asketizm anlayışını şekillendiren kişi olması hasebiyle önemlidir. Bkz. Baş, a.g.e., s. 89.

amacı, insanın iç sükunetini yakalayabilmesi için dış koşulları uygun hale getirmektir. O kadar ki Evagrius, keşişin hücresi sessizliği ve sükuneti yakalayabilmesi için uygun değilse hücrelerini ya da yaşadığı bölgeyi değiştirmesi gerektiğini belirtir. Ona göre bu sükuneti yakalamak o kadar önemlidir ki, gerekirse uygun bir yer bulmak için keşiş ülkesini bile terk edebilir.⁷³

Evagrius'a göre asketik bir hayat için sükunet (*hesychia*) ilk şarttır. Bu sayede keşiş, asketizmin uzun ve meşakkatli yoluna girerek nihai amacı olan Tanrı'nın bilgisini elde edebilir.⁷⁴

1.3.2.2. Dördüncü Yüzyıldan On Birinci Yüzyıla Kadar Hesychasm

Evagrius'tan sonra on birinci yüzyıla kadar *hesychia* ifadesini kullanan kilise babalarını ayrı başlıklar altında incelememizin sebebi, on birinci yüzyıla kadar kelimenin Evagrius'un kullandığı şekilde, asketizmin ilk basamağı olan sükunet ve sessizlik şeklinde kullanılmasıdır.⁷⁵ Hesychasm, çalışmayı ilgilendiren hüviyetine ancak on birinci yüzyılda kavuşmaya başlayacaktır. Yine de Hesychasm'ın, Ortodoks geleneğinin ilk dönemlerine uzandığını görmek önemlidir. Mesela *The Philokalia*'nın ilk metninin sahibi St. Isaiah the Solitary⁷⁶, insanın fırtına ve kargaşada bir kılavuza ihtiyaç duymasına gibi kötü düşüncelerinin tahriklerine karşı da duaya ihtiyacı olduğunu söylerken kendini bir Hesychast olarak tanımlar.⁷⁷ Evagrius, asketik hayat için Hesychastik hayat ifadesini kullanır.⁷⁸ Yine *The Philokalia* içerisinde metinlerine en uzun yer verilen St. Maximos the Confessor⁷⁹, münzevi bir hayatı benimseyen keşişlerden Hesychast olarak bahsetmiştir.⁸⁰ Bunları belirtirken amaç, metinlerden tek

⁷³ Sinkewicz, a.g.e., s. xxi-xxiii.

⁷⁴ Sinkewicz, a.g.e., s. xxiv.

⁷⁵ **The Philokalia**, cilt:1, introductory note, s.14.

⁷⁶ *Philokalia*'daki metinlerini bir araya getiren St. Nikodimos göre 370 yılı civarında yaşamış olsa da bugün pek çok tarihe göre daha geç bir tarihte yaşamıştır. Muhtemelen beşinci yüzyılda yaşamış olan bu mistik keşişin Mısır ve Filistin bölgesinde yaşadığı ve çöl babalarının manevi geleneğini yansıttığı düşünülmektedir. Bkz. **The Philokalia**, cilt:1, introductory note, s. 21.

⁷⁷ St. Isaiah the Solitary, "On Guarding the Intellect", **The Philokalia**, cilt:1, s. 27.

⁷⁸ Evagrius the Solitary, "On Prayer", **The Philokalia**, cilt:1, s. 67-68.

⁷⁹ 580 yılında dünyaya gelmiştir. Bir aristokrattır ve iyi bir eğitim almıştır. Heretik Monotheletizm (Hıristiyan ilahiyatında İsa Mesih'te sadece bir tek irade olduğunu savunan doktrin. Bkz. Gündüz, "Monothelizm", a.g.e., s. 266.) hareketine karşı çıkanların başında gelmektedir. Bu sebeple 653 yılında imparatorluk yetkilileri tarafından tutuklanmış ve eli kesilerek cezalandırıldıktan sonra Kafkasya'ya sürgüne gönderilmiştir. 622 yılında sürgünde ölmüştür. Bkz. **The Philokalia**, cilt:2, introductory note, s. 48.

⁸⁰ St. Maximos the Confessor, "Four Hundred Texts on Love", **The Philokalia**, cilt:2, s. 85.

tek Hesychasm kelimesini tespit edip tahkik etmek değil, geleneğin Hıristiyanlığın ilk dönemlerine kadar uzandığını göstermektir.

Hesychasm'ın çalışmayı ilgilendiren hüviyetine kavuşmasının ilk adımını ise onbirinci yüzyılda yaşayan Symeon the New Theologian'ın yazdıkları içerisinde görmek mümkündür.

1.3.2.3. Symeon the New Theologian (ö. 1022)

On birinci yüzyılda Symeon'a⁸¹ kadar Hesychasm, asketik bir yaşamı benimseyen ve Tanrı'yı bulmaya çalışan keşişlerin uyguladığı sessizlik ve dua olarak anlaşılmış ve kullanılmıştır. Fakat Symeon, Tanrı'yla karşılaşmasını ışık (nur) vizyonları olarak tanımlamıştır. Bu sebeple Symeon, Hesychasm'ın öncüsü olarak kabul edilmiştir.⁸² Symeon'a göre eğer bir keşiş, belli bir oturma pozisyonunda sürekli dua eder ve nefesini kontrol ederek İsa Duası'nı zikrederse, İsa'nın Tabor Dağı'nda görünümünün değişmesindeki ışığın görülmesi gibi kalbinde Tanrı'nın vizyonunu elde edebilir.⁸³

Symeon, bu iddiasını, yirmi yaşlarında, Konstantinopolis'te yaşayan George isimli bir gencin hikayesini anlatarak destekler. George, insanları sadece dış görünüşlerine bakarak yargılayan insanlardan rahatsız olmaktadır. Genç adam, bir gün şehirdeki manastırlardan birinde yaşayan bir keşişle tanışır, ona derdini anlatır ve keşişten daima aklında tutması gereken kısa bir talimat öğrenir. Ayrıca keşişten, kendisine keşişlik yolunu ve asketik uygulamaları gösterecek bir kitap ister. Keşiş gence, Mark the Monk'un⁸⁴ *Manevi Yasa Üzerine* kitabını verir. Genç adam kitabı sanki

⁸¹ Symeon, Tanrı'yla mistik bir birleşmeden bahseden bir ilahiyatçıdır. Tanrı'yla bu mistik birleşmeden bahsettiği için "New Theologian" olarak anılmıştır. 949 yılında Paphlagonia'da (günümüzde Bartın, Amasra, Kurucaşile, Cide yöresine denk düşen bölge) doğmuştur. Ailesi, bölgesinin soylu ailelerindedir. Amcası Basil, Symeon'u iyi bir eğitim alması için başkente getirmiş, Symeon eğitimini yarıda bırakarak Stoudion Manastırı'nda (bugünkü İmrahor İlyas Bey Cami) bir keşiş olmaya karar vermiştir. Kendi mistik deneyimlerini yazdığı için en "kişisel" manevi üstad kabul edilen Symeon, 1022 yılında ölmüştür. Bkz. George A. Maloney, "Symeon The New Theologian", **Encyclopedia of Religion**, cilt: 13, United States of America, Thomson Gale, 2005, s. 8919-8920.

⁸² Albrecht, a.g.m., s. 540.

⁸³ Dirk Krausmüller, "The Rise of Hesychasm", **The Cambridge History of Christianity**, cilt:5, Cambridge, Cambridge University Press, 2012, s. 103.

⁸⁴ Beşinci yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Hesychast keşiş. Kesin olmamakla birlikte John Chrysostom'un öğrencisi olabileceği düşünülmektedir. Hayatının bir döneminde Filistin ya da Mısır çöllerinde inzivaya çekildiği düşünülmektedir. Bkz. **The Philokalia**, cilt:1, introductory note, s. 109.

Tanrı tarafından gönderilmiş bir kitap gibi kabul eder ve kitaptan istifade etmek için baştan sona hevesle ve dikkatle okur ve kitaptan çok etkilenir. Kitaptan, vicdanının sesini dinlendiği takdirde nasipleneceğini, Tanrı'nın buyruklarını yerine getirdiği takdirde Kutsal Ruh'un tecellisini tecrübe edeceğini ve Kutsal Ruh'un lütfuyla Tanrı'yı göreceğini okur ve bunlara iman eder. Kalbi Tanrı sevgisiyle doludur ve her gece yatmadan önce sadece yaşlı keşiş tarafından kendisine verilen talimatı uygulamaktadır. Vicdanı ona "daha fazla ibadet et, daha fazla Mezmurları oku, "Tanrım bana merhamet et" duasını daha sık tekrarla" diye telkinde bulunduğu anda bunu kolayca ve tereddüt etmeden yapar, Tanrı'nın yapılmasını emrettiği her şeyi yerine getirir. Her gün ibadetlerini biraz daha artırır. Her akşam secdeye kapanarak ağlar. İbadetlerinde hiçbir zaman gevşeklik gösterip tembellik yapmaz. Bir gün dudaklarından daha çok zihniyle "Tanrım, ben günahkara merhamet et"⁸⁵ duasını tekrar eder ve aniden odayı bir ışık seli doldurur. Etrafında ışıktan başka hiçbir şey yoktur. Dünyevi bütün kaygılarını unuttur ve sonunda ışıkla birleşir.⁸⁶

Symeon anlattığı hikayeye, insanın kalbiyle dua ettiği ve gözyaşlarıyla Tanrı'ya ulaşmaya çalıştığı takdirde Tanrı'yı bir ışık olarak görebileceği ve O'nunla birleşebileceğini iddia etmektedir. Symeon, bu ilahi ışığı tecrübe etmek için takip edilmesi gereken dua yöntemini de anlatır. Ona göre insan her şeyden önce üç şey elde edilmeye çalışılmalıdır: her şeyle ilgili endişeden özgürlük, saf bir vicdan ve dünyevi düşüncelerden azade olmak. Bunun için keşiş sessiz bir hücreye oturmalı, kendi köşesine çekilerek odanın kapısını kapatmalı ve aklını değersiz ve geçici her şeyden uzaklaştırmalıdır. Sonra sakalını göğsüne dayamalı ve gözlerini tüm dikkatiyle göbeğine odaklamalıdır. Kolayca nefes almamak için burun deliklerinden nefes almak kısıtlanmalıdır. Akıl, ruhun bütün güçlerinin merkezi olan kalbi bulmak için insanın içinde arayışa girmelidir. Keşiş başlangıçta aşılmaz bir karanlık bulacak fakat bu görevi gece gündüz devam ettirdiği takdirde akıl kalbe ulaşmayı başaracaktır. Böylece insan daha önce hiç bilmediği şeyleri görecektir.⁸⁷

⁸⁵ Luka 18:13.

⁸⁶ St. Symeon the New Theologian, "On Faith", **The Philokalia**, cilt:4, s. 16-18.

⁸⁷ St. Symeon the New Theologian, "The Three Methods of Prayer", **The Philokalia**, cilt:4, s. 72-73.

Böylece Symeon, Tanrı'yı temaşa etme talebindeki keşişin dua yöntemini anlatarak, Hesychastların dua etme şekli hakkında yazan ilk kişi olmaktadır.

1.3.2.4. Nikiphoros the Monk (ö. 1300'den önce)

Asketik hayata yeni başlayan Hesychast keşişlerin, akıllarını toplamakta zorlandıklarını gören Nikiphoros⁸⁸, dünyevi düşünceleri bir dereceye kadar engelleyecek kolay ve etkili bir yöntem önermiştir. Önerdiği yöntem Symeon'un yönteminden çok farklı değildir.⁸⁹ Nikiphoros'a göre, İncil'de belirtildiği gibi insan içindeki Tanrı'yı tecrübe etmek⁹⁰, kalbindeki gizli hazineyi bulmak, ilahi aydınlığı (ışrak) elde etmek ve Tanrı'yla birleşerek O'na benzeyebilmek için kendi içine yönelmelidir.⁹¹ Nikiphoros, Symeon'dan farklı olarak gözlerin göbeğe odaklanmasından bahsetmemektedir. Ona göre keşiş, ağızdan alınan nefesin kalbe ulaştığı yola konsantre olmalı ve aklını nefesle birlikte kalbine göndermelidir. Nikiphoros, keşişin nefesini tutmak suretiyle aklını kalbinde tutabileceğini ve düşüncelerinin dikkatini dağıtmasını engelleyeceğini iddia etmektedir. Bu evreye ulaşanlar, akıllarını meşgul etmek ve ortaya çıkacak yeni düşüncelere engel olmak için İsa Duası'nı okumalıdır. Nikiphoros'a göre, kalpteki dua ve konsantrasyon sadece aklın dağılmasına engel olmak için değil aynı zamanda kalbin ilahi lütufla değiştirilmesi için de gereklidir. Çünkü kalp, beden merkezidir.⁹²

Nikiphoros, Symeon'un fiziksel oturuş pozisyonuna, kalbin duası olarak sürekli tekrar edilen İsa Duasını eklemiştir. Fakat bu yöntemin mucidi Nikiphoros değildir. Bu yöntem Athos Dağı'nda ve başka yerlerde uzun zamandır uygulanmaktadır. Ancak Hesychast keşişler, bu yöntemi yazılı bir kaynaktan değil, hocalarından şifahi olarak öğrenmektedirler. Bu sebeple Nikiphoros, yöntemi İsa Dua'sıyla birlikte yazıya

⁸⁸ Nikiphoros the Monk ya da Nikiphoros the Hesychast olarak bilinir. On üçüncü yy.ın ikinci yarısında yaşamıştır. İtalya'da doğduğu ve aslen Katolik olduğu bilinmektedir. Katolik inancını terk ederek Bizans İmparatorluğu'na gelmiş ve Ortodoks inancını benimseyerek Athos Dağı'nda bir keşiş olmuştur. Burada sessizlik ve sükunet içinde küçük bir keşiş kulübesinde yaşamış ve nihayetinde Athos Dağı'nın en ıssız ve yalıtılmış bölümlerinde inzivaya çekilmiştir. Bkz. **The Philokalia**, cilt:4, introductory note, s. 194.

⁸⁹ Krausmüller, a.g.m., s. 103.

⁹⁰ Tanrı'nın Egemenliği içinizdedir. Luka 17:21.

⁹¹ Nikiphoros the Monk, "On Watchfulness and the Guarding of the Heart" **The Philokalia**, cilt:4, s. 192-193.

⁹² Krausmüller, a.g.m., 103-104.

geçiren ilk kişidir.⁹³ Symeon ve Nikiphoros'un bu yöntemi yazıya geçirmekteki amaçları ise aynıdır: ikisinin de amacı, ortalama bir keşişin bu yöntemi uygulayarak Tanrı'yı müşahede etmesini mümkün kılmaktır.⁹⁴

1.3.2.5. Gregory Sinai (ö. 1346)

Gregory Sinai⁹⁵, on dördüncü yüzyılda Athos Dağı'nda, Gregory Palamas'la aynı dönemde yaşamış olmasına rağmen ikisi arasındaki kişisel temasın nasıl ve ne kadar olduğu bilinmemektedir. 1335 yılında başlayan ve adaşı Palamas'ı derinden etkileyen Hesychasm tartışmasına müdahil olmamıştır ki bu durum muhtemelen polemiklerden ve tartışmalardan kaçınmak istemesinden kaynaklanan bilinçli bir tercihtir. Ancak teolojisini Palamas kadar geliştirmemiş olsa da, temelde Sinai'nin teolojisinin Palamas'ın teolojisine uyumlu olduğu konusunda şüphe yoktur.⁹⁶

Sinai, Athos'a geldiğinde buradaki keşişlerin gerçek sükunet ve tefekkür geleneğinden bihaber olduklarını fark ederek bundan rahatsız olmuş ve bu geleneği keşişlere ve münzevilere anlatmak ve öğretmek için çabalamıştır.⁹⁷ Sinai keşişlere nasıl dua edileceğini şu şekilde anlatmıştır: Keşiş önce bir tabureye oturmalıdır çünkü bu şekilde oturmak daha zorlayıcıdır. Pavlus'un dediği gibi⁹⁸ keşiş kendini sabırla duaya vermelidir. İçsel duaya yoğunlaşmak için gereken baskı ve çaba nedeniyle keşişin şevki kırılmamalıdır. Aklın kalbi bulabilmesi için İsa Mesih yardımı çağrılmalıdır. Keşiş başında ve omuzlarında bir ağrı hissettiği takdirde sabırla ve gayretle Tanrı'yı yüreğinde aramak için bu acılara katlanmalıdır. Bu sırada İsa Duası okunmalıdır. Dua sesli ya da sessiz okunabilir, fakat esas olan aklın dua etmesi olduğundan sesli okurken, sesin aklı dağıtmasına müsaade edilmemelidir. Nefesi tutmak ise aklın dağılmasını önlemek için önemlidir fakat etkisi kısadır, akıl tekrar dağılır. Ancak dua, aklın dağılmasına engel

⁹³ **The Philokalia**, cilt:4, introductory note, s. 192-193.

⁹⁴ Krausmüller, a.g.m., 103.

⁹⁵ 1265 civarında Anadolu'da, Klazomenai (Bugünkü İzmir-Urla) yakınlarında dünyaya gelmiştir. Bir Türk akınında Türklere esir düşen Sinai, fidesini ödedikten sonra Crete'ye (Girit) giderek burada monastik hayatına başlamıştır. Daha sonra Sina Dağı'na giden Sinai, tekrar Crete'ye dönerek burada bir keşişten aklın korunması, içsel uyanıklık ve saf duayı yani İsa Duası'nı da içeren içsel dua, kalbin duası geleneğini öğrenmiştir. Daha sonra neredeyse yirmi beş yıl kaldığı Athos Dağı'na gitmiştir. Büyük manastırlardan birinde değil gözlerden irak bir keşiş kulübesinde yaşamayı tercih eden Sinai, 27 Kasım 1346'da ölmüştür. Bkz. **The Philokalia**, cilt:4, introductory note, s. 207.

⁹⁶ **The Philokalia**, cilt:4, introductory note, s. 208.

⁹⁷ George S. Bebis, "Gregory of Sinai", **Encyclopedia of Religion**, cilt: 6, United States of America, Thomson Gale, 2005, s. 3697.

⁹⁸ Kendinizi duaya verin. Duada uyanık kalın, şükredin. Koloseliler 4:2.

olur. Bu manevi mücadeleyi insanın tek başına başarması mümkün değildir, bu mücadele sadece Tanrı'nın lütfu sayesinde kazanılabilir. Bu sebeple keşiş, zihnini dağıtacak düşünceler aklına akın ettiğinde, Tanrı'yı ismiyle çağırarak yardım talep etmelidir.⁹⁹

Sinai'nin yazıları teolojiden ziyade manevi hayatı ilgilendiren manevi uyanıklık, zihin duası, sükunet gibi konular hakkındadır. Sinai tarafından uygulanan ve öğretilen zihin duası ve tefekkür "kalbin duası" olarak isimlendirilmiştir.¹⁰⁰ Sinai'nin Hesychasm'a en büyük katkısı, bu geleneğin Athos Dağı'nda yeniden canlanmasına vesile olması ve Hesychasm'ın geniş coğrafyalara yayılmasını sağlamasıdır. Nitekim ömrünün son yıllarını Bizans İmparatorluğu'yla Bulgaristan arasındaki sınırda yer alan Strandzha Dağları'nda¹⁰¹, Bulgar Çarı John Alexander'in himayesinde geçirmiş¹⁰² burada bir manastır kurarak etrafına Slav ırkından pek çok Bulgar, Yunan, Sırp öğrenci toplanmıştır.¹⁰³ Ölümünden sonra öğrencileri başta Athos olmak üzere pek çok yere seyahat ederek Hesychasm'ı özellikle Balkanların pek çok bölgesine taşımışlardır. Öğrencileri Sinai'nin dua kitapçıklarını başka dillere çevirmişler böylece Sinai'nin kitapları Balkanlarda yayılmıştır.¹⁰⁴

1.3.2.6. Gregory Palamas (ö. 1359) ve Barlaam (ö. 1348)

On dördüncü yüzyılda Palamas ve Barlaam'a gelene kadar Hesychasm, Tanrı'yı müşahede edebilmek ve hatta Tanrısallaşabilmek için asketik bir hayatı benimseyerek İsa Duası'nı uygulayan mistik bir tefekkür geleneği olarak Ortodoks dini geleneği içerisinde kabul görmüş ve uygulanmıştır. Palamas da Barlaam'la karşılaşmalarından önce asketik hayatla ilgili eserler yazmış ve bu eserlerde tıpkı Evagrius gibi kendini Tanrı'ya adamaya ve hatta Tanrı'yla birleşmeye karar veren bir keşişin; evlilikten kaçınması gerektiğinden, hatta dünyadan kaçınmak için kendisine

⁹⁹ St. Gregory of Sinai, "On Prayer", **The Philokalia**, cilt:4, s. 275-277.

¹⁰⁰ Bebis, a.g.m., s. 3697.

¹⁰¹ Yıldız Dağları.

¹⁰² **The Philokalia**, cilt:4, introductory note, s. 208.

¹⁰³ Krausmüller, a.g.m., s.108.

¹⁰⁴ Anita Strezova, **Hesychasm and Art: The Appearance of New Iconographic Trends in Byzantine and Slavic Lands in the 14th and 15th Centuries**, Canberra, Australian National University Press, 2014,s. 27.

dünyayı hatırlatan arkadaşlarıyla ilişkisini kesmesi gerektiğinden bahsetmiştir.¹⁰⁵ Palamas'a göre, insanın Tanrıyla birleşmesine ve iç sükuneti yakalamasına engel olan dünyevi kaygılardan, mal-mülk sevgisinden, dünyevi şeylere duyulan iştahtan kaçınmanın yolu keşişin hücrelerine kapanarak sürekli dua etmesidir.¹⁰⁶ Çünkü dua, Tanrı'yla yarattıkları arasındaki bağıdır ve Tanrı'yla birleşebilmenin tek yoludur. Keşiş, özellikle maddi dünyanın ve aklın istek ve arzularından kaçınmak için İsa Duası'nı uygulamalıdır.¹⁰⁷ Keşiş, bu duayı uygulayarak iç dünyasına yöneldiğinde, bedeninin merkezi ve Tanrı'nın ikametgahı olan kalbindeki sevgi sarayını keşfedecektir.¹⁰⁸ Sonunda burada Tanrı'nın lütfuyla aydınlanacak ve mükemmelenecektir.¹⁰⁹

Palamas'ın yolu Barlaam'a karşılaşmasa muhtemelen Palamas da kendinden önceki Hesychast keşişler gibi hayatının sonuna kadar asketik bir hayat yaşayarak arkasında asketik hayata dair eserler bırakacaktı. Fakat Barlaam'ın Katolik Kilisesi'ne Ortodokslar'ın pozisyonunu savunmak üzere yazdığı tezlerde kullandığı, Tanrı'nın bilgisinin ancak akılcı yöntemlerle ve bilimsel bilgiyle edinileceğine dair apofhatik teolojiyle başlayan tartışma, Palamas'ın Barlaam'a karşı manevi bilgi edinme yolunu savunmasıyla devam edecektir. Barlaam, Hesychast keşişlerin dua etme yöntemiyle dalga geçerek bu keşişleri Messalianizm ile suçlayınca tartışma büyüyecek, Palamas Barlaam aleyhine bir bildiri hazırlayarak bu bildiriye Athos'taki keşişlere imzalatacaktır. Bu bildiriyle iyice kızışan tartışma, defalarca toplanan konsillerle çözülmeye çalışılacaktır.

1290 yılında Kalabria'nın¹¹⁰ Seminara bölgesinde dünyaya gelen Barlaam aslen bir Yunanlıdır. Bölgede atalarının inançlarını, yani Ortodoks geleneklerini sürdüren Yunan topluluklar yaşamaktadır. Barlaam da atalarının dini geleneklerine saygılı bir Ortodoks olarak yetiştirilmiştir. Ne var ki Barlaam, duygusal olarak Ortodoks

¹⁰⁵ Gregory Palamas, "To the Most Reverend Nun Xenia", **The Philokalia**, cilt:4, s. 300-301.

¹⁰⁶ Palamas, a.g.e., s. 310.

¹⁰⁷ Gregory Palamas, "Three Texts On Prayer and Purity of Heart", **The Philokalia**, cilt:4, s. 343-344.

¹⁰⁸ Palamas, "To the Most Reverend Nun Xenia", s. 315.

¹⁰⁹ Palamas, a.g.e., s. 316.

¹¹⁰ İtalya'nın güneyinde yer alan bölgenin ismidir.

olarak yetiştirilmiş bir Doğulu olsa da düşünce olarak Batı skolastik geleneğinin eğitim siteminden geçmiş bir filozof ve ilahiyatçı olarak Batılıdır.¹¹¹

1326 yılında atalarının yurdu Yunanistan'a gelerek Selanik'te birkaç yıl kalan Barlaam, bir filozof ve ilahiyatçı olarak burada ün kazanır ve Büyük Domestikos¹¹² John Kantekuzene'nin (ö. 1383) dikkatini çekmeyi başarır.¹¹³ 1330 yılında bu defa Selanik'ten Konstantinopolis'e göç eden Barlaam'a, Konstantinopolis Üniversitesinde ders versin diye Kantekuzene tarafından kadro açılır ve Barlaam burada ders vermeye başlar.¹¹⁴ Fakat Georgy Ostrogorsky'ye göre Barlaam'ın başkente gelmesinin esas nedeni "Bizans ilminin en yüksek temsilcileriyle boy ölçüşmektir."¹¹⁵ Palamas taraftarlarının ve Palamas karşıtlarının, Barlaam'ın kibri konusunda hem fikir olması bu iddiayı destekler görünmektedir.¹¹⁶ Ostrogorsky, Barlaam'ı "*büyük bilgi sahibi fakat iddiacı ve kavgacı, batıya özgü ukalalığı gerçek bir Bizanslının münakaşaya duyduğu sevgi ve ilgi ile şahsında birleştirmiş*" bir kişi olarak tanımlamaktadır.¹¹⁷

Barlaam, kısa sürede hem İmparator III. Andronikos'un (ö. 1341) hem de Büyük Domestikos John Kantakuzene'nin güvenini kazanmayı başarır. Bu güven sayesinde Barlaam, 1333-1334 yıllarında Doğu ve Batı Kiliseleri'nin birleşmesiyle ilgili olasılığı tartışmak üzere Konstantinopolis'e gelen papalık delegelerine karşı Bizans'ı ve Ortodoks Kilisesi'nin konumunu savunmak üzere İmparator tarafından görevlendirilir.¹¹⁸ Fakat bu önemli görev için Barlaam'ın seçilmesi tepki çeker. Çünkü Barlaam aslen bir Bizanslı değildir, üstelik Ortodoksluk hakkında Ortodoks bilginlerinden daha fazla bilgi sahibiymiş gibi iddialı konuşmalar yapmaktadır.¹¹⁹ İşte bu iddialı tutumunun yarattığı rahatsızlık yüzünden, dönemin en büyük bilginlerinden

¹¹¹ Theodore Zissis, "Barlaam of Calabria", **Encyclopedia of Religion**, cilt: 2, United States of America, Thomson Gale, 2005, s. 788.

¹¹² 11 ve 15. yüzyıllar arası Bizans ordusu başkomutanına verilen unvan.

¹¹³ Çelikel, a.g.t., s. 21.

¹¹⁴ Donald M. Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453**, Bilge Umar (çev.), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, 2003, s. 226.

¹¹⁵ Georgy Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Fikret Işıltan (çev.), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 8. Baskı, 2015, s. 472.

¹¹⁶ John Meyendorff, **A Study of Gregory Palamas**, George Lawrence (İngilizceye çev.), London, The Faith Press, 1964, s. 43.

¹¹⁷ Ostrogorsky, a.g.e., s. 472.

¹¹⁸ Çelikel, a.g.t., s. 21.

¹¹⁹ Nicol, a.g.e., s. 226.

Nikephoros Gregoras (ö. 1360)¹²⁰ karşısına dikilir ve halkın önünde Barlaam'ı mağlup eder. John Julius Norwich'e göre Barlaam'ın Hesychasm uygulamalarına saldırmasının altında bu büyük yenilginin utancı yatmaktadır.¹²¹

Barlaam ve Palamas'ın ilk defa karşı karşıya gelmesi de, Barlaam'ın 1334 yılında Konstantinopolis'e gelen Papalık delegelerine Ortodoksluğu savunmak üzere yazdığı Katolik Kilisesi karşıtı yazıların Palamas'a ulaşmasıyla gerçekleşir. Yazılar Palamas'ın kulağına 1337'de St. Sabbas'da kaldığı keşiş kulübesinde gelir.¹²² Yazıların konusu, Doğu ve Batı Kiliselerinin 1054 yılında birbirini afroz etmelerine sebep olan *filioque* kavramıdır. Ortodokslara göre Kutsal Ruh sadece Baba'dan çıkarken Katolikler buna Latince filioque (oğuldan) ifadesini ekleyerek Kutsal Ruh'un Baba'dan ve Oğul'dan çıktığını kabul etmişlerdir.¹²³ İki kilisenin birleşmesi doğal olarak ancak bu konu üzerinde bir uzlaşımın olmasıyla gerçekleşebilecektir.

Barlaam'ın iki kilisenin birleşmesi için filioque kavramıyla ilgili geliştirdiği teoloji apofhatiktir¹²⁴ ve Tanrı'nın bilinemez olduğuna dayanmaktadır. Barlaam'a göre insan idrakinin ve mantığının tamamen ötesinde olan Tanrı'nın anlaşılması ancak yaratıkları aracılığıyla mümkündür. Barlaam, Tanrı'ya dair bilginin, manevi bilgiden ziyade dünyaya ilişkin bilimsel bilgiden çıkarılabileceğini iddia etmektedir.¹²⁵

¹²⁰ Aslında kiliselerin birleşmesiyle ilgili yukarıda bahsedilen görev için düşünülen ilk isim Barlaam değil, Nikephoros Gregoras'dır. Fakat Gregoras, bu görüşmelerde kullanılması gereken felsefe, özellikle Aristo felsefesiyle ilgili çekincelere sahiptir. Bizans'ın yerlisi ve Bizans düşünce geleneğinin bir temsilcisi olduğu halde kabul etmediği bu görevi Bizans geleneğine yabancı birinin alması öyle görünüyor ki Nikephoros Gregoras'ı oldukça rahatsız etmiştir. Bkz. Çelikel, a.g.e., s. 19-20.

¹²¹ Norwich, a.g.e., s. 254.

¹²² Meyendorff, a.g.e., s. 43.

¹²³ Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt:27, Ankara, 1985, s. 128.

¹²⁴ Negatif teoloji olarak da isimlendirilen apofhatik teoloji, Tanrı'nın varlığını; Tanrı'nın ne olduğunu ifade eden olumlu sıfatlar üzerinden değil, Tanrı'nın ne olmadığını anlatan ifadelerle açıklamaya çalışan bir yöntemdir. Bu yöntemde göre Tanrı aşkın bir varlık olduğundan, insanın sınırlı dil yeteneğiyle Tanrı'yı açıklaması mümkün değildir. Tanrı nesnel olarak ifade edilemeyeceğinden, Tanrı'yı ifade edebilmenin tek yöntemi O'nu ne olmadığı üzerinden anlatmaktır. (Bkz. Hasan Özalp, "Tanrı Hakkında Konuşa(ma)mak: Plotinus'da Negatif Teoloji", **Turkish Studies: Sosyal Bilimler Sayısı**, sayı:10/2, Ankara, 2015, s. 739) Apofhatik teolojinin temel ilkeleri M.S. 5. Yüzyılda Pseudo Dionysios tarafından ortaya konmuştur (bkz. Arslan Topakkaya, "Nikolas Von Kues'ta Negatif Teoloji", **Bilimname**, sayı: 9, Kayseri, 2005, s. 105). Barlaam'ın Pseudo Dionysios'un görüşlerini bildiği ve görüşlerini ona dayandırdığı düşünülmektedir (bkz. Meyendorff, a.g.e., s. 42).

¹²⁵ Scott F. Pentecost, "Quest for the Divine Presence: Metaphysics of Participation and the Relation of Philosophy to Theology in St. Gregory Palamas's Triads and One Hundred and Fifty Chapters", (**Basılmamış Doktora Tezi**, The Catholic University of America, Felsefe Bölümü, 1999), s. 47.

Barlaam'a göre Tanrı'nın doğrudan deneyimlenmesi ve müşahede edilmesi ise mümkün değildir.¹²⁶

Ortodoks teoloji temelde Barlaam'ın ifade ettiği gibi apofhatik olsa da Ortodoksların Tanrı'yı her şeyden tenzih ederek anlamaya çalışmalarının nedeni Tanrı'nın kudretini vurgulamaktır. Üstelik Ortodokslar, kullandıkları bu teolojiyle Barlaam'ın aksine Tanrı'nın varlığını ispatlamayı değil insanın Tanrı'yla iletişime geçebileceğini ispatlamayı amaçlamaktadır. Yani Ortodokslar için Tanrı tanımlanan bir varlık değil, müşahede edilen ve hatta birleşilen bir varlıktır.¹²⁷ Dolayısıyla Barlaam kullandığı apofhatik teolojiyle, Ortodoksların insanın Tanrı'yla birleşebileceği inancına zarar vermekte, üstelik insanın manevi aydınlanmayla Tanrı hakkında bilgi edinebileceği görüşünü de kabul etmemektedir.¹²⁸ Palamas ve Barlaam arasındaki anlaşmazlık işte bu noktada başlamakta ve Tanrı'nın bilgisinin nasıl elde edileceğine dayanmaktadır.

Barlaam'la aynı dönemde Palamas da Katolik Kilisesi'nin Kutsal Ruhla ilgili doktrinine karşı iki risale yazmıştır. Yazdıkları Barlaam'ın yazdıklarının tam tersi olduğundan arkadaşları Barlaam'ın görüşleriyle ilgili Palamas'ın ne düşündüğünü sormuşlar, Palamas da her ikisinin görüşünün de Ortodoks olduğunu söylemiştir. Fakat Barlaam'ın konuyla ilgili yazdıklarını sadece kulaktan duyan Palamas'ın eline Barlaam'ın yazdıklarının bir kopyası geçtiğinde fikrini değiştirmiştir,¹²⁹ çünkü Barlaam'ın teolojisi Yunan kültürüne ve felsefesine büyük bir hayranlık besleyen ve "Bizanslı Hümanistler" olarak isimlendirilen Bizans bilim adamları ve teologlarının geleneğine dayanmaktadır.¹³⁰ Hıristiyan düşünürlere göre ise Yunan felsefesi Aristo (ö. M.Ö. 322), Platon (ö. M.Ö. 347) ve Sokrates'in (ö. M.Ö. 399) fikirleriyle Hıristiyanlığı, Roma'nın çok Tanrılı inancına dönüştürme tehlikesini barındırmakta ve bu görüşler

¹²⁶ Alexis Torrance, "Precedents for Palamas' Essence-Energies Theology in the Cappadocian Fathers", **Vigiliae Christianae**, sayı:63, Boston, 2009, s. 48.

¹²⁷ Kürşat Demirci, **Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi**, İstanbul, Ayışığıkitapları, 1. Baskı, 2005, s. 34.

¹²⁸ Pentecost, a.g.t., s. 48-49.

¹²⁹ Meyendorff, a.g.e., s. 44.

¹³⁰ Joost Van Rossum, "Palamism and Church Tradition", (**Basılmamış Doktora Tezi**, Leyden University, Teoloji Bölümü, 1985), s. 13.

Hıristiyanlığın saflığına zarar vermektedir.¹³¹ Üstelik Barlaam'ın kullandığı teoloji nihayetinde dogmatik rölativizm¹³² ve agnostisizm¹³³ ile sonuçlanmaktadır.¹³⁴

Palamas, Barlaam'ın yazıları eline ulaştıktan ve fikirlerini tam olarak öğrendikten sonra eski öğrencisi ve arkadaşı Gregory Akindynos'a (ö. 1348)¹³⁵ kendi yazdıklarıyla Barlaam'ın yazdıklarını karşılaştıran uzun bir mektup yazar. Mektup'ta Barlaam'ın görüşlerine saygı göstererek bu görüşlerin Ortodoksluğa zarar vereceğini ve agnostisizme yol açacağını belirtir.¹³⁶ Akindynos, Barlaam ve Palamas arasında bir arabulucu rolü üstlenmeye çalıştığından yazdığı cevap oldukça saygılıdır. Mektubunda Palamas'ın Barlaam'ın bütün çalışmalarını okumadığını sadece Katolik Kilisesine yazdığı çalışmayı okuduğunu, bu çalışmada Barlaam'ın niyetinin Ortodoks inancına zarar vermek olmadığını sadece Katolik Kilisesi'ni şaşırtmayı amaçladığını ifade eder.¹³⁷ Daha sonra Barlaam'a da bir mektup yazan Palamas, mektubunda;

“Tanrı hakkında bazı şeyler bilinir, bazı şeyler araştırılabilir, bazı şeyler de ispatlanabilir. Fakat yine de akıl almaz ve sırrına erişilmez kalan başka şeyler vardır. İşte bu akıl almaz şeyler, inançla bildiğimiz her şeyi kapsar. Çünkü inancın ispata ihtiyacı yoktur” der.

¹³¹ Peter Brown, **Geç Antikçağ Dünyası**, Turhan Kaçar (çev.), İstanbul, Alfa Tarih, 1. Baskı, 2017, s. 85.

¹³² Görecilik. “Kişiden kişiye değişmeyen nesnel bir hakikat, herkes için geçerli olan mutlak doğrular bulunmadığını, hakikatin ya da doğruların bireylere, çağlara ve toplumlara göreli olduğunu savunan anlayış; kişiden kişiye, çağdan çağa, toplumdan topluma değişmeyen bir takım doğrular, evrensel hakikatler bulunduğunu reddeden tavrı. Mutlak veya değişmez ya da evrensel standart ölçütlerin bulunmadığını öne süren yaklaşım; bir teorinin, kendisinin dışında ve kendisinden bağımsız olan doğruluk ölçütleri sağlayamaması durumu.” bkz. Ahmet Cevizci, “Görecilik”, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 6. Baskı, 2005, s. 773.

¹³³ Bilinemezlik. “1- Genel olarak, özgül bir alanın kapsamı içine giren şeylerin bilgisine erişmenin imkansız olduğunu öne süren yaklaşım ya da görüş. 2- Tanrı'nın varolup olmadığını bilemeyeceğimizi öne süren öğreti.” bkz. Cevizci, “Bilinemezlik”, a.g.e., s. 281.

¹³⁴ Rossum, a.g.t., s. 3.

¹³⁵ Bulgar asıllı olduğu tahmin edilen Akindynos'un gerçek adı ve doğum tarihi bilinmemektedir. Keşiş olarak Gregory adını aldığı, saygınlık için de Akindynos adını kullandığı ayrıca Selanik'te iyi bir eğitim aldığı bilinmektedir. Selanik'teki eğitiminden sonra Berroia'da (bugünkü adıyla Feres) seçkin ailelerin çocuklarına dersler vermiş ve büyük ihtimalle Palamas'la da buradayken tanışmıştır. Palamas'la tanışması, Akindynos'un Athos Dağı'nda bir keşiş olmaya karar vermesinde etkili olmuştur. Akindynos'un hayatında büyük bir önem sahip olan Barlaam'la tanışmalarının ise 1331 kışından öncesine rastladığı tahmin edilmektedir. Bkz. Gregory Akindynos, **The Letters of Gregory Akindynos**, Angela Constantinides Hero (çev. ve ed.) Washington, Dumbarton Oaks, 1. Baskı, 1983, s. x-xii.

¹³⁶ Meyendorff, a.g.e., s. 44.

¹³⁷ Akindynos, a.g.e., 1336 yılında Palamas'a gönderdiği mektup, s. 13-16.

Ayrıca yine bu mektupta Tanrı'nın kalbi saflaşmış olanlara lütfettiği manevi bilgidir. ¹³⁸

Bu tartışmaların üzerine Barlaam, manastırda uygulanan dua biçimini öğrenmek ve Hesychasm hakkında daha fazla bilgi edinmek için Selanik'e gider. ¹³⁹ Barlaam; Selanikte karşılaştığı Hesychast keşişlerin, uyguladıkları dua yöntemi neticesinde Tanrı'nın yaratılmamış ışığını temaşa ettikleri iddası karşısında şaşkına uğrar. Barlaam'a göre keşişlerin gördükleri ışığa referans olarak gösterdikleri Tabor Dağı'ndaki İsa'nın başkalaşımında görülen ışık ¹⁴⁰, İncil'in sembolik bir anlatımıdır. ¹⁴¹ Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın kendini göstermesiyle (teofani) ilgili bütün anlatımlar belli koşullar altında, Tanrı'nın tasarrufunda ve insanın tahayyülünde gerçekleşmiştir, yani maddi dünyada Tanrı'yı temaşa etmek mümkün değildir. Tabor Dağı'ndaki İsa'nın havarileri tarafından görülen ışık da hava vasıtasıyla görülen, herkesi hayretler içinde bırakan ve bir anda kaybolan, akılla anlaşılacak bir ışıktır. Bunun ilahi olarak isimlendirilmesinin nedeni ilahiliğin bir sembolü olması dolayısıyla. Ayrıca Barlaam'a göre her halükarda Tanrı'yı temaşa ederek, doğrudan Tanrı hakkında bilgi edinmek mümkün değildir. ¹⁴²

Barlaam, Tanrı'nın temaşa edilemeyeceği konusundaki itirazlarının yanı sıra Hesychast keşişlerin uyguladıkları zahidane dua yöntemiyle de alay eder. Çünkü bu keşişler Tanrısal ışığı müşahade edebilmek için tam bir yalnızlık içinde İsa Duası'nı okurken çenelerini göğüslerine değdirip, gözlerini göbeklerine odakladıkları ve nefeslerini kontrol ettikleri özel bir teknik uygulamaktadır. ¹⁴³ Barlaam bu keşişleri

¹³⁸ Palamas'ın Barlaam'a ilk mektubu. Bk. Rossum, a.g.t., s. 4.

¹³⁹ Meyendorff, a.g.e., s. 45.

¹⁴⁰ "...Altı gün sonra İsa, yanına yalnız Petrus, Yakup ve Yakup'un kardeşi Yuhanna'yı alarak yüksek bir dağa çıktı. Onların gözü önünde İsa'nın görünümü değişti. Yüzü güneş gibi parladı, giysileri ışık gibi bembeyaz oldu..." Matta 17:1-2. Ayrıca Markos 9:2-3, Luka 9:28-29.

¹⁴¹ Robert E. Sinkewicz, "The Concept of Spiritual Perception in Gregory Palamas' First Triad in Defence of the Holy Hesychasts", **Hristianskiy Vostok**, St. Petersburg, Aleteia, 1999, s. 375.

¹⁴² Cory J. Hayes, "Deus in se et Deus Pro Nobis: The Transfiguration in the Theology of Gregory Palamas and its Importance for Catholic Theology", (**Basılmamış Doktora Tezi**, Duquesne University, 2015), s. 60-61.

¹⁴³ Norwich, a.g.e., s. 253.

omfalopsykhoi yani “ruhları göbek deliklerinde olan insanlar” olarak nitelendirerek aşağılar.¹⁴⁴

1338 yılında Konstantinopolis’e dönen Barlaam, Athos’taki Hesychast keşişlerin uygulamalarını dönemin Patriği John Kalekas’a (ö. 1347) şikayet eder. Patrik, Barlaam’ın suçlamalarını kabul etmediği gibi eğer keşişleri rahat bırakmazsa Barlaam’ı hakkında yaptırım uygulamakla tehdit eder. Selanik’e yeniden dönen Barlaam, Hesychast keşişlerle ilgili tutumunu değiştirmeyince Palamas, Hesycasm’ı savunan üç tezden oluşan Triad’larının ilkinin yazdır. Yazdığı bu ilk tezde keşişlerin kendisine yönelttiği sorulara cevap verir ve Barlaam’dan bahsetmez çünkü Barlaam’ın henüz bütün yazılarını görmediğinden doğrudan bir tartışmadan kaçınmak istemektedir.¹⁴⁵

Barlaam’ın keşişlere karşı saldırgan tutumu ve yazıları, Patrik tarafından azarlanması onun değerini Kantezenos’un ve İmparator’un gözünde azaltmamıştır. Çünkü Barlaam, 1339 yılında yine kilise birliği konusunu konuşmak ve Türklere karşı bir haçlı seferi teklif etmek üzere İmparator tarafından gizli bir görevle sürgün Papa XII. Benedict (ö. 1342) ile görüşmeye Avignon’a¹⁴⁶ gönderilir.¹⁴⁷ Papa XII. Benedict’e kiliselerin birleşmesi için sunduğu tez de Palamas’ın karşı çıktığı aynı temele dayanmaktadır. Fakat Barlaam bu görevden deyim yerindeyse eli boş döner, kiliselerin birleşmesiyle ilgili herhangi bir başarı elde edemediği gibi dönüşünde bir de kötü sürprizle karşılaşır. Palamas Triad’ların ikincisi yazmıştır ve bu defa yazdıklarında Barlaam’ı açık açık eleştirmektedir.¹⁴⁸

Palamas’ın ve Hesychast keşişlerin Tanrısal ışığı temaşa ettikleriyle ilgili ısrarı ve Palamas’ın Barlaam’ı Triad’larında açık açık eleştirmesi, Barlaam’ın bu defa Hesychastları Messalianizm ile suçlamasına sebep olur. Dördüncü yüzyılda Mezopotamya’da ortaya çıkarak Suriye, Anadolu, Trakya ve Mısır’da yayılan bu mezhebe göre, Adem’in ilk günahı yüzünden her insanın ruhuna musallat olmuş bir şeytan bulunmaktadır. Bu şeytandan vaftizle kurtulmak mümkün değildir. Messalianlara

¹⁴⁴ Timothy E. Gregory, **Bizans Tarihi**, Esra Erment (çev.), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, 2008, s. 293.

¹⁴⁵ Meyendorff, a.g.e., s. 46.

¹⁴⁶Fransa’nın en güneyinde, Akdeniz kıyısında bulunan bir şehir.

¹⁴⁷ Zissis, a.g.m., s.788.

¹⁴⁸ Meyendorff, a.g.e., s. 47.

göre, şeytandan kurtulmanın tek yolu insanın sürekli dua ve zikirle dünyadan feragat etmesidir.¹⁴⁹ Tanrı'ya kilise ya da vaftiz aracılığıyla değil sadece dua ederek ulaşılabileceğini savunan Messalianlar, ayrıca Tanrı'yı maddi gözlerle temaşa ettiklerini de iddia etmektedir.¹⁵⁰ Hesychast keşişler de Messalianlar gibi Tanrısal ışığı maddi gözleriyle gördüklerini iddia ettiklerine göre heretik ilan edilmiş¹⁵¹ bu mezhepten bir farkları yoktur. Bu noktadan sonra tartışma Taborik ışığın “yaratılmış” mı “yaratılmamış” mı olduğu sorusuna odaklanır. Palamas'a göre bu ışık bizatihi Tanrı'nın kendisidir ve bu sebeple de “ilahi” ve “yaratılmamış”tır. Ancak Barlaam'a göre bu ışık yalnızca bir semboldür,¹⁵² Tanrı gibi ebedi bir varlığa sahip değildir yani “yaratılmış”tır. Eğer bu ışığın “yaratılmamış” ve “ilahi” olduğu kabul edilecek olursa Tanrı tek bir varlık olduğundan ve bölünemeyeceğinden, görülen ışığın bizzat Tanrı olduğunu kabul etmek gerekir ki, Tanrı'yı İncil'de de belirtildiği gibi¹⁵³ maddi gözlerle görmek mümkün değildir.¹⁵⁴ Aslında bu tartışmanın arka planında da yine başlangıçtaki problem vardır: Tanrı'nın gerçek bilgisinin nasıl elde edildiği problemi. Palamas'a göre Tanrı'nın bilgisi Tanrı'yla birleşerek elde edilebilirken, Barlaam bu görüşü kabul etmemektedir.¹⁵⁵

Barlaam'ın Hesychastları Messalianizm ile suçlaması, ayrıca hem Ortodoks teolojisine hem Barlaam'a göre Tanrı'nın bilinemez oluşu Palamas'ı Tanrı'nın zati ve tecellileriyle ilgili teolojisini sistemleştirmeye iter. Buna göre Tanrı'nın bilinemez zatinin yanı sıra kendini insanlara tanıttığı tecellileri vardır.¹⁵⁶ Aslında Palamas bu noktada, Tanrı'nın insanlara kendini yarattıkları aracılığıyla tanıttığı konusunda Barlaam'la hemfikirdir. Fakat Palamas yine bu tecelliler vasıtasıyla insanın Tanrı'yla birleşebileceğini iddia ederek Barlaam'dan ayrılmaktadır. Ancak Palamas'ın Tanrı'nın

¹⁴⁹ E. A. Livingstone, “Messalians”, **The Concise Oxford Dictionary of the Christian Church**, Oxford, Oxford University Press, Revised Second Edition, 2006, s. 382-383.

¹⁵⁰ Kadir Albayrak, “İznik Konsili Öncesinde ve Sonrasında Heretik Hıristiyan Akımları”, **Uluslararası İznik Sempozyumu**, 2005, s. 122.

¹⁵¹ 390'da toplanan Side ve Antakya konsillerinde ve 426'da toplanan Konstantinopolis konsilinde heretik ilan edilmiştir. Bkz. Lowell Clucas, “The Hesychast Controversy in Byzantium in the Fourteenth Century: A Consideration of Basic Evidence”, (**Basılmamış Doktora Tezi**, University of California, 1975), s. 18.

¹⁵² Rossum, a.g.t., s. 6.

¹⁵³ “Tanrı'yı hiçbir zaman hiç kimse görmedi” Yuhanna 1:18

¹⁵⁴ Gregory Palamas, **The One Hundred and Fifty Chapters**, Robert E. Sinkewicz (ed.), Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1. Baskı, 1988, böl. 148, s. 253-255.

¹⁵⁵ Rossum, a.g.t., s. 6.

¹⁵⁶ Palamas, a.g.e., böl. 69, s. 163-165.

zâtı ve tecellisiyle ilgili ayrımı da meseleyi çözmeyecektir. Çünkü Barlaam bu defa Palamas'ı, Tanrı'nın sade ve basit yapısına zarar vererek Tanrı'yı bölmekle yani düalizmle suçlayacaktır.¹⁵⁷

Aslında Barlaam'ın Palamas gibi saygı duyulan bir din adamını heretik ilan edilmiş Messalianizm ile suçlaması büyük bir hatadır. Çünkü Akindynos'un da mektubunda belirttiği gibi resmi olarak kanunen yargılanmadan ve hakkında karar verilmeden önce bir adamı heretik olmakla itham etmek suçtur.¹⁵⁸

Bu ciddi suçlamanın üzerine Palamas, Barlaam Papa ile görüşmek üzere İtalya'dayken Athos'a gider ve burada Barlaam'ın düşüncelerini kınayan ve *The Hagioritic Tome*¹⁵⁹ ismiyle bilinen bir bildiri hazırlar.¹⁶⁰ Palamas bu bildiriye savunduğu görüşlerin, Kutsal Kitap'tan öğrenilen, kilise babalarının geleneğine dayanan ve keşişlerin kendi tecrübelerinden elde edilen bilgiler olduğunu ifade eder.¹⁶¹ Ayrıca bu bildiri, Athos'un önde gelen keşişlerinin, yerel hiyerarşinin ve piskoposların imzasını taşıdığından önemlidir.¹⁶² Çünkü bu imzalarla birlikte Palamas'ın Barlaam'a karşı

¹⁵⁷ Rossum, a.g.t., s. 81.

¹⁵⁸ Akindynos, a.g.e., Barlaam'a 1340 yılında gönderdiği mektup, s. 27-29.

¹⁵⁹ Bu bildiri *The Philokalia*'da "The Declaration of the Holy Mountain in Defense of Those Devoutly Practice A Life of Stillness" ismiyle yer alır. Bkz. Gregory Palamas, "The Declaration of the Holy Mountain in Defense of Those Devoutly Practice A Life of Stillness", **The Philokalia**, cilt:4, s. 418.

¹⁶⁰ Paul Ladouceur, **Modern Orthodox Theology: 'Behold, I Make All Things New'**, London, T&T Clark, 1. Baskı, 2019, s. 8.

¹⁶¹ Palamas, a.g.e., s. 424.

¹⁶² Belgede imzası olanlar metnin sonunda şu şekilde verilmiştir:

- * Kutsal Dağ'ın muhterem manastırlarının "Protos"u, Hieromonk Isaac.
- * Muhterem, kutsal Lavra'nın başrahibi Hieromonk Theodosios.
- * Ivirion manastırın başrahibinin imzası. Kendi dilinde, Gürcüce.
- * Vatopedi'nin muhterem başrahibi.
- * Hieromonk Ioannikios.
- * Sırpların manastırının baş rahibinin imzası. Kendi dilinde.
- * Ben, Philotheos, hieromonk, aynı fikirde olarak altını imzaladım.
- * Amphilochios, hieromonkların sonuncusu ve muhterem Esphigmenou manastırının manevi babası.
- * Ben Gerasimos, hieromonk, gerçek sevgiyle yazıldığını gördüm ve okudum ve altına imzamı attım.
- * Ben Moses, yaşça da daha genç olan hieromonk, aynı fikirde olarak imzaladım.
- * Theodosios, hieromonk ve Vatopedi'nin manevi babası.
- * Koutloumousiou'nun kutsanmış manastırının başrahibi Theostirikos Hieromonk.
- * Ben Gerontios of Maroula, günahkar, muhterem Lavra'nın konseyinin yaşlılarından biri, aynı fikirde olarak imzaladım.
- * Kallistos of Mouzalon, rahiplerin sonuncusu.

savunduğu görüşlerin, kişisel fikirleri değil Athos Dağı'nın kabul görmüş bir öğretisi olduğunu ortaya konmuştur.¹⁶³ Bildirinin ifadeleri oldukça serttir:

“Eğer herhangi biri; Tanrı'nın kutsal (insanı Tanrısallaştıran) lütfunu, yaratılmamış, doğurulmamış ve tamamen gerçek olarak ilan edenleri Messalian olmakla ve düalizmle suçlarsa o kişi bilmelidir ki, o Tanrı'nın azizlerinin muhalifi ve düşmanıdır. Eğer bu kişi tövbe etmezse kendini günahlardan arınma mirasından mahrum etmiştir ve doğal olarak azizler tarafından tek ve eşsiz olarak kabul edilen Tanrı'dan uzak düşmüştür.”¹⁶⁴

Barlaam bu bildiri üzerine bir kez daha keşişleri Patrik John Kalekas'a şikayet eder. Akindynos Patrik'ten şikayeti kabul etmemesini rica etse de Barlaam Patrik'i hassas olduğu bir noktadan yakalar: Patrik, Ortodoks inancının koruyucusu olarak otoritesine çok önem vermektedir fakat Palamas ve Athos'taki bütün keşişler toplu bir şekilde bir bildiri düzenleyerek Patrik'in otoritesini sarsmışlardır. Çünkü bildiri Patrik'in yetkisini görmezden gelerek Barlaam hakkında bir karar vermektedir.¹⁶⁵

Patrik Kalekas, bu meseleyi bir disiplin problemi olarak kabul ederek basit bir Patrik Mahkemesinde çözmeye çalışsa da başarılı olamaz çünkü İmparatoriçe Anne Savoy (ö. 1365) meseleyi çözmek için o sırada Selanik'te bulunan kocası İmparator III. Andronikos'un dönmesini beklemek istemektedir.¹⁶⁶

* Ben, rahiplerin alt tabakasından Gregory of Stravolagado, belki bir Hesychast, aynı fikirde olarak imzaladım.

* Magoula Skete'den yaşlı hieromonk, Isaias, aynı fikirde olarak imzaladım.

* Mark of Sinai, rahip.

* Suriye'den yaşlı Hesychast'ın imzası. Kendi dilinde, Arapça.

* Sophronios, rahip.

* Ioasap, rahip.

* Ben, Iakovos, Hierissos'un ve Kutsal Dağ'ın mütevazi başrahibi. Kutsal Dağ ve babaların geleneklerine dayanan tek bir anlaşmaya, bu seçilmiş insanların uyum içerisinde imzaladığına ve kendiminde onay vererek imzalayarak mührümü bastığıma şahitlik ederim. Eklerim ki, ayrıca kalanların tamamıyla beraber, bizden önceki babalar gibi bizlerin azizlerle uyuşmayan herhangi biri ile cemaati olmamalıdır.

¹⁶³ **The Philokalia**, cilt:4, introductory note, s.292.

¹⁶⁴ Palamas, a.g.e., s. 420.

¹⁶⁵ Meyendorff, a.g.e., s. 50.

¹⁶⁶ Daniel Paul Payne, “The Revival of Political Hesychasm in Greek Orthodox Thought: A Study of the Hesychast Basis of the Thought of John S. Romanides and Christos Yannaras”, (**Basılmamış Doktora Tezi**, Baylor University, 2006), s. 217.

Barlaam'da tıpkı İmparatoriçe gibi bu konuda kararın İmparator tarafından verilmesini talep eder. İmparatorun yokluğunda, Barlaam sıkı bir kulis çalışması yaparak Palamas'ın konsil tarafından sanık olarak çağrılmasından önce imparatorlukta etkili ve yetkili kişilerin desteğini arkasına almayı başarır. Barlaam'a, Selanik'teki dini otoritelere Palamas'ın aleyhinde yapılan suçlamalara konsil toplanmadan önce cevap vermek ve Palamas'ı Konstantinopolis'e göndermek üzere resmi bir mektup yazması talimatı verilir. Bu durum gerçekten Barlaam'a önemli bir avantaj sağlamış görünmektedir. Fakat Akinydnos, Patrik'i Palamas'a konsil tarafından kişisel olarak da bir mektup gönderilmesi gerektiğini, aksi takdirde daha yargılanmadan Palamas'ın mahkum edilmiş gibi görüneceği konusunda ikaz eder.¹⁶⁷

Palamas, yapılan çağrıya hemen cevap vererek 1341 yılının baharında yakın arkadaşları olan üç keşişle birlikte İmparator III. Andronicus'la aynı zamanda Selanik'ten Konstantinopolis'e gelir. Fakat durum Palamas için pek iç açıcı değildir. Çünkü Barlaam, onlardan tam yedi ay önce Konstantinopolis'e gelerek bir kulis çalışması yürütmüş ve çalışmasında da başarılı olmuştur. Hem sivil hem dini pek çok otorite, seçkin, ileri gelen isim Barlaam'ı desteklemektedir. Arabulucu rolü üstlenen ve tarafsız kalmaya çalışan Akinydnos ise bu defa açıkça Palamas'ın tarafını tutar. Fakat hepsinin tek bir ortak amacı vardır: dogma ile ilgili bu anlaşmazlığa bir son vermek.¹⁶⁸

1341 yılında iki taraf arasındaki problemi çözmek üzere biri Haziran ayında diğeri Ağustos ayında gerçekleştirilen iki konsil toplanır. İlk konsil 10 Haziran'da Ayasofya'da gerçekleşir ve sadece bir gün sürer. Sıradan bir sinod toplantısı değildir, gerçek bir konsildir¹⁶⁹ ve oturumlar halka açık olarak gerçekleştirilir. Bizzat İmparator III. Andronicus'un başkanlık ettiği konsilde senatörler, hakimler, metropolitler¹⁷⁰, başkentte bulunan piskoposlar ve bazı manastırların başrahipleri de hazır bulunmaktadır. Konuşma hakkı ilk olarak Barlaam'a verilir. Fakat Barlaam, kısa sürede konuyu zat ve tecelli arasındaki ayrım konusuna getirir ki bu konuda konuşması aslında

¹⁶⁷ Meyendorff, a.g.e., s. 51.

¹⁶⁸ Lowell, a.g.e., s. 152-156.

¹⁶⁹ Hem sinod hem konsil temelde dinsel konuları görüşmek için yapılan resmi toplantılardır fakat konsil; inanç esasları, ibadetler ve yönetim gibi temel konuların üst düzey din adamları tarafından görüşüldüğü daha ciddi ve büyük bir toplantıdır. Bkz. Gündüz, a.g.e., "Konsil", s. 222, "Sinod" s. 342.

¹⁷⁰ Hıristiyanlıkta bir bölgede söz sahibi olan piskoposlara verilen bir isim. Bkz. Gündüz, a.g.e., "Metropolitan", s. 258.

yasaklanmıştır. Barlaam'ın konuşmasından sonra Patrik, doktrinlerle ilgili açıklama görevinin sadece piskoposlara verildiğini gösteren eski konsillerin kanonlarının okunmasını emreder. Yani Barlaam okunan kanonlara göre resmi şikayetinde haklıdır çünkü Palamas ve Athos Dağı'nın keşişleri Patrik'in otoritesini görmezden gelerek Barlaam'ın görüşleri hakkında hüküm vermişlerdir. Daha sonra Palamas'a kendini savunma hakkı verilir.¹⁷¹

Sıra Barlaam'ın Messalianizm suçlamasını incelemeye geldiğinde iki noktada Barlaam, suçlayan durumundan suçlanan durumuna düşer:

1. Barlaam'ın yaratılmış olduğunu söylediği Tabor Dağı'ndaki ışıqla ilgili görüşleri, oturumun konusunun Patrik'le ilgili disiplin meselesinden teolojik bir tartışma boyutuna taşınmasına sebep olur.

2. Barlaam, kiliseye Hesychastların uyguladığı "İsa'nın Duasını", ibadet olarak sadece "Göklerdeki Babamız"¹⁷² duasını kabul eden Bogomillerin duası olarak göstermiştir ki bu da Hesychastlara saldırmanın bir başka yoludur. Barlaam'a göre bu duada İsa'nın Tanrı olduğu açıkça ortaya konmamaktadır.

Bu iki meseleyle ilgili yine aynı prosedür uygulanır ve Barlaam'ın konuyla ilgili çalışmalarından alıntılar oturumda sesli olarak okunur. Keşişlere bu konulara cevap vermek üzere söz hakkı verilir. Barlaam'ın iddialarına Kilise Babaları'ndan alıntılar yaparak cevap veren keşişlerden sonra İmparator konsilin kararını belirler.¹⁷³

¹⁷¹ Meyendorff, a.g.e., s. 55.

¹⁷² Göklerdeki Babamız,
Adın kutsal kılınsın.
Egemenliğin gelsin
Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de
Senin istediğin olsun.
Bugün bize gündelik ekmeğimizi ver.
Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi,
Sen de bizim suçlarımızı bağışla.
Ayartılmamıza izin verme.
Bizi kötü olandan kurtar.
Çünkü egemenlik, güç ve yücelik
Sonsuza dek senindir! Amin. Matta 6:9-13.

¹⁷³ Meyendorff, a.g.e., s. 55.

Konsile davacı olarak başlayan Barlaam, konsilin sonunda davalı olduğunu görünce Konstantinopolis'e gelmesini sağlayan ve konsilde İmparator III. Andronicos'un yanında oturan hamisi Büyük Domestikos Kantakuzene'ye ne yapması gerektiğini sorar. Kantakuzene, Barlaam'a hatalarını kabul etmesini tavsiye eder. Bu tavsiyeye uyan Barlaam, Palamas ve keşişler tarafından affedilir.¹⁷⁴

Konsilden hemen sonra Patrik, bir belge yayınlayarak Barlaam'ın kutsal Hesychastlarla ilgili söylediklerini içeren eserlerinin ya da eserlerinin kopyalarının toplatılmasını emreder. Konstantinopolis sakinleri ellerindeki nüshaları patrikhaneye, diğer şehirlerde yaşayanlar ise şehirlerinin dini otoritesine teslim edecek ve bu eserler alenen ve kalıcı olarak yok edilecektir. Bu Palamas ve Hesychastlar için açık bir zaferdir.¹⁷⁵

Konsil sonunda hatasını kabul eden Barlaam bir süre sonra yapılan soruşturmanın bir düzmece olduğunu söyleyerek Hesychastlara yeniden saldırmaya başlasa da artık Konstantinopolis'te şansının kalmadığını sonunda anlar ve İtalya'ya dönerek Roma Katolik Kilisesi'ne katılır ve Gerace Piskoposu olarak atanır.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Payne, a.g.e., s. 217-218.

¹⁷⁵ Meyendorff, a.g.e., s. 56.

¹⁷⁶ Norwich, a.g.e., s. 254.

2. GREGORY PALAMAS

2.1. Gregory Palamas'ın Hayatı

2.1.1. Ailesi

Bizansı on dördüncü yüzyıl boyunca Hesychasm tartışmalarıyla meşgul eden Gregory Palamas, on üçüncü yüzyılın sonunda Anadolu'dan Konstantinopolis'e göç etmiş soylu bir aileye mensuptur. 1296 yılında Konstantinopolis'te beş çocuklu bir ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Konstantin Palamas, bir senatördür ve dönemin imparatoru II. Andronicus'un yakın çevresinde yer alan kişilerden biridir. Konstantin Palamas, aynı zamanda imparatorun torunu, geleceğin imparatoru III. Andronicus'un eğitiminden sorumlu tutulacak kadar eğitilidir.¹⁷⁷

Konstantin Palamas hem iyi bir entelektüel hem de dönemin patriği I. Athanasius'un yakın dostu olan dindar bir adamdır. Konstantin asketik bir yaşamı benimseyerek manastıra girmemiştir ama hayatı boyunca manastır tipi "saf dua"yı uygulamıştır. Bir rivayete göre, senato toplantısı sırasında bir meseleyle ilgili imparator kendisine seslendiğinde; Konstantin, daldığı derin duadan imparatorun sorusunu duymamıştır. İmparator, Konstantin'e ve ibadetine duyduğu saygıdan sorusunda ısrar etmemiş ve Konstantin'in duasına devam etmesine müsaade etmiştir.¹⁷⁸ Konstantin bir din adamı değildir ama dindar bir adam olarak ölüm döşeginde Doğu Kiliselerinde manastıra girişin ve manastıra adanmışlığın sembolü olan tonsur¹⁷⁹ uygulayarak, tıpkı bir rahip gibi başının tepesi tıraşlı bir şekilde vefat etmiştir.¹⁸⁰

Gregory Palamas'ın annesi Kale de oldukça dindardır. Kocasını öldüğünde en büyüğü yedi yaşında en küçüğü birkaç aylık olan çocuklarını terk etmeyi göze alarak manastıra kapanmak istemiş, bu isteğini çocukları büyüyünceye kadar ertelemesi konusunda zorlukla ikna edilmiştir.¹⁸¹ Ebeveynlerinin bu dindarlıkları sayesinde

¹⁷⁷ Leonidas C. Pittos, "Sacredly Praising, Sacredly Narrating: The Hagiological Imperative in the Thought of St. Gregory Palamas", (**Basılmamış Doktora Tezi**, The University of Chicago, Tarih Bölümü, 2015), s. 13.

¹⁷⁸ Emmanuel Cazabonne, "Gregory Palamas (1296-1359): Monk, Theologian and Pastor", **Cistercian Studies Quarterly**, no: 37.3, 2002, s. 304.

¹⁷⁹ Şinasi Gündüz, "Tonsur", **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1. Baskı, 1998, s. 371.

¹⁸⁰ Meyendorff, **A Study of Gregory Palamas**, s. 31.

¹⁸¹ Alice-Mary Talbot, "Bizans Manastır Sistemine Giriş", **Cogito**, Özden Arıkan (çev.), sayı:17, İstanbul, 1999, s. 168.

Gregory Palamas, rahiplerle neredeyse her gün görüşülen bir evde, manevi bir atmosferde büyümüştür. Böyle bir ortamda büyümüş olmasının elbette tercihlerini belirlemesi kaçınılmazdır. Üstelik bu manevi atmosfer sadece Gregory Palamas'ın değil, ailenin bütün çocuklarının gelecekteki uğraşlarını ve tercihlerini belirleyecektir.¹⁸²

2.1.2. Eğitimi

Gregory Palamas yedi yaşında babasını kaybettiğinde eğitimiyle ilgili sorumluluğu II. Andronicus (ö. 1332) üstlenmiştir.¹⁸³ Bu Palamas için büyük bir fırsattır. Çünkü Bizans'ta eğitim ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır¹⁸⁴ ve bu eğitimlerin tamamı özel ve paralıdır. Üstelik orta ve yüksek eğitim sadece Konstantinopolis'te bulunmaktadır.¹⁸⁵ Yani eğitim almak Bizans'ta ancak zengin ailelerinin çocuklarının ulaşabildiği bir ayrıcalıktır. Bizzat imparatorun himayesiyle bu ayrıcalığa erişen Gregory, hem sarayda eğitim aldığından kendisiyle aynı yaşta olan, babasının öğrencisi, geleceğin imparatoru III. Andronicus (ö. 1341) ile dostluk ilişkisi kurmuş hem de en iyi hocalar tarafından yetiştirilme fırsatını yakalamıştır.¹⁸⁶

Bizans eğitim sisteminde Yunan etkisi hakimdir. Bu sebeple klasik dönemde Grekler için önemli olan retorik ve gramer eğitimi Bizans'ta da önemlidir ve Palamas bu konuda aldığı eğitimin de katkısıyla etkileyici konuşmalar yapan ve hocalarını bu konuşmalarla kendine hayran bırakan iyi bir hatiptir.¹⁸⁷ Gregory ayrıca fizik, mantık ve Aristo felsefesi de okumuştur.¹⁸⁸ Yüksek öğrenimini yine en iyilerden alan Gregory'nin Konstantinopolis Üniversitesi'ndeki¹⁸⁹ ilk hocası, Yunanlı yazarların ve filozofların

¹⁸² Cazabonne, a.g.m., s. 304.

¹⁸³ Georgios I. Mantzaridis, "Gregory Palamas", **Encyclopedia of Religion**, cilt: 6, United States of America, Thomson Gale, 2005, s. 3698.

¹⁸⁴ Cyril Mango, **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, Gül Çağalı Güven (çev.), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, 2008, s. 139.

¹⁸⁵ Michel Kaplan, **Bizans'ın Altınları**, İhsan Batur (çev.), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 2004, s. 96-97.

¹⁸⁶ Pittos, a.g.e., s. 13-14 .

¹⁸⁷ Averil Cameron, **Bizanslılar**, Özkan Akpınar (çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2015, s. 17.

¹⁸⁸ Meyendorff, a.g.e., s. 29.

¹⁸⁹ Batı'daki üniversitelerden yaklaşık yedi yüzyıl önce kurulan bu üniversite, İmparator II. Theodosius tarafından 425 yılında kurulmuştur. Bkz. Thomas E. Fitzgerald, "Eastern Christianity", **Encyclopedia of Religion**, cilt: 4, United States of America, Thomson Gale, 2005, s. 2582.

alıntılarından oluşan bir ansiklopedi yazmış olan dönemin önemli düşünürlerinden Büyük Theodore Metochites'dir (ö. 1332).¹⁹⁰

Palamas'ın iyi bir eğitim aldığıının vurgulanmasının nedeni Hesychasm tartışmaları sırasında Palamas karşıtlarının, Palamas'ın çalışmalarının derinliğinden şüphe duymasıdır. Hatta Palamas'ın karşıtları denildiğinde akla ilk gelen isim olan Barlaam, Palamas'ı "eğitimsiz bir cahil" olarak nitelendirmiş ve onu on beş yaşına gelmeden eğitimini terk etmekle suçlamıştır. Bu iddiayı ve cehalet suçlamasını reddetmek için Palamas daha on yedi yaşındayken II. Adronicus'un huzurunda yaşanan bir olaydan bahsetmektedir. İmparator, Palamas'tan Aristo mantığı hakkında konuşmasını istediğinde; Palamas, Aristo mantığını kavradığını gösteren öyle etkili bir konuşma yapmıştır ki, imparatorla birlikte bulunan bütün bilge dinleyiciler bu konuşmadan etkilenmiştir. Konstantinopolis Üniversitesi'nin yöneticisi ve Palamas'ın hocası Büyük Theodore Metochites, bu konuşmanın üzerine imparatora şöyle demiştir: "Eğer şu anda Aristo kanlı canlı burada olsaydı mutlaka onu överdi". Anlatılan bu hikaye Palamas'ın Konstantinopolis'teki eğitiminin içeriği hakkında tam olarak bir bilgi vermese de, Aristo mantığını iyi bildiğine işaret etmektedir.¹⁹¹

Barlaam'ın iddia ettiği gibi, Palamas eğitimini on beş yaşında bırakmamıştır ama suçlaması tamamen yersiz de değildir, çünkü Palamas gerçekten yirmi yaşına geldiğinde aldığı Grek temelli laik eğitimi yarıda bırakarak kendini asketik bir yaşama adamaya karar vermiştir.¹⁹² Bu eğitimi laik olarak isimlendirmemizin sebebi Bizans'ta üniversitede verilen eğitimle patrikhanenin gelecekteki din adamlarını yetiştirmek üzere verdiği eğitimin birbirinden farklı olmasıdır.¹⁹³ Amacı din adamı yetiştirmek olan patrikhane, entelektüel bir eğitimden ziyade dini bir eğitime önem vererek Mezmurların, kutsal yazıların ve ilahilerin öğretilmesine ağırlık vermiştir.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Melek Dosay Gökdoğan, Remzi Demir, "A Chronological Overview of Science and Philosophy of Byzantium Between 1300 and 1453", **Dört Öge**, sayı:10, Ankara, 2016, s.5.

¹⁹¹ Meyendorff, a.g.e., s. 29.

¹⁹² Cazabonne, a.g.m., s. 305.

¹⁹³ Meyendorff, a.g.e., s. 29.

¹⁹⁴ Murat Tural, "Geç Antik Çağ'da Hristiyan Eğitiminin Ruhu ve Manastırlarda Eğitim Anlayışı", **Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi**, cilt:3, sayı:2, 2017, s. 264.

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren eğitim meselesi Bizans'ta tartışma konusu olmuştur. Bunun en önemli nedeni kilisenin Grek temelli laik eğitime alternatif iyi bir eğitim fırsatı sunmamasıdır. Bu durum iyi bir eğitim almak isteyen kişilerin laik eğitim sistemine girmelerini zorunlu kılmıştır¹⁹⁵. Fakat Hıristiyan düşünörlere göre Grek demek, Hıristiyanlık öncesi pagan fikirleri ve kişileri ifade eden "Helen" demektir.¹⁹⁶ Grek eğitim sisteminin temelini oluşturan "Helen Dehaları" Sokrates, Platon ve Aristo'nun fikirleriyle Hıristiyanlık kurnazca Roma'nın çok Tanrılı inancının bir imitasyonuna dönüştürölmekte ve durum Hıristiyanlığın saflığına zarar vermektedir.¹⁹⁷ Bu yüzden eski pagan inançlarına sırt çevirebilmek ve Hıristiyanlığın öğretisini pagan inançlarıyla karıştırmamak için bir pagan eğitim tarzı olan Grek eğitimini de bırakmak gerekmektedir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren pek çok Hıristiyan düşünür ve kilise babası bu sebeple eğitimini yarıda bırakmıştır. Fakat Palamas'ın bu konuda erken dönem kilise babalarından Clement (ö. 215) ve Origen (ö. 254), gibi orta yolu tuttuğunu söylemek yanlış değildir. Clement ve Origen Grek felsefesini kutsal yazıları okumak için bir "hazırlayıcı eğitim" olarak değerlendirmişlerdir.¹⁹⁸ Aynı şekilde Palamas da Grek felsefe çalışmalarının "gerçek felsefe" için bir hazırlık olarak faydalı olduğunu belirtmiş fakat Grek felsefesiyle çok fazla zaman kaybetmenin yanlış olacağını iddia etmiştir. Palamas'a göre, doktorlar nasıl yılanın zehrine rağmen yılandan ilaç elde ediyorlarsa, aynı şekilde pagan felsefesinden de elde edilecek faydalar vardır. Fakat bunu yaparken yılanın öldürücü zehrini almamaya dikkat etmek gerekir.¹⁹⁹ Bu bağlamda özellikle retorik eğitimi, Grek eğitim sistemine tamamen karşı olan Hıristiyan düşünörlere tarafından bile doğru anlaşılabilir ve inancı doğru bir şekilde aktarabilmek için her zaman gerekli görölmüştür.²⁰⁰

Laik eğitimi belli bir yaşa kadar almak meselesine gelince, Palamas bu konuda Musa'yı örnek göstererek onun da yetişkin çağına gelinceye kadar Mısırlıların laik eğitiminden geçtiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla Palamas'la ilgili anlatılan hikayenin, laik eğitim almasındaki amacın gerçekleştiğini yani Aristo mantığını rakipleriyle

¹⁹⁵ Tural, a.g.m., s. 259.

¹⁹⁶ Averon, a.g.m., s.8.

¹⁹⁷ Brown, a.g.e., s. 85.

¹⁹⁸ Tural, a.g.m., s. 256.

¹⁹⁹ Palamas, **The Triads**, s. 28.

²⁰⁰ Tural, a.g.m., s. 255

mücadele ederken kullanabilecek kadar iyi anladığını vurgulamak üzere tam da yetişkinliğe yaklaştığı on yedi yaşını işaret etmesi bu açıdan hiç tesadüf değildir. Zira anlatılan hikaye dolaylı olarak Palamas'ın yetişkin çağına gelmeden önce alması gerekeni aldığını, yeteneklerini Metochites'in dikkatini çekecek kadar geliştirdiğini, retorikte rakipleriyle mücadelede başarılı olacak kadar iyi olduğunu ve Musa gibi yetişkinliğe eriştiğinde dünyaya sırt çevirerek kendini asketik bir hayata adadığını göstermektedir.²⁰¹

Palamas verdiği bu kararlar, aldığı iyi eğitim ve zekası sayesinde sarayda yüksek bir bürokrat olacağını ümit eden II. Andronicus'u hayal kırıklığına uğratmıştır.²⁰² İmparatorun kendisine vaad ettiği servet ve itibarı²⁰³ deyim yerindeyse elinin tersiyle itmiştir.

2.1.3. Manevi Yolculuğunun Başlangıcı: Athos Dağı

İyi bir eğitimi ve bu eğitimin sunacağı fırsatları arkasında bırakan Palamas'a göre verdiği karar asketik bir hayat için elzemdir. Zira Palamas, manastır hayatının dünyevi uğraşlarla birlikte yürümesinin, uyum içinde olmasının imkansız olduğunu düşünmektedir.²⁰⁴ Palamas'a göre manastır hayatına girmek istemeyen kişilerin laik Grek eğitimi almasının bir sakıncası yoktur.²⁰⁵ Fakat kendini manevi bir hayata adamaya karar veren bir adamın; yaratılmış, fani dünyanın ve bu dünyada insanı meşgul eden uğraşların ötesine geçmesi, bunları aşması mecburidir. Çünkü Tanrı'yı kavrayabilmek ancak bütün dikkatini O'na yoğunlaştırdığında mümkündür, dikkatini dünyevi şeylerle dağıtan bir adamın Tanrı'yı kavramasının imkanı yoktur.²⁰⁶ Tanrı edebi çalışmaları, evlenmeyi ve yemeyi de tıpkı laik eğitim gibi yasaklamamıştır. Bunlar sıradan Hıristiyanların kınanmadan, ayıplanmadan yaptıkları doğal şeylerdir.²⁰⁷ İşte eğitim meselesi de tıpkı bunlar gibi sıradan Hıristiyanlar için normal fakat kendini Tanrı'ya adanmış bir adam için yasaktır.

²⁰¹ Meyendorff, a.g.e., s. 30.

²⁰² Mantzaridis, a.g.m., s. 3698.

²⁰³ Meyendorff, a.g.e., s. 32.

²⁰⁴ Palamas, **To the Most Reverend Nun Xenia**, s.293-294.

²⁰⁵ Palamas, **The Triads**, A bölümü 19, s. 27.

²⁰⁶ Palamas, a.g.e., s. 298.

²⁰⁷ Palamas, **To the Most Reverend Nun Xenia**, s. 300-301.

Asketik bir hayata karar vermiş bir adamın, asketizmin uygulandığı merkezler olan manastırlardan birine girmesi gerekmektedir.²⁰⁸ Palamas'ın manastıra girmekteki amacı Tanrı'nın hakikatini kavramak olduğundan, Bizans'taki pek çok manastır içinden Athos'u tercih etmesi çok doğru bir karar gibi görünmektedir. Çünkü Selanik'te Ege Denizi'ne doğru bir parmak gibi uzanan bu yarım ada, güneyde denizden 2.033 m. yükseklikte bir dağla, kuzeyde ise adeta dünyayla adanın bağıını koparmak isteyen vahşi bir ormanla çevrelenmiştir.²⁰⁹ Bu haliyle fiziksel olarak dış dünyadan yalıtılmış olan ada, dünyadan kaçan keşişlerin isteklerine tam olarak cevap verebilecek özelliktedir. Muhtemelen bu yalıtılmışlığı sebebiyle ada, Hıristiyanlıktan önce bile Tanrıların evi olarak kabul edilmiştir.²¹⁰ Dördüncü yüzyıldan itibaren Ortodoks manastır geleneğinin en önemli merkezi haline gelen Athos, manastıra girmenin bir meslek olarak telakki edildiği Bizans'ta²¹¹, zamanla sivil ve kilise yönetimini elinde tutan soylu çocuklarının tercih ettiği, zengin ve etkili bir kurum haline gelmiştir.²¹² Soylu bir aileden gelen ve sarayda eğitim almış bir adam olarak Palamas'ın asketik hayatı için Athos'u seçmesi bu açıdan da oldukça doğal görünmektedir. Üstelik Palamas, ailesinin evine her gün girip çıkan din adamlarının arasında rastladığı Athos rahip ve keşişlerine aşına olduğundan Athos'da kendisini neyin beklediğini ya da istediğinin tam olarak Athos'da inzivaya çekilmek olduğunu zaten bilmektedir.

Asketik bir hayatı benimsemeye karar veren soylu ilk insan elbette Palamas değildir. Kendinden önce de böyle kararlar veren, soylu bir hayatı Tanrı'ya ulaşmak için asketik bir hayatla değiştiren pek çok insan vardır. Fakat Palamas'ın verdiği kararı uygulamasının önünde önemli bir engel vardır. Babasını erken yaşta kaybetmiş soylu bir ailenin ilk erkek çocuğu olarak babasından Palamas'a hem idare edilmesi gereken mallar hem de sorumluluklar miras kalmıştır. Palamas, bu problemi tam da dindar bir Bizans ailesine yakışır biçimde çözerek engeli ortadan kaldırmıştır. Eşi ölür ölmez zaten manastıra girmek isteyen annesi Kale ve kızkardeşleri Epicharis ve Theodote'yi en iyi

²⁰⁸ Baş, a.g.e., s. 13.

²⁰⁹ Michelangelo Paganopoulos, "The Land of the Virgin: An Ethnographic Study of Monastic Life in Two Monasteries of Mount Athos", (**Basılmamış Doktora Tezi**, Londra Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, 2010), s. 10.

²¹⁰ J. Gordon Melton, "Mount Athos (Greece)", **The Encyclopedia of Religious Phenomena**, United States of America, Visible Ink Press, 2008, s. 229.

²¹¹ Talbot, a.g.m., s. 168.

²¹² Kaplan, a.g.e., s. 124.

hizmetkarlarıyla birlikte Kostantinopolis'teki manastıra girmeye ikna etmiştir. Küçük erkek kardeşleri Macarius ve Theodosius ise ağabeylerinin peşinden Athos'a gitmeye karar vermiştir.²¹³

Bütün bir ailenin, üstelik soylu ve zenginken, dünyayı terk ederek manastıra girmesi bugün çok radikal bir karar gibi görünse de bu Bizans toplumu için normal bir durumdur. Zira Bizans toplumunda manastıra girmek zaten bir meslek olarak değerlendirildiğinden ve manastıra girmek toplum tarafından takdir edilmek anlamına geldiğinden, aileler çocuklarının manastıra girmesini desteklemektedir. Anne-babanın ölümü gibi ailevi bir krizin ardından ailecek manastıra kapanmak da yine yaygın olarak rastlanan bir durumdur.²¹⁴ Kaldı ki başta da belirtildiği gibi dindar ebeveynler tarafından manevi bir atmosferde büyütülmüş çocuklar için bu karar çok normal görünmektedir.

Anneleriyle birlikte kız kardeşlerini manastıra yerleştirdikten sonra 1316 yılının sonbaharında Konstantinopolis'ten Athos Dağı'na doğru yola çıkan üç kardeş kış bastırmadan Athos'a ulaşmayı başaramaz. Kışı geçirmek üzere Konstantinopolis ve Selanik arasındaki, Trakya ve Makedonya sınırında bulunan Papikion Dağı'na²¹⁵ sığınır. Papikion Dağı on birinci yüzyıldan itibaren pek çok manastıra ev sahipliği yapmış ünlü bir yerdir.

Üç kardeşin Papikion Dağı'nda kaldıkları sırada, komşu bir dağda yaşayan ve heretik kabul edilen "Messalian" düşüncesinden etkilenmiş, Bizanslıların Bogomiller olarak isimlendirdiği kişilerle karşılaştıklarına dair ilginç bir hikaye anlatılmaktadır. Hikayeye göre bu insanlar Palamas'la teolojik konularda tartışmak üzere Papikion Dağı'ndaki manastıra gelirler. Bu ziyaretin ardından Palamas da kardeşi Theodosius'u yanına alarak Bogomilleri kendi manastırlarında ziyaret eder ve onlarla Tanrı'ya ettikleri ibadetler konusunda tartışır. Çünkü Bogomiller, Hıristiyanların hiçbir ibadetini uygulamamakta sadece "Göklerdeki Babamız" duasını ibadet olarak

²¹³ Cazabonne, a.g.m., s. 305.

²¹⁴ Talbot, a.g.m., s. 168.

²¹⁵ Bugün bu dağ Yunanistan'ın Gümülcine sınırları içinde bulunmaktadır.

benimsemektedir.²¹⁶ Bogomillere göre, “Göklerdeki Babamız duasından başka dualar etmek yasayı ve vahyi ihlal etmek demektir. Bunun üzerine Palamas, bu duadan başka dualar edenler arasında bizzat Hz. İsa ve onun ilk takipçilerinin olduğunu belirterek İncil’den örnekler verir.²¹⁷ Hz. İsa’nın şartlara ve duruma uygun olarak farklı dualar ettiğini, kendisini “Göklerdeki Babamız” duasıyla sınırlandırmadığını ifade eder. Ayrıca Hz. İsa’nın, inananların Tanrı’ya nasıl dua edileceğine dair bir kural koymadığına da işaret eder.²¹⁸ Daha sonra tartışmada konu “haç” meselesine gelir. Bogomiller, haç kültürünü reddetmekte ve Hz. İsa’nın çarmıhta acı çekerek öldüğünü kabul etmemektedir.²¹⁹ Palamas, Bogomillerle haçın kurtuluş ve dönüşümdeki yerini tartışır.²²⁰ Tartışmanın nihayetinde Palamas, bir retorik ustası olarak Bogomilleri hem köşeye sıkıştırmış hem de kızdırmayı başarmıştır. O, bu tartışmanın sonunda Bogomillerin liderleriyle birlikte birkaç kişiyi ikna etmeyi başarmış, bu kişilerin Konstantinopolis’e giderek Ortodoks Kilisesi’ne bağlanmasını sağlamıştır.²²¹

Bu hikaye, Palamas’ın Barlaam’ın iddia ettiği gibi Messalianizm düşüncesinden etkilenmediğini göstermek açısından önemlidir. Çünkü bu hikayeye, Palamas’ın Messalianizm fikrinden etkilenmediği, bilakis bu düşüncenin karşısında olup onlarla mücadele ettiği hatta bu mücadelesinde kazandığı başarıyla Messalianizm düşüncesinden etkilenmiş Bogomillerin liderlerini kiliseye bağladığı anlatılmakta ve Barlaam’ın suçlaması boşa çıkarılmaktadır.

Kıışı Papilikon Dağı’nda teolojik tartışmalarla geçiren üç kardeş baharın gelmesiyle birlikte yola çıkarak Athos’a varmayı başarır. Özerk manastır bölgelerinden

²¹⁶ Halim Işık, “Hıristiyan Düalist-Gnostik Bir Tarikat Olarak Bogomilizm ve Avrupa Heretik Toplumlarına Etkileri”, **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, cilt:6, sayı:1, 2017, s. 128.

²¹⁷ Verdiği örneklerden biri: “...*Senin sözünü tam bir yüreklilikle duyurmak için biz kullarına güç ver. Kutsal Kulun İsa’nın adıyla hastaları iyileştirmek için, belirtiler ve harikalar yapmak için elini uzat.*” Elçileri İşleri 4:29-30.

²¹⁸ Janet Hamilton, Bernard Hamilton, **Bizanslı Heretiklerin Tarihi: Bizans Dünyasında Hıristiyan Düalist Heretikler (650-1405)**, Barış Baysal (çev.), İstanbul, Kalkedon Yayınları, 1. Baskı, 2010, s. 362-363.

²¹⁹ İsmajil Hodziç, “Bogomilizm ve Bosna-Hersek Bogomilleri”, (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2007), s. 83-84.

²²⁰ Hamilton, Bernard Hamilton, a.g.e., s. 364.

²²¹ Meyendorff, a.g.e., s. 33.

oluşan Athos'ta,²²² Gregory, Vatopedi'den çok uzakta yaşamayan ve eskiden St. Auxentius Dağı'nda bir keşiş olan Nicedomus'un²²³ manevi rehberliği altına girer. Gregory, üç yılı Nicedomus'un yönetimi altında bir Hesychast olarak az uyku, oruç ve sürekli dua ile geçirir. Küçük kardeşi Theodosius'un erken yaşta ölümüne kadar bu üç yıl içinde Gregory'i asketik hayatında rahatsız eden hiçbir şey yoktur. Kardeşi Theodosius'tan sonra Nicedomus da öldüğünde geride kalan iki kardeş St. Athanasius'un Büyük Laura'sında²²⁴ yaşamayı seçerler. Üç yıl boyunca Gregory Laura'nın koinobion'unda²²⁵ yaşar ve Hegoumenus²²⁶ tarafından kantör olarak atanır.

Gregory Palamas, üç yılın ardından, inzivaya çekilmeye karar vererek Athos'un kuzey batısında yer alan Glossia'da bir keşiş kulübesinde Büyük Gregory adında Konstantinopolisli ünlü Hesychasm üstadının manevi rehberliği altına girer. Fakat Palamas burada da ancak iki yıl kalabilir, çünkü yaklaşık 1325 yılında bölgeye Türk akınları başlar. Athos'un büyük manastırlarının savunma alanlarının dışında kalan küçük keşiş kulübelerinde yaşayan pek çok Hesychast Athos'u terk etmek zorunda kalır. Palamas on bir arkadaşıyla birlikte Athos'tan ayrılarak Selanik'e gelir. Burada arkadaşlarıyla birlikte Doğu'ya, Kudüs ve Sina Dağı'na doğru bir yolculuğa çıkmaya niyet ettilerse de bunu gerçekleştiremezler.²²⁷

Palamas Selanik'te fazla kalmaz, on keşişle birlikte Beroea²²⁸ yakınındaki bir dağda bir keşişhanede yeniden inzivaya çekilir. Burada Palamas, haftanın beş gününü tam bir tecrit içinde geçirir ve sessizlik içinde "kalbin duası"na yoğunlaşır. Palamas, kilisenin papazlık için kanonik yaş olarak kabul ettiği otuz yaşına burada girer. Otuz

²²² Bugün Athos hâlâ yirmi özerk manastır bölgesinden oluşan bir manastır cumhuriyetidir. Bkz. Paganopoulos, a.g.t., s.3.

²²³ Hakkında çok fazla bilgi yoktur. Monastik yaşamına 5. Yüzyılda ünlü bir manastır merkezi olan, Chalcedon (bugünkü Kadıköy) yakınlarındaki Auxentius Dağı'nda başlamıştır. Bölgeye yapılan Türk akınları sebebiyle Athos Dağı'na gelerek Vatopedi'ye yerleşmiştir. Gregory Palamas, Nicedomus'un erdemlerinden etkilendiğinden onun manevi rehberliği altına girerek, ölümüne kadar üç yıl boyunca öğrencisi olmuştur. Nicedomus'un, Palamas üzerinde derin bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Bkz. <https://pemptousia.com/2014/07/saint-nicodemus-elder-and-teacher-of-st-gregory-palamas-the-monastery%E2%80%99s-saints/>.

²²⁴ Bir manevi rehber ile bir ya da iki talebesinin bir hücrede yaşadığı asketik sistemdir. Bu hücreler birbirine bir miktar mesafede inşa edilir ve keşişler belirli aralıklarla bir araya gelirler. Bkz. Baş, a.g.e., s. 117.

²²⁵ Toplu yaşamı esas alan manastır sistemi. Bkz. Baş, a.g.e., s. 117.

²²⁶ Manastırın başrahibi. Bkz. Kaplan, a.g.e., s. 121.

²²⁷ Payne, a.g.e., s. 207-208.

²²⁸ Yunanistan'ın kuzeyinde bulunan bir şehir.

yaşında bir adam olarak da sağlığı hala güçlü olduğundan vücudu bu ağır asketik uygulamalara izin vermektedir. Haftanın beş gününü bu şekilde tecritle geçiren Palamas, cumartesi ve pazar günleri Evharistiya'yı kutlamak için keşiş kulübesindeki diğer keşiş kardeşleriyle sohbet eder. Bu uygulama aslında Hesychasm geleneği içinde en baştan itibaren tavsiye edilen bir yaşayış şeklidir. Çünkü bu, hem bir keşişin Tanrı'ya ulaşmak için uygulaması gereken dua ve tecridi içermekte hem de keşişin tamamen toplumdan kopmasını engelleyerek keşişin hayatına bir ahenk getirmektedir. Palamas'ın Beroea'daki inzivası Konstantinopolis'te bir manastırda yaşayan annesinin ölümüyle kesintiye uğrar. Konstantinopolis'e giden Palamas buradan yanında iki kız kardeşiyle döner ve onları Beroea'daki bir manastıra yerleştirir. Çok geçmeden kız kardeşi Epicharis bu manastırda vefat eder.²²⁹

Palamas, buradaki keşiş kulübesinde beş yıl geçirir; fakat 1331'de bölgeye Sırp saldırıları başlayıp, bölge keşişler için güvensiz hale gelince yeniden Athos'a döner. Athos'ta Lavra'nın yakınındaki St. Sabbas'ın keşiş kulübesine yerleşen Palamas, Beroea'daki uygulamasını burada da aynen sürdürerek haftanın beş gününü tecritle, cumartesi ve pazar gününü ise kardeşleriyle ayin ve manevi sohbetle geçirmeye devam eder. Gregory, litürjik yılın en önemli zamanlarını manastırda geçirmeye başlar ve ayrıca Lavra'nın kilisesindeki törenlerde görev de alır. Fakat bu dönemde Kutsal Perşembe görevini yerine getirirken bazı rahiplerin konuşmalarına gücenir ve yeniden inzivaya çekilerek kendini kalbin duasına verir. Bu kırgınlık aslında 14. yüzyılda inzivayı tercih eden Hesychastlarla manastırda birlikte yaşayan rahiplerin birbirlerine karşı tutumunu yansıtmaktadır. Manastırda birlikte yaşayan rahiplerin, bireysel olarak manevi bir hayatı tercih eden keşişlerden hoşlanmadıkları anlaşılmaktadır.²³⁰

St. Sabbas'da yaşayan Gregory Palamas, 1334 yılında artık Athos'taki herkes tarafından tanınmıştır. Bu tarihte otuz sekiz yaşında olan Palamas, eserlerini burada kaleme almaya başlar. Bu açıdan St. Sabbas, Palamas'ın hayatının en verimli

²²⁹ Meyendorff, a.g.e., s. 37-38.

²³⁰ Meyendorff, a.g.e., s. 38-39.

dönemidir. Barlaam ve Palamas'ın tanışmaları ve karşı karşıya gelmeleri de yine Palamas'ın St. Sabbas'da kaldığı döneme rastlamaktadır.²³¹

2.1.4. Hesychasm Tartışması

Hesychasm tartışmalarının başlangıcını oluşturan Palamas'ın Barlaam'la karşılaşması ve aralarındaki tartışma birinci bölümde ele alındığından burada tekrar ele alınmayacaktır. Barlaam'ın Konstantinopolis'i terk etmesiyle ve Hesychasm'ın zaferiyle sonuçlanan 1341 yılının Haziran ayındaki konsilin sevinci çok uzun sürmez. Çünkü konsilden bir gün sonra İmparator hastalanır ve beş gün sonra da ölür. İmparatorun hastalığı bir yıl önce başlamış olsa da uzun bir yolculuktan döner dönmez kendisini içinde bulduğu bu sıkıntılı tartışmanın ölümünü çabuklaştırdığı söylenir.²³²

İmparatorun ölümü, konsilin kararı ve Barlaam'ın Konstantinopolis'i terk etmesi meseleyi kapatmaz. Tartışma bir kez alevlenmiştir. Palamas'ın karşısında bu defa bütün tartışma boyunca uzlaştırıcı bir rol üstlenmeye çalışan Akindynos vardır. Barlaam ve Palamas'ın düşüncelerinin arasında bir orta yol bulmak mümkün olmamasına rağmen Akindynos maneviyat alanında Palamas'a, teolojik konularda ise Barlaam'a yakın durarak bir orta yolu tutmaya çalışır.²³³ İlk konsilden sonra ise Akindynos, Palamas'ın Tanrı'nın zatı ve tecellisi arasında yaptığı ayırmadan rahatsız olur. Çünkü ona göre bu ayırım Tanrı'nın aşkınlığına zarar vermektedir. Bu sebeple Patrik Kalekas'ı bir kez daha konsil toplamak konusunda ikna eder.²³⁴

İkinci konsil Ağustos 1341'de yine Ayasofya'da toplanır. Bu defa konsile başkanlık edecek bir İmparator yoktur. Konsil, imparatorun görevlerini üstlenen Kantakuzene'nin başkanlığında toplanır. Haziran konsilindeki bütün katılımcılar ikinci konsil için de yerlerini almıştır.²³⁵ Palamas bu konsilden bir kez daha aklanmış olarak çıkarken Akindynos mahkum edilir.

²³¹ Payne, a.g.e., s. 210.

²³² Nicol, a.g.e., s. 227.

²³³ Meyendorff, a.g.e., s. 57.

²³⁴ Pittos, a.g.t., s. 21.

²³⁵ Meyendorff, a.g.e., s. 57.

Fakat bu konsil bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu konsilden sonra başlayan iç savaşla birlikte Hesychasm tartışmaları dini bir tartışma olmaktan çıkarak siyasi bir nitelik kazanacaktır.²³⁶

2.1.5. Taht Kavgası ve Hesychasmin Siyasallaşması

Hesychasm tartışmalarının siyasi bir nitelik kazanması, İmparator III. Andronikos'un öldükten sonra yerine kimin geçeceğini belirlemediği büyük hatasının getirdiği karmaşayla birlikte gerçekleşir. İmparator'un büyük oğlunun tahtın varisi olacağına şüphe yoktur fakat Ioannes (ö. 1391) daha dokuz yaşındadır, üstelik Bizans geleneğinde tahtın babadan oğla geçeceğine dair bir kural yoktur. Orduların başkomutanı Kantakuzene tahta geçmeye meraklı değildir²³⁷, sağlığında tahta ortak olmasını öneren III. Andronikos'un teklifini geri çevirmiştir fakat ortaya çıkan bu boşlukta imparatorun naibi olarak asayişini sağlaması gerektiğine inandığından saraya taşınır ve tahtın sahibi büyüyünceye kadar bu görevi ifa etmek için elinden geleni yapmaya koyulur.²³⁸

Fakat Patrik John Kalekas, kral naipliğinin kendi hakkı olduğunu iddia eder. Kalekas'a göre İmparator III. Andronikos'un sefere çıktığında iki defa onu naip olarak ataması bu görevin kendisine verilmesi gerektiğine işaret etmektedir.²³⁹ Ayrıca Bizans geleneğine göre Konstantinopolis Patriği, hanedanlığın sürekliliğinin koruyucusudur.²⁴⁰ Dolayısıyla Patrik Kalekas siyasi olarak Kantakuzene'nin rakibi olmuştur. Bu sebeple de Ağustos ayında gerçekleştirilen konsilde, imparatorun yerinde konsilin yöneticisi

²³⁶ Şerif Baştav, **Bizans İmparatorluğu Tarihi: Son Devir:(1261-1461): Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1. Baskı, 1989, s. 40.

²³⁷ Kantakuzene'nin tahta geçmek konusunda bir ihtirasa sahip olmadığı Bizans İmparatorları'na verilen unvanlar takip edildiğinde de görülebilir. Zira III. Andronikos ve Anne Savoy'un oğlu V. İoannes olarak isimlendirilirken Kantakuzene VI. İoannes olarak isimlendirilmiştir. Kantakuzene, sivil savaşın sonunda eş imparator olarak tahta geçtiğinde İoannes Palaiologos'dan daha önce tahta geçtiğini vurgulayacak şekilde V. olarak isimlendirilmeyi talep etmemiş, manevi kardeşi III. Andronikos'un oğlu tahta yönetebilecek yaşa gelinceye kadar babasının yerine ona tahta eşlik etmiştir. 10 yıl boyunca ülkeyi yönettikten sonra tahttan ayrılmış ve hayatının geri kalan otuz yılını ise bir keşiş olarak geçirmiştir. Bkz. Nicol, a.g.e., s.224, 230.

²³⁸ Norwich, a.g.e., s. 255.

²³⁹ Norwich, a.g.e., s. 255.

²⁴⁰ Meyendorff, a.g.e., s. 63.

olarak Kantakuzene oturduğunda, Patrik; naiplikle rakibi olan bu adamın verdiği konsil kararını desteklemek istememektedir.²⁴¹

Sonunda imparatoriçe, patrik ve Kantakuzene devletin idaresiyle ilgili bir uzlaşma sağlarlar fakat Sırların, Bulgarların ve Türklerin Bizans sınırlarına yaptıkları saldırılar nedeniyle Kantakuzene ordusunun başında sefere çıkmak zorunda kalır. Eylülde muzaffer olarak Konstantinopolis'e döner ama 23 Eylül'de ordusuyla yeniden başkentten ayrılmak zorunda kalır. Ama bu defa düşmanları boş durmaz ve Kantakuzene'yi halk düşmanı ilan ederler. Kantakuzene'nin sarayı ve bütün malı yağmalanır. Patrik de nihayet kendini kral naibi ilan eder.²⁴²

Yaşananlar, seferde olan Kantakuzene'ye haber verildiğinde, bütün ordunun desteklediği başkomutan oracıkta imparator ilan edilir. (Bu esnada bile Kantakuzene tahtın esas varisinin V. Ioannes olduğunda ısrar etmektedir.) İmparator olarak atandıktan birkaç gün sonra patrik Kantakuzene'yi aforoz eder ve 19 Kasım'da V. Ioannes Ayasofya'da taç giyer.²⁴³

İki imparator iki taraf demektir. Bizans'ın son döneminde, uzun yıllar birbirinden kopuk ve habersiz yaşayan fakir halk tabakası ve zengin aristokrat sınıf arasındaki uçurum gittikçe derinleşmiştir. Bizans toprak kaybettikçe ve kaybedilen topraklardaki halk Konstantinopolis'e akın ettikçe yoksul halkın durumu iyice kötüleşmiştir. Diğer tarafta ise neredeyse hiç vergi ödemeyen ve aldıkları rüşvetlerle gittikçe zenginleşen bir güruh vardır ki paranın sadece bu küçük grubun elinde toplanması halkın bu mutlu azınlığa karşı kin beslemesine sebep olmuştur. Kantakuzene'nin sarayı yağmalandığında bu fakir halk hayatlarında hiç görmedikleri bir zenginlikle karşılaşmışlardır. Kantakuzene, bu halkın gözünde kin güttükleri mutlu ve zengin azınlığı temsil ederken Kantakuzene'nin karşısında yer alan İmparatoriçe Anne ve oğlu V. Ioannes ezilmiş ve sömürülmüş halkın kahramanı haline gelmiştir.

²⁴¹ Nicol, a.g.e., s. 228.

²⁴² Norwich, a.g.e., s. 256-257.

²⁴³ Norwich, a.g.e., s. 257.

Dolayısıyla Kantakuzene aristokratlar tarafından desteklenirken İmparatoriçe ve oğlu fakir halk tarafından desteklenir.²⁴⁴

Palamas, iç savaşı tetikleyen bütün bu olaylar yaşanırken Konstantinopolis'tedir ve her şeye bizzat şahit olmuştur. Üstelik naiplik kavgası konsile de yansımıştır. Bu sebeple Gregory Palamas bu siyasi kavgada tarafsız kalmaz. Naiplik iddiasında açıkça Kantakuzene'yi desteklerken Patrik'in karşısında durur. Aslında Palamas'ın istediği imparatorluğun istikrarının korunması ve iki taraf arasında anlaşmazlığın sona ermesidir. Çünkü Palamas iç kavgaların Bizans'ın çöküşünü hızlandırdığının farkındadır. Ayrıca çöküş döneminde tahta geçen ve aldığı önlemlerle bu süreci yavaşlatmayı başaran III. Andronikos'un başlattığı reformları devam ettirebilecek tek kişinin Kantakuzene olduğunun da bilincindedir. Yani aslında Palamas'ın niyeti siyasete bulaşmak değil, ülkenin çıkarlarının korunmasına yardım etmektir.²⁴⁵ Fakat Palamas'ın siyasi olarak bir taraf tutması, görüşlerinin de siyasi olarak değerlendirilmesine ve yargılanmasına sebep olacaktır.

Palamas 1341-1342 yılında gerçekleşen siyasi olaylarda çabasının nafile olduğunu fark ettiğinde Konstantinopolis'ten birkaç mil uzağında yer alan Boğaziçi'ndeki Sosthenion²⁴⁶ St. Michael Manastırı'nda inzivaya çekilmeye karar verir.²⁴⁷ Palamas'ın halkın gözündeki manevi değeri ve saygınlığı sebebiyle Patrik, Palamas'a bir müddet bir şey yapmayı cesaret edemez ve onu manastırda rahat bırakır.²⁴⁸

Patrik'in Palamas'ı manastırda ibadetleriyle baş başa bırakması fazla uzun sürmez. 1341-1342 kışının ortalarında Patrik, Akindynos'a Palamas'ın teolojisine saldırması için izin verir. Patrik, Ağustos ayındaki konsilde kınadığı bu rahibe tamamen güvenmese de Palamas'ın manevi otoritesini sarsmak için Akindynos'u kullanmayı kafasına koymuştur. 1342 Mart ayında manastıra bir mesaj ulaştıran Patrik, Palamas'a Kantakuzene'nin karşısında yer alan İmparatoriçe Anne ve grubunu desteklemek üzere

²⁴⁴ Norwich, a.g.e., s. 257-258.

²⁴⁵ Meyendorff, a.g.e., s. 64.

²⁴⁶Bugünkü adıyla İstinye.

²⁴⁷ Meyendorff, a.g.e., s. 66.

²⁴⁸ Nicol, a.g.e., s. 228.

Konstantinopolis'e dönmeyi kabul ettiği takdirde Akindynos'un kendisine zarar vermesini engelleyeceğini belirtir. Palamas bu yemi yutmaz. Patrik'e cevaben, halkın ve imparatorun çıkarlarını dikkate alarak belirlediği siyasi tavrını değiştirmeyeceğini, Akindynos'un zaten konsil tarafından kınandığını ve Patrik'e düşenin sadece görevini yaparak konsil kararlarını uymak olduğunu belirtir. Konstantinopolis'e dönmeyi ise kabul eder fakat Lent'in²⁴⁹ sonunda döneceğini belirtir.²⁵⁰

Palamas başkentte gelir. Haziran ayında bir gün Athos Dağı'nın yöneticilerinin ikametgahı olarak kullanılan Petra Vaftizci Yahya Manastırı'ndayken²⁵¹ patrikhanenin iki görevlisi gelerek İmparatoriçe'nin kendisini acilen saraya çağırıldığını ve onu hemen saraya götürmek üzere görevlendirildiklerini söylerler. Bunun patriğin bir hilesi olduğunu fark eden Palamas, bu görevlileri takip etmeyi reddeder. Eğer mesele yine teolojik bir konuya, yapılması gereken daha önce olduğu gibi bütün rahiplerin toplandığı, herkese açık bir konsil tertip etmektir. Athos keşişleri, Palamas'ın arkasında durur. Fakat Kalekas, bu defa Palamas'ın Kantakuzene ve müttefiklerine yazdığı mektupları ele geçirdiğini iddia ederek meseleyi teolojik bir sorun olmaktan çıkarıp siyasi bir suçlama haline getirir. Keşişler bu suçlamayı kabul etmezler ve manevi önderleri hakkında yapılan bu suçlamanın kanıtlarının ortaya konmasını talep ederler ama bir sonuç elde edemezler. Ellerinden bir şey gelmeyince manastırlarına dönmek üzere şehri terk etmeye karar verirler. Aynı şeyi Palamas'a da tavsiye ederler zira başkent onun için güvenli bir yer değildir. Kalekas ve İmparatoriçe, Palamas'ı suçlamak için bir bahane bulmaya çalışmaktadır. Böylece Palamas kendisini suçlamak isteyenlerin eline koz vermemek için Heraklea'da²⁵² inzivaya çekilir.²⁵³

Palamas'ın inzivaya çekilmiş olması Kalekas için önemli değildir zira yokluğunda bir sinod toplayarak Palamas'ı heretik ilan eder ve yazılarının imha

²⁴⁹ Hıristiyanlıkta Paskalya kutlaması öncesi tutulan kırk günlük oruç. Bkz. Gündüz, a.g.e., "Lent", s. 234.

²⁵⁰ Meyendorff, a.g.e., s. 66.

²⁵¹ 6. yüzyılda inşa edilen ve özellikle 15. yüzyılda bir yüksek öğrenim kurumu haline gelerek İtalyan Rönesans'ını etkileyen bu yapının yeri bugün tam olarak bilinmemektedir. Fatih sınırları içinde, günümüzde futbol sahası olarak kullanılan Autius Sarnıcı, şimdi tam olarak ayakta olmayan Odalar Camii ve Kasım Ağa Camii civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Berat Seçkin Demirok, "Sismanoglio Megaro'da Tarih Konferansı: Konstantinopolis Manastırlarının İzinde", **Toplumsal Tarih Dergisi**, sayı:270, İstanbul, 2016, s. 23.

²⁵² Bugünkü Muğla sınırlarında, Bafa gölünün kuzey-doğu kıyısında Milas'a 39 km. uzaklıkta, Latmos Dağları'nın eteklerinde, Kapıkırı Köyü'nün bulunduğu yerdedir.

²⁵³ Meyendorff, a.g.e., s. 68.

edilmesini emreder. Sinod, Palamas ile ilgili hemen bir yaptırım uygulamaz ancak aradan dört ay geçtikten sonra Eylül ayının sonunda siyasi bir suçlamayla Palamas tutuklanır. İmparatorluk tarafından, Palamas'ın Heraklea'daki faaliyetlerini incelemek ve odasında Kantakuzene'ye yazdığı mektupları aramakla görevlendirilen memur, Palamas'ın aylardır tamamen dünyadan elini eteğini çekerek yaşadığını tespit ederek masum olduğunu beyan eder ve Palamas'ı doğrudan başkente getirir. Sarayda İmparatoriçe'nin başkanlığında yapılan görüşmede Palamas'ın soruşturmasını yapan memurun raporunu dinleyen sivil idareci ve memurlar Palamas'ın suçsuzluğunu ilan etse de onların saraydan ayrılmasının akabinde Kalekas, Palamas'ın bir manastırda hapsedilmesini sağlar. Daha sonra Palamas'ı kendi evine yakın Akataleptos Manastırı'na²⁵⁴ naklettiren Kalekas, burada Palamas'ın herhangi bir şekilde haberleşmesine engel olarak dış dünyayla bağlarını keser. Palamas, burada uzun süre kalmaz, üst düzey memurlarla arasındaki dostluk ilişkileri sayesinde on altı öğrencisiyle birlikte Ayasofya'ya nakledilir.²⁵⁵

1344 yılında olaylar iyice kızışır. Kantakuze ile yapılan müzakereler sonuç vermeyince İmparatoriçe rakibinin bütün destekçilerine karşı sert tedbirler alır. Kalekas, bunu fırsat bilerek 14 Eylül'de Palamas'ı aforoz ettiğini ilan eder. İmparatoriçe, Patrik'in Palamas'ı heretik ilan etmesinden rahatsızdır, fakat Patrik, İmparatoriçe'ye karşı çıkabilecek kadar güçlüdür.²⁵⁶

1346 yılında İmparatoriçe Anne, Palamas'ı siyasi amaçlara kurban etmesinin yanlış olduğunu fark eder.²⁵⁷ Esasında İmparatoriçe, III. Andronikos hayattayken bir Palamas hayranıdır. Fakat Ortodoks ilahiyatının mistik inceliklerinden pek anlamadığından Patrik'in etkisi altında kalmıştır.²⁵⁸ Kalekas çok güçlü destekçilere sahip olduğundan İmparatoriçe ancak Kalekas'ın yavaş yavaş destekçilerini kaybettiği 1347 yılının Ocak ayında bir konsil toplamaya karar verebilir. Konsilin amacı, Kalekas'ın azledilmesini sağlamaktır. İmparatoriçe ve oğlu V. Ioannes'in başkanlık

²⁵⁴ Şehzadebaşı civarında Vezneciler semtinde bulunan bu kilise fetihten sonra camiye çevrilmiş ve Kalenderhane Camii ismini almıştır. Bkz. Semavi Eyice, "Kalenderhâne Camii", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt:24, İstanbul, 2001, s. 251.

²⁵⁵ Meyendorff, a.g.e., s. 69.

²⁵⁶ Meyendorff, a.g.e., s. 73.

²⁵⁷ Meyendorff, a.g.e., s. 78.

²⁵⁸ Nicol, a.g.e., s. 228.

ettiği konsil, Şubat ayında toplanır ve Kalekas mahkum edilirken Palamas aklanarak hapisten çıkarılır.²⁵⁹

İmparatoriçe'nin bu konsili toplamaktaki esas amacı Palamas taraftarlarının gönlünü kazanmaktır. Çünkü iç savaş boyunca muhtemelen Palamas ve taraftarları Kantakuzene'yi desteklemişlerdir. Siyasi rüzgarların Kantakuzene tarafında esmeye başladığı 1347 yılında İmparatoriçe rakibine karşı avantaj sağlayacak bir hamle yapmak istemiş fakat bu hamle için çok geç kalmıştır. Çünkü konsilden bir gün sonra Kantakuzene'nin ordusu başkente girer. İronik bir şekilde İmparatoriçe Anne'nin gönderdiği arabuluculardan biri de Palamas'tır. Böylece Palamas bütün bu olayların başlangıcında yapmaya çalıştığı şeyi başararak barışı sağlayan bir arabulucu olur ve müzakereler sonunda Kantakuzene ve V. Ioannes tahtı paylaşırlar.²⁶⁰

2.1.6. Hesychasm Tartışmasının Sosyal Bir Probleme Dönüşmesi:

Zelotların İsyanı ve Selanik

Bizans'ta din adamları arasında gerçekleşen tartışmaların tüm kitlelere yayılması ve halkı gruplara ayırması şaşırtıcıdır. Fakat Bizans halkı oldukça dindardır ve din hayatın her alanına yayılmıştır. Dini tartışmalar, dindar halk tarafından her zaman büyük bir heyecanla takip edilmiş, insanlar inançlarını savunmak için her daim bu tartışmalara ilgili olmuşlardır.²⁶¹ Aynı zamanda o dönemde halkın karşısındaki aydın ve okumuş tek kesimin yine bu din adamları olduğu hususu da göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla halk, bu aydın kesimin tesiri altına girmekte ve Bizans'ta din ve siyaset her zaman birbirine karışmaktadır.²⁶² Fakat Bizans tarihinde yine de dini bir tartışmanın toplumu bu kadar keskin bir şekilde iki kutba ayırdığı nadir dönemler vardır. Hesychasm tartışması Bizans'ın iç savaşla mücadele ettiği bir dönemle çakışmamış olsa; Kalekas, Palamas'ı Kantakuzene destekçisi olmakla itham edip onu aynı zamanda aristokrat sınıfın savunucusu olmakla yaftalamasa belki de Bizans toplumu bu dini tartışmayla iki düşman kısma ayrılmayacaktır.²⁶³ Üstelik bu bölünme

²⁵⁹ Meyendorff, a.g.e., s. 79.

²⁶⁰ Nicol, a.g.e., s. 228-229.

²⁶¹ Frederick B. Artz, **Orta Çağların Tini**, Aziz Yalımlı (çev.), İstanbul, İdea Yayınevi, 1. Baskı, 1996, s. 86.

²⁶² Yannis Kordatos, **Bizans'ın Son Günleri**, Muzaffer Baca (çev.), İstanbul, Alkim Yayınevi, 2. Baskı, 2006, s. 35.

²⁶³ Ostrogorsky, a.g.e., s. 473.

Kantakuzene ve V. Ioannes'in tahtı paylaşmaya karar vermeleriyle de sona ermemiştir. Palamas'ı başka sıkıntılar beklemektedir.

İç savaştan sonraki ilk aylarda Bizans Kilisesi için problemler devam eder. Zira Kantakuzene'nin şehre imparator olarak girdiği 8 Şubat 1347'de eski Patrik John Kalekas, İmparatoriçe Anne tarafından kendi dairelerine kapatılmış olsa da hala saraydaydandır ve yokluğunda alınan konsil kararını kabul etmeyi reddetmektedir. Bu sebeple sarayda İmparatoriçe Anne, Kantakuzene, birkaç senatör ve papazın katıldığı yeni bir sinod düzenlenir fakat Patrik çağrıldığı halde bu sinoda da gelmeyi reddeder. Sinodun sonucunda, 1341 yılında yapılan iki konsilde alınan kararları, Şubat ayında İmparatoriçe başkanlığında gerçekleştirilen konsilde alınan kararları ve bu sinodda alınan kararları içeren²⁶⁴ ve Akindynos²⁶⁵ ve Kalekas'ı²⁶⁶ mahkum ederek Kalekas'ı azleden bir bildiri yayınlanır. Mart ayında ise sinodun kararlarını onaylayan bir kararname yayınlanır.²⁶⁷

Birkaç hafta sonra Kudüs Patriği Lazarus'un başkanlık ettiği bir konsil tertip edilir. Konsil; İmparatoriçe, Eş İmparatorlar Kantakuzene ve V. Ioannes ve yirmi piskopos huzurunda gerçekleştirilir ve 1341 ve 1347 yılında alınan kararlar kabul edilerek Palamas'ın görüşlerinin Ortodoks inancına uygun olduğu kabul edilmiş olur.²⁶⁸

Mayıs ayında Kalekas'ın yerine bir Hesychast olan Isidoros Bukheiras (ö. 1350), Konstantinopolis patriği seçilir. Isidoros, Palamas'ın yakın arkadaşlarından biridir ve Barlaam'la tartışmaları sırasında Palamas'a destek çıkmış ve Palamas'la birlikte pek çok eziyete katlanmıştır. Isidoros, patrik seçilir seçilmez hemen yeni metropolitler atar ki atanan bu metropolitler arasında Palamas da vardır. Böylece Palamas, Selanik başpiskoposu olarak görevlendirilmiş olur.²⁶⁹

²⁶⁴ Meyendorff, a.g.e., s. 86.

²⁶⁵ Akindynos bu kararın ardından başkentten kaçır ve kısa süre sonra 1348'de sürgünde ölür. Bkz. Nicol, a.g.e., 230.

²⁶⁶ Kalekas, bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan Dimetoka'ya sürgünü gönderilmiş ve burada hastalanmıştır. Kantakuzene'nin kendisine teklif ettiği siyasi afları reddeden Kalekas, 29 Aralık 1347'de sürgünde ölmüştür. Bkz. Meyendorff, a.g.e., s. 87.

²⁶⁷ Nicol, a.g.e., s. 230.i

²⁶⁸ Meyendorff, a.g.e., s. 86.

²⁶⁹ Nicol, a.g.e., s. 230.

Fakat Palamas görevine hemen başlayamaz. Çünkü Selanik, 1342 itibariyle şehri yedi yıl boyunca zapt eden Zelotların hakimiyeti altındadır.²⁷⁰

Selanik, 14. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nun Konstantinopolis'ten sonraki en büyük şehridir ve işlek bir liman olmasının yanında Yunan filozoflarının fikirlerinin tartışıldığı bir kültür merkezidir. Üstelik Athos Dağı gibi Ortodoks Kilisesi'nin en önemli manevi merkezine de ev sahipliği yapmaktadır.²⁷¹ Sosyal uçurumun derinleştiği, fakirlerin sefaletinin arttığı ve az sayıdaki mülkün küçük bir asilzade grubunun elinde toplandığı iç savaş döneminde; gemicilerin, rıhtım ve tersane işçilerinin yanı sıra tarım işlerinin de yaşadığı bu kentte sefaletin en kesif halini görmek mümkündür. Zenginliğin de en uç noktasının görülebildiği bu kentte, fakir halkın zenginlere karşı bilenmesi ve Bizans tarihinde ilk kez ortaya çıkan bir ayaklanmanın, bir başkaldırının bu kentte ortaya çıkması bu açıdan hiç şaşırtıcı olmasa gerektir.²⁷²

Diğer Bizans şehirlerinin aksine iç savaş koşullarının sosyal adaletsizliği gözler önüne sermesiyle birlikte halkın zengin aristokratlardan nefret eder hale gelmesi Selanik'te sadece duygu boyutunda kalmaz. Selanik'te halkın kendi kendini yönetmesi için bir idare kuran Zelot'lar, Selanik'te iktidarı ele geçirir.²⁷³ İktidarı ele geçiren fakir halkın, zenginlerin desteklediği Kantakuzene'nin iktidarını kabul etmesi, hele ki onu destekleyen Palamas'ı başpiskopos olarak şehre kabul etmesi mümkün değildir. Üstelik Bizans toplumunda en fazla mülk sahibi olan kurum manastırlardır ve Athos bu manastırların en zenginlerinden biridir. Zelotlar, manastırların sahip olduğu mallara, yoksullara yardım etmek ve şehrin ihtiyaçlarını karşılamak üzere el konulmasını istemektedir.²⁷⁴ Palamas ise aynı zamanda Athos'u da temsil etmektedir.

Bu şartlar altında başpiskopos olarak atandığı Selanik'e varır varmaz Palamas görevine başlayamadan başkente geri gönderilir.²⁷⁵ Piskopos olarak görevine başlayamayan Palamas, sekiz yıldır göremediği Athos Dağı'na gider. Fakat Athos 1345

²⁷⁰ Machiel Kiel "Selânik", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt:36, İstanbul, 2009, s. 352.

²⁷¹ Ernest Barker, **Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü**, Mete Tunçay (çev.), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, 1982, s. 226.

²⁷² Ostrogorsky, a.g.e., s. 474-475.

²⁷³ Ostrogorsky, a.g.e., s. 475.

²⁷⁴ Barker, a.g.e., s. 228.

²⁷⁵ Nicol, a.g.e., s. 233.

yılı itibariyle Sırp yönetimi altındadır. Sırp Kralı Stephan Duşan (ö. 1355), kendini Yunanlıların ve Sırp'ların Kralı olarak tanımlamaktadır. Amacı Sırp ve Bizans topraklarında “Büyük Doğu İmparatorluğu” kurmaktır ve bu amacı gerçekleştirmek için kiliselerin ve manastırların desteğini istemektedir. Toprak bağışlayıp, ayrıcalıklar tanıdığı Athos rahiplerini etkisi altına almayı başarmıştır. Palamas’ı da ikna etmek isteyen Duşan onunla birkaç görüşme yaptıysa da Palamas İmparatora olan sadakatinden taviz vermez. Duşan, Palamas’ı etkisi altına almayı başaramayınca, otoritesini sarsan bu başpiskopos Bizans İmparatoruyla arasında arabulucu görevi yapmak bahanesiyle başkente gönderir. Palamas, başkentte uzun süre kalmaz ve görevine başlamak için başarısız ikinci bir girişimde bulunur. Zelotlar, Palamas’a komünyon ayininde İmparator Kantakuzene’nin adını anmadığı takdirde kendisini Selanik’e kabul edeceklerini bildirseler de Palamas Kantakuzene’ye ihanet etmektense görevine başlamayı geciktirmenin daha iyi olacağına kanaat getirir.²⁷⁶

Nihayet 1350’de Kantakuzene Selanik’i Zelotların elinden aldığıında Palamas da şehre başpiskopos olarak girmeyi başarır. Varışından üç gün sonra verdiği vaazda asi elebaşlarını ve yaptıkları korkunç işleri²⁷⁷ lanetlese de halkı kin gütmekten barış içinde yaşamaya davet eder.²⁷⁸

Bu arada Konstantinopolis yine teolojik bir tartışmanın eşiğindedir. Barlaam’la başlayan Hesychasm tartışmaları daha entelektüel bir boyut kazanmış olsa da Palamas’ın teolojisi Bizans toplumu iki kutba ayırmaya devam etmektedir. İç savaş sona erip siyasi problemler çözüme kavuşturulduğunda Bizans toplumu bir kez daha dikkatini tam olarak çözüme kavuşturulmamış Hesychasm tartışmalarına yoğunlaştırır.²⁷⁹ Palamas’ın teolojisine karşı çıkanların başında bu defa Nikephoros Gregoras (ö. 1360) bulunmaktadır. Gregoras, döneminin en büyük ilim adamlarından biridir. Palamas’ı teolojisinin en büyük karşıtı Barlaam’ın karşısında durmuş, iç savaş boyunca Palamas gibi o da Kantakuzene’yi desteklemiştir. 1346’ya kadar Palamas’la

²⁷⁶ Meyendorff, a.g.e., s. 91-92.

²⁷⁷ Zelotlar şehrin idaresini ele geçirdikleri yedi yıl boyunca zenginlerin mallarını yağmalayıp el koymanın yanı sıra, aristokrat sınıftan zengin insanları hapsedildikleri kalelerden aşağı atmış ve hatta bu insanların kızgın kalabalık tarafından parçalanmalarına izin vermişlerdir. Bkz. Barker, a.g.e., s. 229.

²⁷⁸ Nicol, a.g.e., s. 244-245.

²⁷⁹ Nicol, a.g.e., s. 248.

alakalı görüşlerini açıklamamış olsa da bu tarihten itibaren Palamas'ın teolojisine karşı çıkanların lideri haline gelir²⁸⁰ ve İmparatoriçe Anne'nin de desteğiyle Palamas aleyhine kitaplar yayınlamaya başlar.²⁸¹

Donald M. Nicol'e göre; "*Gregoras'ın, Palamas'dan hoşlanmaması tamamen kişisel sebeplere dayanıyordu. Bu hoşlanmazlık, bir ölçüde, bilginlerin hiçbir işe yaramadığını açık açık savunan bir sofuya karşı bir bilginin duyduğu düşmanlıktı.*"

Yıl 1351'i gösterdiğinde Palamas'ın teolojisi için bir konsil daha toplamak kaçınılmaz hale gelmiştir. Konsil, İmparator Kantakuzene ve Isodore'nin ölümünden sonra patrik olan Kallistos (ö. 1363)²⁸² başkanlığında Blakhernai Sarayı'nda²⁸³ gerçekleştirilir. Bu konsil diğer konsillere göre daha saygın ve ciddi bir toplantıdır. Konsile bütün senato üyeleri, yirmi beş metropolit, yedi piskopos ve üç metropolitten gönderilen temsilci katılır. Konsil, Mayıs ve Haziran aylarında toplam dört oturum gerçekleştirilir. İlk oturum için 28 Mayıs'ta toplanılır ve ilk olarak Palamas'ın karşıtlarına söz hakkı verilerek muhalefetlerinin nedenlerini açıklamaları istenir. Mesele Palamas'ın teolojisindeki tecelli ve zat ayrımıdır.²⁸⁴

İki gün sonra ikinci bir oturum gerçekleştirilir. Palamas bu oturumda eleştirilere cevap vermek için 1343-1344 yılında hapishanedeyken yazdığı *The Orthodox Confession of Faith* eserini okuyarak suçlamalara cevap verir.²⁸⁵ Palamas, Tanrı'nın doğası ve hipostasları hakkında detaylı bir konuşma yaptıktan sonra meseleyi zat ve tecelli ayrımına getirir. Ona göre, Tanrı'nın sadece bilinemez, gizli ve birleşilemez zatı yoktur ayrıca Tanrı'nın yarattıklarıyla iletişim kurduğu ve birleştiği lütuf, güç, görkem gibi tecellileri vardır. Tanrı'nın zatı ve tecellisi arasındaki ayrım

²⁸⁰ Divna Manolova, "Discourses Of Science And Philosophy In The Letters Of Nikephoros Gregoras", (**Basılmamış Doktora Tezi**, Central European Üniversitesi, Ortaçağ Araştırmaları Bölümü, 2014) s. 19-20.

²⁸¹ Nicol, a.g.e., s. 248.

²⁸² Kallistos, Athos Dağı'ndaki manastırla yetişmiş bir keşiş, ünlü bir hesychast ve Palamas'ın iyi bir dostudur. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 249.

²⁸³ Blakhernai, Bizans döneminde Haliç'in güney kıyısı boyunca uzanan yerleşim bölgesinin adıdır. Bu bölgede aynı isimle inşa edilen saraydan günümüze sarayın küçük bir kısmını oluşturan Tekfur Sarayı ve Anemas Zindanları ulaşmıştır. Bkz. Kübra Yaşar, "Blakhernai Dün ve Bugün", **Toplumsal Tarih Dergisi**, sayı: 278, İstanbul, 2017, s. 14-17.

²⁸⁴ Aristeides Papadakis, "Gregory Palamas at the Council of Blachernae, 1351" **Roman and Byzantine Studies**, sayı:10, 1969, s. 334-335.

²⁸⁵ Papadakis, a.g.m., s. 335.

kesinlikle Tanrı'nın sade ve bölünemez yapısına zarar vermemektedir.²⁸⁶ Palamas, konuşmasının sonunda yedi ekümenik konseyden bahsederek, bu konseyde mahkum edilen görüşleri sıralar ve son olarak sözü Barlaam ve Akindynos'u mahkum eden 1341 konseylerine getirir.²⁸⁷ Üçüncü oturum 8 Haziran da gerçekleştirilir fakat yine bir sonuç alınmaz. Konsil kararı için belirleyici olan dördüncü oturum toplanır. Palamas karşıtlarının konuşmaları İmparator tarafından kesilerek 1341 yılında İmparator III. Andronicus başkanlığında gerçekleştirilen konsilin bildirisi okunur ve Palamas karşıtlarıyla ilgili mahkumiyet kararı hatırlatılır.²⁸⁸ Patrik Kallistos, Palamas'ın karşısında yer alanları tövbe etmeye davet eder ve tövbe etmeyenleri görevlerinden azlederek zindana ya da ev hapsine²⁸⁹ mahkum eder.²⁹⁰

Dördüncü oturumdan birkaç gün sonra, Temmuz ayında, bu defa Palamas karşıtlarının çağrılmadığı bir başka konsil gerçekleştirilir. Konsil Palamas'ın teolojisini altı noktadan inceler:

1. Tanrı'nın zatı ve tecellisi arasında bir ayrım var mıdır?
2. Eğer Tanrı'nın zatı ve tecellisi arasında bir ayrım varsa tecelli yaratılmış mıdır yoksa yaratılmamış mıdır?
3. Eğer tecelli yaratılmamışsa, insan Tanrı'nın anlaşılmasının karmaşıklığını nasıl önleyebilir?
4. "İlahi" ifadesi tecelli için de kullanıldığında düalizmden kaçınmak mümkün müdür?
5. Zatın tecelliden üstün olduğunu söylemek doğru ve geleneksel midir?

²⁸⁶ Gregory Palamas, "The Orthodox Confession of Faith", bkz. Papadakis, a.g.e., s. 339.

²⁸⁷ Palamas, a.g.e., s. 341-342.

²⁸⁸ Meyendorff, a.g.e., s. 96-97.

²⁸⁹ Nikephoros Gregoras, aforoz edilerek üç yıl boyunca Khora Manastırı'nda (bugünkü adıyla Kariye Müzesi) hapsedilir. Hapiste olduğu süre boyunca Palamas ve Hesychasm aleyhinde risaleler, kitaplar yazmaya devam eder. 1354 yılında özgürlüğüne kavuştuğunda eski arkadaşlarını ve saygınlığını kaybetmiştir. Hatta bir zamanlar Bizans'ın en büyük bilgini olan bu adamın 1360 yılında öldüğünde cesedinin başkent sokaklarında sürüklendiği rivayet edilmektedir. Bkz. Norwich, a.g.e., s. 272.

²⁹⁰ Nicol, a.g.e., s. 249.

6. Tanrı'nın varlığına iştirak etmek söz konusu olduğunda bu katılım Tanrı'nın zatına mı yoksa tecellisine midir?

Konsey, bu soruların hepsini Palamas teolojisine uygun olarak cevaplar. Zat ve tecelli arasında bir ayırım vardır ve her ikisi de yaratılmamıştır ve bu ayırım Tanrı'nın anlaşılmasının karmaşıklığına sebep olmaz. Çünkü zat ve tecellinin ikisi de eşsiz bir varlık olan Tanrı'ya aittir. İlahi ifadesi zatın tecelliden daha üstün olduğunu söyleyen Kilise Babaları tarafından tecelli için de kullanılmıştır.²⁹¹

Konsilin sonunda konsile katılan herkese tek tek konuyla ilgili fikirlerini açıklamaları için söz hakkı verilir. İmparator Kantekuzene fikrini açıklayan son kişidir ve Palamas'ın teolojisiyle ilgili nihai kararını açıklar: Buna göre, Palamas'ın teolojisi Ortodoksluğa bağlıdır ve fikirleri Kilise Babaları'nın fikirleriyle tam bir uyum içindedir. Böylece Palamas'ın teolojisi Ortodoks kabul edilirken karşıtları aforoz edilmiştir. Konsil'in bizzat Kantakuzene tarafından imzalanan sonuç bildirisi 15 Ağustos'ta Ayasofya'da üç kez okunur. Konsil yapıldığı sırada başkentte olmayan Eş İmparator V. Ioannes de Konstantinopolis'e döndüğü Şubat ya da Mart ayında belgeyi imzalar. Böylece Palamas'ın teolojisi Ortodoks Kilisesi'nin kabul ettiği öğretilerden biri olur.²⁹²

2.1.7. Türk Esareti

Palamas kazandığı zaferden sonra yeniden başpiskopos olduğu Selanik'e döner ve burada ölümüne sebep olacak hastalığının ilk ciddi nöbetine 1342 yılında yakalanır. Fakat Palamas, hayatının son yıllarını huzur içinde geçiremeyecektir çünkü savaş bitmiş ve görünürde iki imparator uzlaşma sağlamış olsa da Bizans siyaseti taht kavgasında bir başka aşamaya geçmiştir. V. Ioannes ve annesi İmparatoriçe Anne Savoy Selanik'tedir. 1353 Nisan ayında Kantakuzene'nin oğlu Mathaios'u (ö. 1383) eş imparator ilan etmesiyle Bizans yeniden bir iç savaşın eşiğine gelir. V. Ioannes, Palamas'tan Kantakuzene ile arasında arabulucu görevi üstlenmesini ister. Bu görev için Palamas en uygun kişidir zira Palamas her daim Kantekuzene'ye sadık kalmıştır üstelik her zaman İmparatorluğun barışının her şeyden daha önemli olduğunu vurgulamış ve hatta Kantakuzene'yi de bu sebepten desteklediğini ifade etmiştir. Palamas, kendisine verilen

²⁹¹ Meyendorff, a.g.e., s. 98.

²⁹² Nicol, a.g.e., s. 249-250.

görevi gerçekleştirmek üzere başkente doğru bir gemiyle yola çıkar. Fakat gemi yakalandığı şiddetli rüzgar nedeniyle Gelibolu'da karaya yanaşmak zorunda kalınca Palamas bir sürprizle karşılaşır. Gelibolu Türkler tarafından ele geçirilmiştir.²⁹³

2 Mart 1354'te Gelibolu'da şehrin binalarının çoğunu yıkıp, surlarını tahrip eden bir deprem yaşanmış, depremden sonra yağın kar ve yağmur hayatını kurtarmayı başaranların önemli bir kısmını öldürmüştür.²⁹⁴ Bütün bunlardan canını kurtaranlar da şehri terk edince Orhan Gazi'nin (ö. 1362) oğlu Süleyman (ö. 1357) terk edilmiş köylere ve kasabalara yerleştirilmek üzere yanına büyük bir Türk topluluğu alarak Gelibolu'yu ele geçirmiştir.²⁹⁵ İşte Palamas'ın gemisi, Gelibolu'da karaya çıktığında karşısında gördüğü Türkler bunlardır.

Palamas'ın, esareti boyunca yaşadıklarını kısaca anlatmadan önce bu esaret vesilesiyle Palamas'ın Türklerin hakimiyeti altındaki Hıristiyanların durumlarını gözlemleme fırsatı bulduğunu ve çağdaşlarının aksine Türklerle ilgili olumlu bir portre çizdiğini söylemek gerekir.²⁹⁶ Zira Türkler, esirlere sadece bir yerden başka bir yere nakledeken eşlik etmekte, şehirlere veya köylere geldiklerinde esirlerin diledikleri gibi davranmalarına, istedikleri kişilerle görüşmelerine müsaade etmekteydiler. Böylece Palamas, götürüldüğü her yerde Hıristiyan halkla görüşme ve onların sorularına cevap verme fırsatı bulmuştur. Ayrıca onların yaşam koşullarını da gözlemlemiş ve önemli bilgiler vermiştir.²⁹⁷

Palamas için bu yolculuk sadece Anadolu'da Türk boyunduruğu altındaki Hıristiyanlarla görüşme imkanı anlamına gelmemektedir ayrıca bu esareti "barbarların en barbarı" olarak nitelendirdiği Türklere İncil'i anlatmak ve tanıtmak için Tanrı tarafından bahşedilmiş bir fırsat olarak değerlendirmektedir.²⁹⁸ Nitekim Palamas geçtiği yerlerde Müslümanlarla da dini konularda münazara yapma fırsatı bulmuştur.

²⁹³ Meyendorff, a.g.e., s. 103.

²⁹⁴ Hüsnü Demircan, "Orhan Gazi ve Gregory Palamas", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı, 1993), s. 24.

²⁹⁵ Nicol, a.g.e., s. 259.

²⁹⁶ Meyendorff, a.g.e., s. 104.

²⁹⁷ Demircan, a.g.t., s. 41.

²⁹⁸ Meyendorff, a.g.e., s. 104.

Palamas ve diğer tutsaklar başlangıçta Lapseki'ye götürülür. Burada yedi gün kaldıktan sonra Biga'ya doğru yola çıkarlar. Palamas ve kendisine görevinde eşlik etmek üzere yanında bulunan papaz arkadaşları Biga'da yaklaşık üç ay kalırlar ve bu arada Türkler, Palamas'ın saygın bir kişi olduğunu fark ettiklerinden fidye miktarını artırır. Daha sonra Palamas ve arkadaşları Bursa'ya götürülür. Birkaç gün sonra İznik'e doğru yola çıkarlar. Bu yolculuk esnasında Palamas'ın yolu Orhan Gazi'nin torunu İsmail ile çakışır ve davet edildiği yemekte İsmail'le dini konularda bir sohbet gerçekleştirir. Yine bu yolculuk esnasında Roma Büyükelçisinin evinin bulunduğu bir köyde dururlar ve burada Chionai olarak isimlendirilen Müslümanlığı kabul etmiş Yahudi bir grupla tartışırlar. Bu tartışma Orhan Gazi'nin doktoru Taronites tarafından kaydedilir. Birkaç gün sonra tekrar yola çıkan grup, İznik'e varır ve Palamas burada St. Hyacinthus Kilisesi'ne²⁹⁹ yerleşir. Burada da bir cenaze merasiminden sonra Palamas Müslüman alimlerle bir dini tartışma gerçekleştirir.³⁰⁰

Palamas'ın esareti 1355 yılının ilkbaharına kadar devam eder çünkü Konstantinopolis'te yaşanan siyasi olaylar Palamas'ın talep edilen fidyesinin gönderilmesini geciktirir.³⁰¹ 24 Kasım 1354'te V. Ioannes Konstantinopolis'e girmeyi başarır ve Kantakuzene'yle müzakere yapmak istediğini belirtir. Halk, Kantakuzene'yi istememektedir. Bunun üzerine 4 Aralık'ta sarayda yapılan bir törenle Kantakuzene üzerindeki imparator kıyafetini çıkararak keşiş kıyafetine bürünür.³⁰² Tahta oturan V. Ioannes'in ise daima Kantakuzene'yi desteklemiş olan Palamas'ı kurtarmak için acelesi yoktur. Zaten Palamas'ın kurtulması için gerekli olan fidyeyi bir rivayete göre Sırplar bir başka rivayete göre ise tahttan indirilmiş olmasına rağmen Kantakuzene göndermiştir.³⁰³

²⁹⁹ İznik'te 727 yılı civarında yapıldığı tahmin edilen kilise 1922'de yıkılmıştır. Bkz. Hans Buchwald, Matthew Savage, "Churches", **The Archaeology Of Byzantine Anatolia From The End Of Late Antiquity Until The Coming Of The Turks**, Philipp Niewöhner (ed.), New York, Oxford University Press, 1. Baskı, 2017, s. 139.

³⁰⁰ Demircan, a.g.t., s. 41.

³⁰¹ Meyendorff, a.g.e., s. 107.

³⁰² Norwich, a.g.e., s. 276-277.

³⁰³ Meyendorff, a.g.e., s. 108.

2.1.8. Ortodoks Bir Aziz: Gregory Palamas

Kantakuzene'nin tahttan çekilmesiyle birlikte 1351 yılında mahkum edilen Nikephorus Gregoras, İmparator V. Ioannes'e yaklaşmayı başararak teolojisini yaymak için izin alır. Fakat İmparator, 1351 yılında alınan konsil kararına resmi olarak karşı çıkmaz. V. Ioannes'in tutumu çelişkili olsa da esasında Katolik Kilisesi'yle yeniden başlayan müzakerelerde³⁰⁴ Katoliklere karşı Ortodoks Kilisesi'nin tartışmalarla ikiye ayrılmış yüzünü göstermek istememektedir. Papa VI. Innocentius'un (ö. 1362) bir elçisi Bizans bulunmaktadır ve muhtemelen Barlaam'dan edindiği bilgiler yüzünden Palamas'ın görüşleriyle ilgili olumsuz düşüncelere sahiptir. İmparator, elçiyi konuyla ilgili bilgilendirmek için Palamas'la bir toplantı tertip eder ve Gregoras da toplantıya davet edilir. Tartışma, akşam sarayda gerçekleştirilir. Yapılan toplantıda var olan teolojik tartışmalara yenileri eklenmemiştir sadece her iki taraf kendini savunmak için Patristik metinlere başvurmuştur. İmparator, tartışma boyunca sessizliğini korumuş başlangıçta toplantının bir karar almak için toplanmadığını, kararın Kilise tarafından zaten çoktan verildiğini belirtmiş ancak kişisel olarak 1351'de yapılan konsilde bulunmadığından bu problemi öğrenmek istediğini ifade etmiştir. Oturumun sonunda 1351 konsilinde alınan kararlara sadık kalınmıştır. İmparator, ülkede karışıklığa sebep olacak bir tartışmayı yeniden başlatmak istememiştir. Zaten İmparatorun amacı temelde Papalık elçisi üzerinde iyi bir izlenim bırakmayı başarmaktır.³⁰⁵

Bu toplantı tek başına olumlu bir izlenim vermek için yeterli değildir. Elçi, 1369 yılına kadar müzakere için başkentte kalmaya devam eder. Müzakerelerin başında Konstantinopolis'te gerçek bir ekümenik konsil toplanması planlanır fakat imparatorun Katolik Kilisesi'ne karşı olan tutumundaki değişiklik sebebiyle bu konsil gerçekleştirilemez. Ayrıca müzakerelerde yer alan Kantakuzene, Papalık elçisine Palamas'ın görüşlerinin yeni bir doktrin olmadığını, Kilise Babaları'nın geleneklerine

³⁰⁴ 14. Yüzyılda Ortodoks Kilisesi'nin Katolik Kilisesi'yle uzlaşma çabalarının altında Bizans'ın mücadele edemediği Türk akınları yatmaktadır. Türklerin Trakya'daki ilerleyişi sebebiyle Bizans, askeri ve maddi anlamda Batı'nın desteğine ihtiyaç duymuş ve yıkılmaktan kurtulmanın çaresi olarak gördüğü Batı'yla ve dolayısıyla Katolik Kilisesi'yle birleşmenin yollarını aramıştır. Bkz. Arzu Taşcan, "Bizans-Papalık İlişkileri (X.-XV. Yüzyıl)", (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2000), s. 64-65.

³⁰⁵ Meyendorff, a.g.e., s. 108-109

uygun olarak Batı'nın teolojisine muhalif olarak³⁰⁶ formüle edildiğini ifade eder. Papalık elçisi bu konuda ikna eden Katakuzene değildir çünkü zaten Palamas'ın görüşleri iki kiliseyi birbirinden ayıran mesele olarak da görülmüştür.³⁰⁷

1355 yılında Palamas yeniden Selanik'e döner ve vaazlarına başlar. Selanik'teki manastırları ziyaret ederek Bizans'ın geleneksel litürji törenlerinde yer alır. 1358 yılında birkaç yıldır muzdarip olduğu hastalığının bir nöbetine daha yakalanır. Ancak kiliseye hizmet etmeye ve vaazlarını vermeye devam eder. Hastalığı ağırlaştıkça vaazlarının ana konusu ölüm haline gelir. 14 Kasım 1359'da öldüğünde 63 yaşındadır. Bedeni Selanik'teki Ayasofya'ya gömülür.³⁰⁸ 1368 yılında arkadaşı ve öğrencisi Philotheos Kokkinos (ö. 1377/1378) başkanlığında yapılan bir sinodda alınan kararla Palamas "Aziz" ilan edilir ve kilise takviminde Lent'in ikinci pazarı Gregory Palamas'ı anma günü olarak belirlenir.³⁰⁹

Bugün bile Ortodokslar tarafından en saygı duyulan kişilerin arasında yer olan bu dindar adam denilebilir ki nerdeyse bütün hayatını polemiklerle geçirmiştir. Palamas'ın; Ortodoks Kilisesi'nin, Katolik Kilisesi'nin görüşlerine ve batı kültürüne bir refleks olarak nitelendirebileceğimiz Barlaam'la arasındaki tartışma başlangıçta basit bir dini polemik olarak görülse de iç savaşın etkisiyle siyasi bir boyut kazanmış, iç savaşta yaşananların Bizans toplumundaki sosyal sınıf farklılıklarını derinleştirilmesiyle Zelot isyanları patlamış ve bu defa Hesychasm tartışması sosyal bir problem haline gelmiştir. Hesychasm tartışması Bizans'ın parlak dönemlerinde yaşansaydı toplumu kutuplaştıracak bir etki yaratır mıydı bilinmez fakat bütün bu yaşananlar, kendinden önce de var olan Hesychasm geleneğinin Palamas tarafından sistemli hale getirilmesiyle sonuçlanmıştır.

³⁰⁶ Palamas'ın karşına muhalif olarak Katolik Kilise'sinde yetişmiş Barlaam çıkmasaydı muhtemelen Hesychasm, Palamas tarafından sistemli hale getirilmeyecekti.

³⁰⁷ Meyendorff, a.g.e., s. 109-110.

³⁰⁸ Meyendorff, a.g.e., s. 110-112.

³⁰⁹ John, Meyendorff, "Gregory Palamas". **Dictionary of the Middle Ages**. cilt:5. New York: Charles Scribner's Sons, 1989, s. 673.

2.2. Gregory Palamas'ın Eserleri

Gregory Palamas'ın yüzyıllar boyunca hayatta kalmayı başarmış pek çok eseri vardır. Eserlerinin temel amacı, kilisenin inançlarının korunmasıdır. Bu bölümde eserlerin tasnifi, kronolojik sıralaması ve içerikleri için P. Chrestou³¹⁰ tarafından yapılan tasnifi takip eden George C. Papademetriou³¹¹ takip edilecektir. Çünkü maalesef bizim Palamas'ın bütün eserlerine ulaşmamız mümkün değildir.

2.2.1. Kutsal Ruh ile İlgili Yazıları

Palamas'ın Kutsal Ruh'la ilgili yazıları, 1333-1334 yıllarında Katolik ve Ortodoks Kiliseleri'nin birleşmesini görüşmek üzere Konstantinopolis'e gelen papalık delegeleriyle gerçekleştirilen "filioque" tartışmalarına dayanmaktadır. Bu görüşmelerde Bizans'ı ve Ortodoks Kilisesi'ni temsil etmek üzere Barlaam görevlendirilmiştir. Palamas, Barlaam'ın "filioque" kavramıyla ilgili öne sürdüğü teolojii apofhatik bulmuş ve eleştirmiştir. Palamas'ın bu konuyla ilgili çalışmaları şunlardır:

1. Kutsal Ruh'un Oluşumunu Gösteren ya da Latinlerin Aleyhine İki Hitabe:³¹² Palamas bu çalışmalarında Tanrı'nın varlığıyla ilgili kanıtların, insan aklı tarafından anlaşılardan ve yaratılanların hakikatini ispat etme yönteminden farklı olduğunu izah eder. Palamas'a göre, Tanrı'nın varlığının ispatı "inanç ve aydınlanma"dır. Ayrıca kilise babaları, Kutsal Ruh'un oluşumunda "Oğul"dan da bahsetmişlerdir. Palamas'ın ilk çalışmaları olan bu hitabeler yaklaşık 1335 yılında yazılmıştır.
2. Bekos'un Yazılarına Reddiye:³¹³ Bir Katolik olan Patrik Bekos, Katolik doktrininde yer alan filioque kavramının kilise babalarının görüşlerine aykırı olmadığını kanıtlamak için bir antoloji yazmış Palamas da bu metinleri ayrıntılı bir şekilde inceleyip bağlamlarına yerleştirerek Bekos'un iddiasını reddetmiştir. Bu eserini de yine 1335 yılında yazmıştır.

³¹⁰ P. Chrestou, *Gregoriou tou Palama Syngrammata*, Thessalonica, M. Triantafyllou Sons Press, 1962-1992.

³¹¹ George C. Papademetriou, *Introduction to Saint Gregory Palamas*, New York, Philosophical Library, 1. Baskı, 1973, s. 71-80.

³¹² P. Chrestou, a.g.e.

³¹³ P. Chrestou, a.g.e.

2.2.2. Hesychasm Karşıtı İlk Liderlere Yazdığı Mektuplar³¹⁴

Palamas, yazdığı bu mektuplarla Kutsal Ruh'un oluşumu ve Tanrı'nın zatı ve tecellisi arasındaki ilişkiye dair açıklamalar yapmıştır.

1. Akindynos'a Yazdığı İlk Mektup: Barlaam, Palamas'ın Kutsal Ruh'la ilgili çalışmalarını öğrendiğinde zor durumda kalır. Palamas, bu konuda kendisini haberdan eden Akindynos'a Kutsal Ruh'un oluşumu ve Ortodoksların Tanrı bilgisiyle ilgili kanaatlerini açıklar. Mektup 1336 yılının sonbaharında gönderilir.
2. Akindynos'a Yazdığı İkinci Mektup: Palamas'ın Akindynos'a yazdığı ilk mektup hem Akindynos hem de Barlaam tarafından cevaplanır. Akindynos ılımlı bir tavır benimseyip, uzlaştırıcı bir rol üstlenmeye çalışırken Barlaam, Tanrı'yı kavramak için insan aklının sınırlarından bahseder. Palamas, Barlaam'ın ortaya koyduğu teoloji Patristik teolojiiyi saptırmayacak olsa bu kadar sert davranmayacağını ifade eder. Çünkü hakikat, kişisel çıkarlardan daha önemlidir. Mektup 1337'de gönderilir.
3. Barlaam'a Yazdığı İlk Mektup: Rakibine cevap verdiği bu mektupta, kibar bir üslup kullanır. Barlaam'ı aldığı eğitim ve ilmi için över. Tanrı'yı bilmek için kullandığı yöntemi eleştirir. Bu mektup yaklaşık 1337'de gönderilir.
4. Barlaam'a Yazdığı İkinci Mektup: Barlaam, Tanrı'nın formların ötesinde olduğu ve bu sebeple de ispat yönteminin kullanılamayacağı konusunda ısrar eder. Palamas ise tam aksini iddia eder. Palamas'a göre, dünyevi, geçici şeyler ispatlanamaz ama ebedi olan ispatlanabilir fakat bu ispat insan aklının anlayabileceği bir şekilde değildir. Mektup, 1337 yılının yazında gönderilir.
5. Akindynos'a Yazdığı Üçüncü Mektup: Mektuplaşma devam ederken Hesychasm tartışması imparatorlukta yayılır. Palamas, bu mektubu Tanrı'nın zatı ve tecellisi arasındaki ayrımı açıklamak için yazar. Mektubun sonunda Barlaam'ın Konstantinopolis'e geldiğini ve kendisinin de onunla başkentte görüşmeyi planladığını yazar. Mektup Selanik'ten Konstantinopolis'e 1341 yılında gönderilmiştir.

2.2.3. Hesychasm Savunmasıyla İlgili Çalışmaları

Bu eserler Hesychasm görüşünü savunmak üzere yazılan üç Triad'dan oluşmaktadır.³¹⁵

³¹⁴ P. Chrestou, a.g.e

Barlaam, Palamas'ın içeriğini başkalarından duyduğu ama bizzat görmediği bir eser yazmıştır. Palamas'a, arkadaşları tarafından Barlaam'ın hatalarını gösterecek bir kitap yazması konusunda baskı yapılır. Bu sebeple Palamas, ilk Triad'ı 1338 yılında yazar. Bu kitapta Barlaam'dan doğrudan bahsetmez. İnsani ve ilahi iki bilgi türünden bahsettiği kitabında dünyevi bilgelige sınırlı bir değer verilmesi gerektiğine işaret eder. Ayrıca beden ve ruh ilişkisinden bahsederek insan bedenindeki aklın insanın kutsanmasını mümkün kıldığını söyler.

1339 yılında Palamas'ın elinde Barlaam'ın eserinin bir kopyası vardır ve ikinci Triad'ını yazarak Barlaam'ın görüşlerini çürütmeye başlar. Bu esere karşılık Barlaam, Palamas ve Hesychasm'ı Messalianizm ile suçladığı bir başka eserini yazar.

1341 yılında yazdığı üçüncü Triad'la Palamas, Barlaam'ın görüşlerini çürütmeye devam eder. Palamas'a göre, Tanrı'yla birliktelik ancak O'nun tecellileriyle gerçekleştirilebilir, Tanrı'nın zatı ise birleşmekten veya görülmekten beridir.

2.2.4. İnançla İlgili Eserleri

Bu eserleri Ortodoks inancını açıklamak için yazılmıştır.

1. Hagioritic Tome:³¹⁶ Bu eser Barlaam'ın görüşlerini reddeden en önemli eserlerinden biridir. 1340 yılında yazılmıştır.
2. İnançın Açıklanması:³¹⁷ 1343-1344 yılında hapisteyken Ortodoks inancını açıklamak için yazdığı eserdir.
3. Kalekas'ın Tome'sına Reddiye:³¹⁸ Bu eser, Palamas'ın kınandığını ilan eden Kalekas'ın genelgesine yazılmış bir reddiyedir. Palamas'ın hapiste olduğu 1345 yılında yazılmıştır.

³¹⁵ Gregory Palamas, **The Triads**, John Meyendorf (ed.) Nicholas Gendle (çev.), New Jersey, Paulist Press, 1. Baskı, 1983.

³¹⁶ Gregory Palamas, "The Declaration of the Holy Mountain in Defense of Those who Devoutly Practice A Life of Stillness", **The Philokalia**, cilt:4, s. 418-425.

³¹⁷ Gregory Palamas, "The Orthodox Confession of Faith", Aristeides Papadakis (İngilizceye çev.), "Gregory Palamas at the Council of Blachernae, 1351", **Roman and Byzantine Studies**, sayı:10, 1969, s. 337-342.

³¹⁸ Yayınlanmamıştır.

4. Antakyalı Ignatius'un Bir Belgesine Reddiye:³¹⁹ 1344'te Konstantinopolis'e ulaşan Ignatius, Palamas'ın kınanmasını onaylar. Palamas, 1345'te yazdığı bu çalışmayla Ignatius'un belgesini reddeder.
5. Kalekas'ın Bir Belgesine Reddiye:³²⁰ Eser 1346 yılında yazılmıştır.
6. Saint Basil'in Sözleri Hakkında:³²¹ 1356-1357 yıllarında yazılmıştır.
7. Capita 150:³²² Barlaamit Yozlaştırmanın Temizlenmesi Amacıyla Doğa ve İlahiyat Bilimi, Ahlaki ve Asketik Hayat Üzerine Yüz Elli Bölüm: Palamas'ın kitabı için koyduğu uzun başlık içerik hakkında bilgi vermektedir. Kitap, 1347 yılında yapılan konsilin zaferinden sonra, Gregoras'la Palamas arasındaki polemikten önce sakin bir dönemde yazılmıştır.³²³

2.2.5. Hesychasm Tartışmasına Atıfta Bulunan Mektuplar

Bu mektuplar, Palamas'ın hapiste olduğu 1342-1347 yılları arasında rakiplerine karşı görüşlerini savunmak üzere yazılmıştır.

1. Arsenius'a:³²⁴ Palamas bu mektupta kendisine yöneltilen düalizm suçlamasını reddeder. Arsenius Palamas'ın onuruna ilahiler yazmıştır. Mektup 1342'de gönderilir.
2. John Gabra'ya:³²⁵ Gabra Selanik'te bir yazardır ve Akindynos'un yakın bir arkadaşıdır. Bu mektupta Akindynos taraftarı ile bir diyalog yer almaktadır. Mektup 1342'de yazılmıştır.
3. Paul Asane'ye:³²⁶ Paul, Bulgaristan Kraliyet Sarayı'nda yaşayan Bizanslı bir öğretmendir ve aynı zamanda Palamas'ın bir öğrencisidir. Bu mektup Akindynos'un suçlamalarına cevap vermek ve yazdıklarını çürütmek üzere 1343-1344 tarihinde yazılmıştır.

³¹⁹ Yayınlanmamıştır.

³²⁰ Yayınlanmamıştır.

³²¹ Yayınlanmamıştır.

³²² Gregory Palamas, **The One Hundred and Fifty Chapters**, Robert E. Sinkewicz (ed.), Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1. Baskı, 1988.

³²³ Palamas, a.g.e., s. 1.

³²⁴ Yayınlanmamıştır.

³²⁵ P. Chrestou, a.g.e.

³²⁶ P. Chrestou, a.g.e.

4. Athanasius Kyzikou'ya:³²⁷ Akindynos'un "ilahi ışık" ve "ilahi lütuf" konularındaki öğretilerinin Barlaam'la aynı olduğunu ifade etmiştir. 1343-1344 yıllarında yazılmıştır.
5. Filozof Damian'a:³²⁸ Palamas, doktrinlerinin Akindynos tarafından kendine uyacak şekilde yorumlanabilmek için gizlendiğini yazmıştır. Mektup 1343-1344 yıllarında yazılmıştır.
6. Rahip Dionysius'a:³²⁹ 1343-1344 yılında yazdığı bu mektupta, teolojisinde kullandığı yeni terimleri açıklamıştır.
7. Ainos'lu Daniel'e:³³⁰ Palamas, eğitilmiş bütün piskoposların Akindynos'un tarafını tutmadığını yazmıştır. Mektup, 1343-1344 tarihinde yazılmıştır.
8. Nomophylaka Symeon'a:³³¹ 1343-1344 yılında yazdığı mektupta Nomophylaka'yı Hesychasm karşıtlarından korumaya çalışmıştır.
9. Bessarion'a:³³² Palamas, bazı rahiplerin 1341 yılında gerçekleştirilen konsilin çalışmalarını anlamadıklarından şikayet etmektedir. Mektup 1343-1344 yılında yazılmıştır.
10. Philotheus'a:³³³ 1344 yılında yazdığı mektupta, siyasi olarak nitelendirdiği Kalekas'ın kınaması da dahil olmak üzere 1341 yılından sonraki durumunu anlatır.
11. Kutsal Dağ'ın Büyüklerine:³³⁴ Athos Dağı'ndaki keşişlere 1341 yılından sonraki durumuyla ilgili bilgi verir ve ricaları gerçekleştirilmemiş olsa bile Patrik'e kendisini serbest bırakmasını istediklerini belirten bir mektup gönderdikleri için teşekkür eder.
12. Macarius'a İlk Mektup:³³⁵ Kardeşi Macarius'a hapisane koşulları hakkında bilgi veren bir mektuptur. 1344'de yazılmıştır.
13. Macarius'a İkinci Mektup:³³⁶ Kardeşine 1344 yılında yazdığı mektupta, hala hapisane olsa da yakında özgür olacağını ümit ettiğini yazmıştır.

³²⁷ P. Chrestou, a.g.e.

³²⁸ P. Chrestou, a.g.e.

³²⁹ P. Chrestou, a.g.e.

³³⁰ P. Chrestou, a.g.e.

³³¹ P. Chrestou, a.g.e.

³³² P. Chrestou, a.g.e.

³³³ P. Chrestou, a.g.e.

³³⁴ P. Chrestou, a.g.e.

³³⁵ P. Chrestou, a.g.e.

³³⁶ P. Chrestou, a.g.e.

14. İmparatoriçe Anne Savoy'a:³³⁷ Palamas, İmparatoriçe'nin sonunda kendisine yapılan suçlamaların siyasi olduğunu ve yine kendisine atfedilen düalizm fikrinin ondan ziyade karşıtlarının doktrini olduğunu fark ettiğini yazar.

2.2.6. Hesychasm Tartışmasıyla İlgili Yazılmış Risaleler

Bu çalışmalarında Palamas, Tanrı'daki birliği ve ayrımı açıklamıştır.

1. Birlik ve Ayrım Hakkında:³³⁸ Palamas, Saint Dionysius otoritelerini İlahi Kişilerin aktiviteleriyle İlahi zâtın arasındaki ayrımı açıklamaya çağırmıştır.
2. Bir Ortodoks ve Bir Barlaam Taraftarı Arasındaki Diyalog:³³⁹ Palamas Tanrı'nın tecellilerini "ilahi" olarak nitelendirir ve insanının bu "ilahi tecellilere" katılmak suretiyle tanrılaşabileceğini ifade eder. Bu ilahi tecelliler Tanrı'nın zâtıyla birlik içindedir. 1342 yılında yazılmıştır.
3. Düalizm ile İlgili Savunma:³⁴⁰ Palamas, kendisine yöneltilen düalizm suçlamasını reddederken, Tanrı'nın zâtı ve tecellisinin eşit şekilde ilahi olduğunu ifade etmiştir. 1342 yılında yazılmıştır.
4. Tanrısal ve Tanrılaşmanın Birliği Hakkında:³⁴¹ İlahi zât ve tecellinin ayrımı üzerinde durduğu eserini 1342 yılında yazmıştır.
5. Tanrı'nın Barlaam ve Akinydnos Tarafından İkiye Ayrılması Hakkında:³⁴² Palamas'a göre eğer Tanrı'yla iletişim kurmak mümkün değilse o zaman Barlaam'ın teolojisine göre iletişim kurulan Tanrı yaratılmış bir Tanrı'dır.
6. Theophanes ve Theotimon Arasındaki Diyalog:³⁴³ 1343 yılında yazılan bu dialog, 1341 yılında gerçekleşen olaylardan ve Palamas'ın teolojisindeki Tanrı'nın zâtı ve tecellisinin ayrımından bahsetmektedir.
7. Dinsiz Barlaam ve Akinydnos Hakkında Açıklama:³⁴⁴ Palamas, rakipleriyle mücadelesinde, iki rakibinin içine düştükleri kırk bir sapkınlık tespit etmiştir. 1344 yılında yazılmıştır.

³³⁷ P. Chrestou, a.g.e.

³³⁸ P. Chrestou, a.g.e.

³³⁹ Gregory Palamas, **Dialogue Between an Orthodox and a Barlaamite**, Rein Ferwerda (çev.), Sara J. Denning-Bolle (introduction), Binghamton, 1999.

³⁴⁰ Yayınlanmamıştır.

³⁴¹ P. Chrestou, a.g.e.

³⁴² P. Chrestou, a.g.e.

³⁴³ P. Chrestou, a.g.e.

8. Barlaam ve Akindynos'un Görüşlerini Açıklayan Hitabe:³⁴⁵ Palamas, yazılarının Akindynos tarafından kendi amaçları için gizlendiğini ifade etmiştir. 1347'de yazılmıştır.
9. Saint Cyril'in Sözleriyle İlgili Cevaplar:³⁴⁶ Akindynos taraftarları Saint Cyril'in sözlerine atıfta bulunarak Tanrı'nın zâtı ve tecellisi arasında bir ayrım olmadığında ısrar ederler. Palamas, eserinde bu iddialara cevap vermektedir.
10. Apodiktik Risale: 1336 yılında St. Sabbas'ta kaldığı dönemde yazmıştır.³⁴⁷

2.2.7. Akindynos'a Karşı Yazdığı Eserler

Bu eserler, Palamas'ın hapiste olduğu dönemde yazdığı yedi risaleden oluşmaktadır.³⁴⁸

1. Kendisine yapılan düalizm suçlamasını çürütmek için Akindynos ve kilise babalarının birçok metnini kullanmıştır.
2. Selanik ve Beroea keşişlerine gönderilen Akindynos'un yazılarını çürütmüştür.
3. Hz. İsa'nın bedenindeki ilahi varlığın gerçekliği doktrinini formüle etmiştir.
4. İlahi ışığın müşahedesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir.
5. İlahi lütfun ve manevi armağanların gerçekliğine işaret etmiştir.
6. İlahi ışığın ve ilahi tecellilerin, ilahi kişilerde bulunduğu gerçektir.
7. Palamas, Yunan filozoflarını ve onların ilahi aydınlanmayı reddetmesini sert bir üslupla eleştirir.

2.2.8. Nikephorus Gregoras'a Karşı Yazdığı Eserler³⁴⁹

Gregoras'a karşı yazdığı dört risale vardır. Palamas, bunların ilk ikisinde Konstantinopolis'te, İmparator V. İoannes huzurunda Gregoras'la aralarında gerçekleşen tartışmaları anlatır. Diğer ikisinde kutsal transfigürasyon'un ışığının yaratıldığını ve sembolik olduğunu söyleyen Gregoras'ın görüşlerini çürütmüştür. Bu risaleler muhtemelen 1357'de yazılmıştır.

³⁴⁴ Yayınlanmamıştır.

³⁴⁵ Yayınlanmamıştır.

³⁴⁶ Yayınlanmamıştır.

³⁴⁷ Meyendorff, a.g.e., s. 39.

³⁴⁸ L. Contos, "The Concept of Theosis in Saint Gregory Palamas with Critical Text of the 'Contra Akindynum'", (Basılmamış Doktora Tezi, University of Oxford, 1963).

³⁴⁹ Yayınlanmamıştır.

2.2.9. Piskoposlukla İlgili Faaliyetlerine İlişkin Yazıları

1. Türklerin Esareti Altındayken Piskoposluk Bölgesine Gönderdiği Bir Mektup:³⁵⁰ 1354 yılında yazdığı mektupta, Anadolu'da Müslümanların hakimiyeti altında yaşayan Hıristiyanların durumları hakkında önemli bilgiler verir. Ayrıca mektubunda Müslümanlar alimlerle aralarında geçen diyalogları da aktarmaktadır.
2. İsmi Bilinmeyen Bir Kişiye Yazılmış Bir Mektup: Palamas, bu mektupta da yine Anadolu'nun koşulları hakkında bilgi verir.
3. İmparatorun Huzurunda Gerçekleştirilen Bir Dua:³⁵¹ İmparatorluk ve piskoposluk makamlarının imparatorlukta barışı tesis etmek konusundaki sorumluluklarından bahseder. Mektup, 1347'de yazılmıştır.
4. Şehrin Kapısından Geçmeden Önce Yapılan Dua:³⁵² 1350 yılında başpiskopos olarak şehre girmeden önce barış istemek ve tövbe etmek için yapılmış bir duadır.
5. Düşman Saldırısına Karşı Yapılmış Bir Dua:³⁵³ Muhtemelen 1350 yılında Sırp saldırısı tehlikesine karşı yapılmış bir duadır.
6. Kuraklık Zamanında Yapılmış Bir Dua:³⁵⁴ Konstantinopolis'ten Selanik'e döndükten sonra 1355 yılının yazında yapılmıştır.

2.2.10. Asketik ve Manevi Yazıları

1. Saint Peter'in Hayatı:³⁵⁵ Dokuzuncu yüzyılda Athos'ta yaşayan Saint Peter'in hayatını, Hesychasm doktrininin Kutsal Dağ'ın geleneğiyle uyum içinde olduğunu göstermek için yazmıştır. Eser, 1334 yılında yazılmıştır.
2. Dua ve Kalbin Saflığı Hakkında Üç Bölüm:³⁵⁶ Palamas, bu eseri St. Sabbas'ta kaldığı dönemde yazmıştır.³⁵⁷
3. Bölüm (Bab):³⁵⁸ Keşiş olduğu ilk dönemlerde yazılmıştır.

³⁵⁰ P. Chrestou, a.g.e.

³⁵¹ Gregory Palamas, **Homilies**, Mount Thabor Publishing, 2016.

³⁵² Palamas, a.g.e.

³⁵³ Palamas, a.g.e.

³⁵⁴ Yayınlanmamıştır.

³⁵⁵ Yayınlanmamıştır.

³⁵⁶ Gregory Palamas, "Three Texts on Prayer and Purity of Heart", **The Philokalia**, cilt:4, s. 343-345.

³⁵⁷ Meyendorff, a.g.e., s. 39.

³⁵⁸ Yayınlanmamıştır.

4. En Muhterem Rahibe Xenia'ya:³⁵⁹ Xenia, bir rahibedir ve III. Andronicus'un kızının öğretmenidir. Bu hitabede, asketizmin antropolojik ve dogmatik varsayımları ele alınmıştır. 1345 yılında yazılmıştır.
5. Filizof John ve Theodore'ye Hitabe:³⁶⁰ Palamas, o dönemin filozoflarının anlayacağı terimlerle manevi eğitimi (askesis) açıklar.
6. Hz. İsa'nın Yasalarına Göre On Emir:³⁶¹ Musa'nın yasalarının, Hz. İsa'nın yasalarıyla yeniden düzenlenmesini açıklar. 1347'den sonra yazılmıştır.
7. Fiziksel, Teolojik, Etik ve Uygulamalı Bölümler:³⁶² Bu eserinde, manevi uygulamaları antropolojik, dogmatik ve etik olarak izah eder. Bu çalışmalarının en dogmatik olanı ve en az polemik içerenidir. 1348 yılında yazılmıştır.
8. Bakire'nin Mabede Adanması Hakkında Risale: Hz. Meryem hakkındaki risaleyi St. Sabbas'ta kaldığı dönemde, 1336 yılında yazdığı bilinmektedir.³⁶³
9. Paul Asen'e Monastik Tonsur ile Alakalı Cevabı: Bu eserini de yine St. Sabbas'ta olduğu dönem içerisinde yazmıştır.³⁶⁴

2.2.11. Vaazları³⁶⁵

Vaazlarının çoğu Selanik Başpiskoposu olduğu döneme verilmiştir. İnsanın kurtuluşunun merkezine İsa Mesih'i yerleştirerek Hıristiyan bireyin ahlaki, sosyal ve ayin hayatı hakkında yazmıştır. Manevi yetkinlikle ilgili vaazlar verirken hiçbir teolojik tartışmaya girmemiştir.

2.3. Gregory Palamas'ın Görüşleri

Gregory Palamas görüşleri daha ziyade karşıtları olan Barlaam, Akindynos ve Gregoras'ın fikirlerine tepki olarak formüle edilmiştir. Yani o, modern anlamda sistematik bir teolog değildir. Palamas'ın teolojisi, insanın Tanrıyla birleşebileceğini ve

³⁵⁹ Gregory Palamas, "To the Most Reverend Nun Xenia", **The Philokalia**, cilt:4, s. 293-323.

³⁶⁰ Yayınlanmamıştır.

³⁶¹ Gregory Palamas, "A New Testament Decalogue", **The Philokalia**, cilt:4, s. 323-331.

³⁶² Yayınlanmamıştır.

³⁶³ Meyendorff, a.g.e., s. 39.

³⁶⁴ Meyendorff, a.g.e., s. 39.

³⁶⁵ Gregory Palamas, **Homilies**, Mount Thabor Publishing, 2016.

Gregory Palamas, **Mary The Mother of God**, Mount Thabor Publishing, 2005.

Gregory Palamas, **Miracles of the Lord**, Mount Thabor Publishing, 2013.

Gregory Palamas, **On the Saints**, Mount Thabor Publishing, 2008.

Gregory Palamas, **The Parables of Jesus**, Mount Thabor Publishing, 2013.

Gregory Palamas, **The Saving Work of Christ**, Mount Thabor Publishing, 2008.

Tanrılaşabileceğini ispatlamaya dayanmaktadır. Teolojisi herhangi bir felsefi ekole değil kendi ifadesiyle Kutsal Kitaptan öğrendiklerine, kilise babalarından aldığı bilgilere ve kendi tecrübelerine dayanmaktadır.³⁶⁶ Palamas'ın yukarıda tasniflendirilen eserlerinden de anlaşılacağı gibi Hesychasm tartışmalarının yanı sıra başka konularda da yazılmış pek çok çalışması vardır. Bu bölümde, çalışmanın boyutunu aşacağından, Palamas'ın bütün görüşlerinin özetlenmesi elbette mümkün değildir. Bu sebeple bu bölümde, Palamas'ın Hesychasm tartışmasının en temel meseleleriyle ilgili görüşleri kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Manevi Bilgi

Barlaam'a göre insanın bütün bilgisi duyular yoluyla algılanan şeylere dayanır ve Tanrı sadece bu duyular aracılığıyla elde edilen bilgiler sayesinde anlaşılabilir.³⁶⁷ Tanrı'yı müşahade ederek Tanrı hakkında doğrudan bilgi edinmek ise mümkün değildir. Palamas'a göre ise Tanrı'nın beş duyu organıyla algılanması mümkün değildir. Tanrı hakkındaki bilgi, Tanrı'yı müşahade ederek, manevi olarak da elde edilebilir. Palamas ve Barlaam arasındaki tartışmanın başlangıcı da bu anlaşmazlığa dayanmaktadır. Bu sebeple Palamas, doğal bilgi ve manevi bilgi arasında net bir ayırım yapar. Ona göre, insan sadece doğal yetilerine dayanarak akıl yürüttüğü takdirde kolaylıkla hata yapabilir. Elbette bilgi her şeyden önce beş duyu yoluyla edinilir. Görme, renklerin ve şekillerin çeşitli düzeninden, koklama kokulardan, tat alma lezzetlerden, duyma seslerden, dokunma pürüzlü ve pürüzsüz nesnelere durumundan elde edilir. Dolayısıyla duyular maddeden neşet ederler ancak maddesel olsalar da madde değildirler. Çünkü onlar mutlak anlamda maddeden değil, maddeyle ilişkili formlardan neşet ederler yani duyular maddeden geriye kalan izlenimlerdir. Sonra bu formlar, insanın tasavvuru tarafından maddesel formlarından ayrılır ve madde olmasa bile istediği zaman hatırlayabileceği şekilde saklanır. İnsanın tasavvuru, zihin ve duyular arasındaki bağlantı olarak işlev görür. Akıl, tasavvurundaki maddi olmayan imgelere bakar ve muhakeme sürecindeki düşünceleri formüle eder. Ne yazık ki hırs ve hata bu süreçte müdahil olabilir. Böylece çoğu erdem veya ahlaksızlık, doğru ve yanlış fikirler, tasavvur yoluyla akla girer. Bu sebeple duyular güvenilir olamayan bilgi ve bilgi

³⁶⁶ Palamas, *The Hagioritic Tome*, s. 424.

³⁶⁷ Gregory Congote, "Gregory Palamas and Hesychasm", *School of Theology-Seminary of Saint John's Üniversitesi'ne Sunulmuş Bir Makale*, Minnesota, 2009, s. 22.

kaynaklarıdır. Astronomi ve matematiğin doğa bilimleri asla tabiat aleminin ötesine geçip ruhun gerçeklerine ulaşamazlar.³⁶⁸

Palamas, duyularla elde edilen bilginin yanıltıcı olduğunu açıkladıktan sonra, insanın; Tanrı, dünya ve kendisi hakkında aldatmanın olmadığı doğru bilgiyi nereden edineceğini açıklar. Ona göre bu bilgi ancak Kutsal Ruh'tan öğrenilen manevi bilgidir. İşte bu manevi bilgi, gerçekten kıymetli olan, kalıcı olan tek bilgidir. Sadece Kutsal Ruh'un öğretimi; güvenli, aldatma ve hatalardan bağımsız olarak düşünülebilir.³⁶⁹

Palamas'a göre insan manevi bilgiyi elde edebilir, çünkü insan, yaratılanların ilkidir. Dünya, insandan önce insan için yaratılmıştır. Cennet, dünyadan da önce insan için yaratılmıştır. İnsanoğlu, dünyadaki diğer şeyler gibi sadece maddeden yaratılmamıştır. O, bizzat Tanrı'nın ruhundan üflemeyle yaratılmıştır. Bu sebeple insanoğlu yaratışın zirvesindedir. Beden ve ruhtan müteşekkil bir varlık olarak hem bu maddi dünyaya hem de maddi olamayan bir dünyaya aittir. Bu sebeple de Tanrı'yı tanıma ve anlama imtiyazına sahiptir. Yalnızca çaba ve lütufla Tanrı'yı anlayacak bir ruha sahip değildir aynı zamanda Tanrı'yla birleşme kabiliyetine de sahiptir.³⁷⁰

2.3.2. İlahi Işık (Nur)

Palamas'a göre insan Tanrı'yı müşahede edebilir. İnsanın Tanrı'yı müşahede etmesi tıpkı Hz. İsa'nın Tabor Dağı'nda görünümünün değişmesindeki gibi "ışık" olarak gerçekleşir. İncil bu olayı şu şekilde anlatmıştır.

...Altı gün sonra İsa, yanına yalnız Petrus, Yakup ve Yakup'un kardeşi Yuhanna'yı alarak yüksek bir dağa çıktı. Onların gözü önünde İsa'nın görünümü değişti. Yüzü güneş gibi parladı, giysileri ışık gibi bembeyaz oldu...³⁷¹

İncil anlatısının da işaret ettiği üzere İsa Mesih'in yani Tanrı'nın Oğlu'nun yanında bulunan havarileri onu bir ışık olarak görmüşlerdir.³⁷² Bu Tanrı'nın kutsallığının ve krallığının ilahi ve tarif edilemez ışığıdır.³⁷³

³⁶⁸ Palamas, **The One Hundred and Fifty Chapters**, böl. 15-20, s. 99-103.

³⁶⁹ Palamas, a.g.e., böl. 21, s. 103-105.

³⁷⁰ Palamas, a.g.e., böl. 24, s. 107-109.

³⁷¹ Matta 17:1-2. Ayrıca Markos 9:2-3, Luka 9:28-29.

³⁷² Palamas, a.g.e., böl. 146, s. 251-253.

Fakat Palamas karşıtlarına göre Tabor Dağı'nda görülen ışık bir semboldür, Tanrı gibi ebedi bir varlığa sahip değildir ve sonradan yaratılmıştır. Dolayısıyla bu ışığın görülmesi de mümkün değildir.³⁷⁴ Eğer bu ışık gerçekten müşahede edilebilirse o zaman Tanrı tek bir varlık olduğundan ve bölünemediğinden bu ışığın bizzat Tanrı olduğunu kabul etmek gerekir ki bu düşüncenin kabul edilmesine zaten imkan yoktur.³⁷⁵ Çünkü Tanrı İncil'de şöyle demiştir: “Tanrı’yı hiçbir zaman hiç kimse görmedi.”³⁷⁶ Barlaam, Tanrı'nın ölümden sonraki hayatta müşahede edilebileceğini reddetmemektedir. Barlaam Tanrı'nın bu dünyada yani maddi alemde müşahede edilebileceğini kabul etmez. Çünkü Tanrı maddi alemin dışında bir varlıktır. Dolayısıyla insanın maddi gözleriyle Tanrı'yı müşahade edebilmesi imkansızdır.³⁷⁷ Barlaam, Hesychast keşişlerin Tanrı'yı müşahade ettikleri iddiaları üzerine onları Tanrı'yı maddi gözleriyle gördüklerini iddia eden heretik Messalianizm ile suçlamıştır. Bu suçlamanın üzerine Palamas'ın hazırlayıp, Athos Dağı'ndaki keşişlere imzalattığı *The Hagioritic Tome*'da bu ışık için şunlar denmiştir:

“Eğer biri, Tabor Dağı'nda İsa'nın havarilerine görünen ışığın bazen olan bazen olamayan bir görüntü(hayalet), bir sembol olduğunu iddia ederse ve bunun gerçek bir varlık olmadığını söylerse bu kişi kesinlikle azizlerin doktrinlerine karşı iddiada bulunmuş olur. Azizler hem ilahilerde hem de kendi yazılarında ışığı; kutsal, anlatılmaz, yaratılmamış, sonsuz, zamansız, yaklaşılmaz, sınırsız, sonsuz, insana ve meleklerle görünmez, prototip ve değişmez güzellik, Tanrı'nın lütfu, İsa'nın lütfu, Ruh'un lütfu, İlah'ın ışması ve başka diğer şekillerde tarif etmişlerdir. Bu ışık onun görünür bedeninde meleklerin bile gözünü dikip bakamadığı ve almaya hazır olmayanlara görünmez bir ışıktır.”³⁷⁸

Ayrıca Palamas karşıtlarının Tanrı'nın görünemeyeceği yönündeki iddialarını desteklemek üzere İncil'den getirdikleri delile, Palamas da İncil'deki şu ifadeyle cevap

³⁷³ Palamas, a.g.e., böl. 147, s. 253.

³⁷⁴ Palamas, a.g.e., böl. 148, s. 253-255.

³⁷⁵ Palamas, a.g.e., böl. 149, s. 255-257.

³⁷⁶ Yuhanna 1:18.

³⁷⁷ Papademetriou, a.g.e., s. 28.

³⁷⁸ Palamas, *The Hagioritic Tome*, s. 422.

vermiştir. “Ne mutlu yüreği temiz olanlara! Çünkü onlar Tanrı’yı görecekler.”³⁷⁹ Palamas’ın rakiplerinin Tanrı’nın maddi gözlerle görünemeyeceği yönündeki itirazları Palamas’ı Tanrı’nın zâtı ve tecellisi arasındaki ayrımı açıklamaya sevk etmiştir. Ona göre temaşa edilen ışık, Tanrı’nın anlaşılabilir olan zatına değil tecellisine aittir.³⁸⁰

2.3.3. Tanrı’nın Zâtı ve Tecellisi

Palamas, bu konudaki görüşlerini Tanrı’nın ışık olarak müşahade edilmesinin imkansız olduğunu söyleyen karşıtlarına cevap olarak sistemleştirmiştir. Ortodoks teolojisinde Tanrı bilinemez olsa da Palamas’a göre, her insan İsa Duasını uygulayarak ilahi lütufla Tanrı’yı müşahade edebilir ve hatta Tanrı’yla birleşebilir ve bu müşahade ve birleşme Tanrı’nın bilinemezliğine zarar vermez. Çünkü insan tarafından bilinemez ve anlaşılabilir olan Tanrı’nın zâtıdır. Fakat Tanrı insanlara kendini tecellileri vasıtasıyla bildirir ve tanıtır. İşte insanın müşahade edebildiği ve birleşebildiği, Tanrı’nın insanlara kendini tanıttığı tecellileridir.³⁸¹

Tanrı’da; zat, tecelli ve ilahi hipostaz üçlüsü (Baba, Oğul, Kutsal Ruh) olmak üzere üç gerçeklik vardır.³⁸² Fakat ilahi aşkın bir varlık olan Tanrı hiçbir zaman çoğul olarak adlandırılmaz. Ancak Tanrı’nın ilahi tecellisi, tıpkı güneşin birbirinden ayrılmaz ışığı, sıcaklığı ve hayat kaynağı olması gibi zatından ayrılır. Tecelliler tek bir Tanrı’dan bölünemez bir şekilde ayrılırlar ve Tanrı’nın zatında birdirler.³⁸³ İlahi zat ve ilahi tecelli ayrılmaz bir şekilde her yerde bulunurlar. Tanrı’nın tecellisine yarattıkları da erişebilirken Tanrı’nın zâtı erişilemezdir.³⁸⁴ Pavlus’un “Rab’le birleşen kişi O’nunla tek ruh olur”³⁸⁵ sözündeki gibi Tanrı’yla birleşme şerefine erişenler Tanrı’nın zâtıyla değil tecellisiyle birleşmişlerdir.³⁸⁶

Palamas’a göre tecelli ayrıca insanın Tanrı’yı tanınması için önemlidir. Çünkü Tanrı’nın sadece zâtı olsa ve tecellisi olmasaydı, Tanrı sadece insanın aklındaki bir

³⁷⁹ Matta 5:8.

³⁸⁰ Palamas, a.g.e., böl. 150, s. 257.

³⁸¹ Palamas, **The Orthodox Confession of Faith**, s. 339.

³⁸² Palamas, a.g.e., böl. 75, s. 171.

³⁸³ Palamas, a.g.e., böl. 68, s. 163.

³⁸⁴ Palamas, a.g.e., böl. 74, s. 169-171.

³⁸⁵ Korintliler 6:17.

³⁸⁶ Palamas, a.g.e., böl. 75, s. 171.

mefhum olarak var olacak, insanın hayal gücünün ürünü olarak değerlendirilecekti.³⁸⁷ Dolayısıyla Tanrı'nın tecellilerinin varlığı aynı zamanda Tanrı'nın zatının da garantisidir. Böylece Palamas'ın zat ve tecelli ayrımı sadece insanın Tanrıyla birleşmesine olanak sağlamaz aynı zamanda Tanrı'nın varlığını da güvence altına alma işlevi görmüş olur.³⁸⁸

Palamas'ın zat ve tecelli ayrımı konusundaki düşüncelerinde belki de en hayati konu Tanrı'nın tecellisinin de tıpkı zatı gibi yaratılmamış olduğu düşüncesidir.³⁸⁹ Çünkü ona göre eğer tecelliler yaratılmışsa Tanrı'da yaratılmıştır. Tanrı yaratılmamış olduğuna göre Tanrı'nın birbirinden ayrılmaz zatı ve tecellisi de elbette yaratılmamıştır.³⁹⁰

Barlaam'ın Palamas'ın görüşlerine en temel itirazı, insanın Tanrı'yla birleşebileceği ve Tanrı'yı müşahade edebileceği görüşüne odaklanmaktadır. Ayrıca Tanrı'nın deneyimlenmesi Tanrı'nın bilinemez oluşuna da aykırıdır. Barlaam'a göre insan sonlu ve zayıf olduğundan insanın Tanrı'yı anlayabilmesine imkan yoktur.³⁹¹ Palamas'ın Ortodoks teolojisindeki Tanrı'nın bilinemezliği görüşüne zarar vermeden, Tanrı'nın tecellileriyle bilinebileceği şeklinde formüle ettiği teoloji ise bu defa Barlaam'ın Palamas'ı düalizmle suçlamasıyla sonuçlanmıştır. Çünkü Palamas'ın rakiplerine göre bu ayrım Tanrı'nın bölünmez ve özünde sade ve basit yapısına zarar vermekte ve Tanrı'nın bölünerek çoğaltılmasına yol açmaktadır.³⁹²

2.3.4. İnsanın Bedeni

Barlaam, Palamas'a Tanrı'nın maddi dünyaya ait bir beden ve gözlerle görülemeyeceği konusunda itiraz etmiştir. Çünkü Tanrı maddi dünyanın ötesindedir ve bu nedenle Tanrı'yı maddi gözlerle görmek mümkün değildir.³⁹³ Palamas'a göre insan meleklerden daha üstün bir konumda yaratılmıştır çünkü Tanrı insanı kainat üzerinde hakimiyet kurabileceği bir bedende yaratmıştır. Fakat insan ilk günahla birlikte bu meleklerden üstün konumunu kaybetmiştir. Çünkü artık kainatın kralı değildir, üstelik

³⁸⁷ Palamas, a.g.e., böl. 136, s. 243.

³⁸⁸ Torrance, a.g.e., s. 51-52.

³⁸⁹ Palamas, **The Triads**, E bölümü 24, s. 80.

³⁹⁰ Palamas, **The Hagioritic Tome**, s. 422-423.

³⁹¹ Papademetriou, a.g.e., s. 28.

³⁹² Palamas, **The One Hundred and Fifty Chapters**, böl. 68, s. 163.

³⁹³ Papademetriou, a.g.e., s. 28.

kaderinde ölümsüz olan ruhu ölümlü hale gelip maneviyatı da bedeninin kanunlarına tabi hale geldiğinden iç dengesini ve huzurunu kaybetmiştir. Bu sebeple insanın yeryüzündeki krallığını yeniden tesis etmek, kaybolan iç huzurunu ve dengesini geri vermek, kutsal ölümsüzlüğü paylaşmak ve hatta ölümlü bedeni şereflendirmek için Logos (Hz. İsa) inkarnasyonla ete kemiğe bürünmüştür.³⁹⁴

Tanrı, insanın yaratılışında, insan ruhuna meleklerden farklı bir özellik vermiştir ki bu da bedene hayat verme gücüdür. Bu sebeple ruh ve beden arasında bir sevgi bağı vardır ve ruh büyük bir hastalık ya da yaralanmayla zorlanmadıkça bedeni terk etmek istemez. Dolayısıyla beden, ruhun kafesi değildir ve aralarında bir uyum vardır. Beden ve ruh, acıyı ve zevki paylaşırlar. Logos'un inkarnasyonu da hem ruhen hem bedenen gerçekleşmiştir. İlahi deneyimler ruhla birlikte bedende de gerçekleşir.³⁹⁵ Bu sebeple Pavlus *"Bedeninizin, Tanrı'dan aldığımız ve içinizdeki Kutsal Ruh'un tapınağı olduğunu bilmiyor musunuz?"*³⁹⁶ ve *"...biz yaşayan Tanrı'nın tapınağıyız."*³⁹⁷ demiştir. Beden Tanrı'nın ikametgahıdır. Bu sebeple de beden özünde kötü değildir.³⁹⁸ Fakat Tanrı'yı müşahede edebilmek için bedenin saflaşması ve arınması gerekir. Çünkü beden yapısı itibariyle saflıktan kolayca uzaklaşabilir. Bu sebeple bedenin ilahi lütfu almak ve Tanrı'yı müşahede edebilmek için arınmaya ihtiyacı vardır. Beden arındığında Tanrı'yı görme şerefine erişecek konuma ulaşır.³⁹⁹ Bedenin saflaşması da itidalli bir asketizmle (az uyumak, az yemek vb.) gerçekleşir.⁴⁰⁰

2.3.5. Bedenin Merkezi Kalp ve Dua

Palamas'a göre, kalp bütün bedensel ve manevi hayatın merkezi konumundadır. Kalp aynı zamanda Tanrı'nın insanın bedenindeki evidir.⁴⁰¹ İnsanın sükunetinin kaynağı olan akciğerlerle bağlantılıdır, solunum ve konuşmanın gerçekleştirilmesinde görevlidir. Dolayısıyla ilk günahla birlikte insanın kaybettiği iç huzuru ve dengeyi yeniden bulmak için eğitilmesi ve saflaştırılması gereken yer

³⁹⁴ Meyendorff, a.g.e., s. 142.

³⁹⁵ Meyendorff, a.g.e., s. 142.

³⁹⁶ 1. Korintliler 6:19.

³⁹⁷ 2. Korintliler 6:16.

³⁹⁸ Palamas, **The Triads**, C bölümü 1-3, s. 41-42.

³⁹⁹ Palamas, a.g.e., F bölümü 12, s. 109.

⁴⁰⁰ Palamas, a.g.e., C bölümü 2, s. 42.

⁴⁰¹ Palamas, a.g.e., C bölümü 3, s. 42.

kalptir.⁴⁰² Dua ise insanın kalbinin ve bedeninin arındırılması ve saflaştırılmasıyla görevlidir. Tanrı'yı bilmek için sessizce dua etmek (hesychia) gerekir.⁴⁰³

Palamas, kalbin önemini vurgulamak için İncil'den örnek getirir:⁴⁰⁴

*Ağza giren her şeyin mideye indiğini, oradan da helaya atıldığını bilmiyor musunuz? Ne var ki ağızdan çıkan, yürekte kaynaklanır. İnsanı kirleten de budur. Çünkü kötü düşünceler, cinayet, zina, fuhuş, hırsızlık, yalan yere tanıklık ve iftira hep yürekte kaynaklanır. İnsanı kirleten bunlardır. Yıkanmamış ellerle yemek yemek insanı kirletmez.*⁴⁰⁵

Verdiği örnekle hem kalbin önemini vurgulayan Palamas, hem de kalbin kirlenebileceğine işaret etmektedir.

Kalbin ayartılmasına ve şeytan tarafından kirletilmesine karşı uyanık olmak manevi yolda ilerlemenin en önemli ön koşuludur. Keşiş kalbini ayartacak dünyevi her şeyden kaçınarak hücrelerine kapanmalı ve sürekli dua etmelidir.⁴⁰⁶ Bu dualar neticesinde keşiş, kalbin merkezinde bulunan sevgi sarayını keşfedecek ve burada Tanrı'yı ışık olarak temaşa edecektir. Böylece Tanrı'yla birleşecek ve mükemmelenecektir.⁴⁰⁷

⁴⁰² Meyendorff, a.g.e., s. 147.

⁴⁰³ Palamas, a.g.e., D bölümü 11, s. 58.

⁴⁰⁴ Palamas, a.g.e., C bölümü 3, s. 42.

⁴⁰⁵ Matta 15:17-20.

⁴⁰⁶ Palamas, **To the Most Reverend Nun Xenia**, s. 311.

⁴⁰⁷ Palamas, a.g.e., s. 315-316.

SONUÇ

Hıristiyan mistisizminin tipik özelliklerini taşıyan Hesychasm'ın en temel amacı, manevi sükuneti ve sessizliği yakalamak suretiyle Tanrı'yla birleşebilmektir. Kelimenin kökeninde yer alan sessizlik vurgusu hem insanın içinde yakalaması gereken manevi sükunete hem de bu sessizliği yakalamaya yardımcı olacak sessiz dış koşullara işaret etmektedir. Hesychastların ulaşmaya çalıştığı manevi sükunet, keşişin Tanrı'ya kendini açması, dinlemeye hazırlanması olarak yorumlanmalıdır.

Tanrı'yı tıpkı Tabor Dağı'nda, İsa Mesih'in başkalaşımında ortaya çıkan ışık gibi bir ışık olarak temaşa etmeyi amaçlayan Hesychast keşişler, bu amaca ulaşmak için çenelerini göğüslerine değdirdikleri ve gözlerini göbeklerini odakladıkları bir tür meditasyon uygulayarak, İsa Duası'nı okumuşlardır. Nefes alış verişlerini kısıtlayarak duanın ritmini kalp atışlarına senkronize etmeye çalışan keşişlerin amacı, İsa Duası'nın nefes yoluyla kalbe ulaşmasını ve orada kalmasını sağlayarak, kalbin her an duayı tekrar etmesini sağlamaktır. Böylece insanın manevi hayatının merkezi ve Tanrı'nın ikametgahı olan kalp, duayla arınarak Tanrı'yı temaşa edebilecek saflığa ulaşacaktır.

Bir dua geleneği olarak kabul edilen Hesychasm'ın tarihini dördüncü yüzyıla kadar takip etmek mümkündür. Hesychasm kelimesini ilk olarak Pontuslu Evagrius, keşişlerin dünyevi istek ve arzuların kurtulmak için yakalaması gereken sessizlik ve sükunet olarak kullanmış, on birinci yüzyılda Symeon the New Theologian'a kadar kelime bu anlamıyla kullanılmaya devam etmiştir. Symeon ve Nikiphoros the Monk'la birlikte Tanrı'nın vizyonunu elde etmek için belirli fiziksel uygulamalarla birlikte yapılması gereken dua olarak anlaşılan Hesychasm, Gregory Sinai ile birlikte Athos Dağı ve Balkanlarda yaygınlık kazanmıştır.

Bu dua geleneği, Barlaam ve Palamas arasında, Katolik ve Ortodoks Kilisesi'ni birbirinden ayıran şiar olarak tanımlanan filioque kavramıyla ilgili başlayan tartışmanın Hesychasm'a sıçramasıyla felsefik bir boyut kazanmıştır. Barlaam'ın Katolik Kilisesi'ne karşı Ortodoks Kilisesi'nin pozisyonu savunmak üzere geliştirdiği teolojiye göre insanın Tanrı hakkındaki bilgisi ancak yarattıkları aracılığıyla elde edilen bilimsel bilgiye dayanmaktadır. Tanrı hakkında, Tanrı'yı temaşa ederek veya Tanrı'yla birleşerek doğrudan bilgi edinmek mümkün değildir. Ortodoks geleneğinin insanın

Tanrı'yla birleşebileceği ve Tanrı'yla iletişim kurabileceği inancına zarar veren bu teolojiye karşı çıkan Palamas olmuştur. Palamas, Tanrı'nın müşahede edilebileceğini, insanın Tanrı'yla birleşebileceğini savunarak Tanrı hakkında doğrudan bilgi edinmenin mümkün olduğunu savunmuştur. Palamas'ın itirazları sebebiyle Barlaam, Hesychasm hakkında daha fazla bilgi edinmek için Athos Dağı'na gitmiş ve burada keşişlerin Tanrı'yı Tabor Dağı'nda İsa'nın başkalaşımındaki gibi ışık olarak temaşa ettikleri iddia ettiklerini görmüştür. Barlaam, bu iddia nedeniyle Hesychast keşişleri heretik ilan edilmiş Messalianizm ile suçlamış, Palamas bu suçlama üzerine Tanrı'nın zati ve tecellisi arasındaki ayrımı ortaya koymuştur. Bu ayrıma göre Tanrı'nın ulaşılamaz, birleşilemez zatının yanında kendini insanlara tanıttığı tecellileri vardır. Hesychast keşişlerin gördüklerini söyledikleri ışık da Tanrı'nın bilinemez zatına değil, kendini insanlara tanıttığı tecellilerine aittir. Palamas'ın Tanrı'nın zati ve tecellisi arasında yaptığı ayırım meseleyi çözmemiş, Barlaam bu defa Hesychastları Tanrı'nın birliğine ve saflığına zarar veren düalistler olarak suçlamıştır. Palamas bunun üzerine *The Hagioritic Tome* olarak bilinen bir bildiri hazırlatarak Athos'taki keşişlere imzalatarak Barlaam'ı kınamıştır. Barlaam, Palamas ve Athos keşişlerini Patrik Kalekas'ın otoritesini yok sayarak karar aldıkları için şikayet etmiş, tartışmanın çözülmesi için 1341 yılının Haziran ayında bir konsil toplanmıştır. Bu konsilde Barlaam kınanırken, Palamas görüşleri Ortodoks Kilisesi'ne uygun kabul edilmiştir. Konsilden sonra imparatorun ölmesi ve yerine tahta kimin geçeceğini belirlememesi Bizans'ta iç savaşın çıkmasına sebep olmuştur. Taht kavgasının yaşandığı dönemde, bu kez Akindynos'un şikayetiyle bir kez daha Ağustos ayında bir konsil toplanmış, Palamas'ın görüşleri bu konsilde de onaylanmıştır.

Taht kavgasının yaşandığı dönemde Palamas'ın imparatorluğun istikrarı için Kantakuzene'yi desteklemesi ve siyasi bir taraf olması, görüşlerinin de siyasallaşmasına ve yargılanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde aforoz edilen ve hapsedilen Palamas, iç savaşın bitmesiyle Selanik'e başpiskopos olarak atanmış, fakat burada da tartışmanın sosyal yüzüyle, Zelaotların isyanıyla karşılaşmıştır.

Palamas, son olarak 1351 yılında bu defa Nikephoros Gregoras'a karşı teolojisini savunmak zorunda kalmıştır. Bu konsilde alınan kararlar neticesinde bir kez

daha onaylanan Palamas'ın görüşleri Hesychasm Ortodoksluğun resmi öğretisi olarak kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akindynos, Gregory. **The Letters of Gregory Akindynos**. Angela Constantinides Hero (çev. ve ed.). Washington: Dumbarton Oaks, 1. Baskı, 1983.

Albayrak, Kadir. “İznik Konsili Öncesinde ve Sonrasında Heretik Hıristiyan Akımları”. **Uluslararası İznik Sempozyumu**. İznik: 2005, s. 103-137.

Albrecht, Ruth. “Hesychasm”. **Encyclopedia of Christianity**. cilt:2. United States of Amerika: William B. Eerdmann Publishing Company, 2001, s. 540-541.

Artz, Frederick B. **Orta Çağların Tini**. Aziz Yalımlı (çev.). İstanbul: İdea Yayınevi, 1. Baskı, 1996.

Aydın, Mehmet. “Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış”. **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. cilt:27. Ankara: 1985, s. 123-148.

Barker, Ernest. **Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü**. Mete Tunçay (çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, 1982.

Baş, Bilal. **Çölü Fethetmek Geç Antikçağ'da Mısır Manastırları**. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. Baskı, 2015.

Baştav, Şerif. **Bizans İmparatorluğu Tarihi: Son Devir: (1261-1461): Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1. Baskı, 1989.

Bebis, George S. “Gregory of Sinai”. **Encyclopedia of Religion**. cilt: 6. United States of America: Thomson Gale, 2005, s. 3697.

Brown, Peter. **Geç Antikçağ Dünyası**. Turhan Kaçar (çev.). İstanbul: Alfa Tarih, 1. Baskı, 2017.

Buchwald, Hans, Matthew, Savage. “Churches”. **The Archaeology Of Byzantine Anatolia From The End Of Late Antiquity Until The Coming Of The Turks**. Philipp Niewöhner (ed.). New York: Oxford University Press, 1. Baskı, 2017, s. 132-147.

Buckham, John W. "İsa ve Pavlus'un Mistisizmi". Halil Temiztürk (çev). **Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. cilt:4. sayı:1. Trabzon: 2017, s. 149-157.

Cameron, Averil. **Bizanslılar**. Özkan Akpınar (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2015.

Cazabonne, Emmanuel. "Gregory Palamas (1296-1359): Monk, Theologian and Pastor". **Cistercian Studies Quarterly**. no: 37.3. 2002, s. 303-333.

Cevizci, Ahmet. "Bilinemezlik". **Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 6. Baskı, 2005,s. 281-282.

_____ "Görecilik". **Felsefe Sözlüğü**. İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 6. Baskı, 2005,s. 773-774.

Clucas, Lowell. "The Hesychast Controversy in Byzantium in the Fourteenth Century: A Consideration of Basic Evidence", **Basılmamış Doktora Tezi**. University of California, 1975.

Congote, Gregory. "Gregory Palamas and Hesychasm". **School of Theology-Seminary of Saint John's Üniversitesi'ne Sunulmuş Bir Makale**. Minnesota: 2009, s. 1-52.

Constantelos, Demetrios J. "Evagrius of Pontus". **Encyclopedia of Religion**, cilt: 5. United States of America: Thomson Gale, 2005, s. 2886.

Çelikel, Mahir Kerem. "The Hesychast Controversy: A Practice and Attitude", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**. Boğaziçi Üniversitesi, Tarih Bölümü, 2011.

Demir Osman. "Zât". **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt:44. İstanbul: 2013, s. 148-150.

Demircan, Hüsnü. "Orhan Gazi ve Gregory Palamas", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı, 1993.

Demirci, Kürşat. “Yahudi Mistisizminin Temel Özellikleri ve Gelişimi”. **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**. cilt: 1. sayı:4. İstanbul: 2012, s. 7-18.

_____ **Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi**. İstanbul: Ayışığıkitapları, 1. Baskı, 2005.

_____ **Yahudi Mistisizmi veya Kabalacılık**. İstanbul: Ayışığıkitapları, 1. Baskı, 2015.

Demirok, Berat Seçkin. “Sismanoglio Megaro’da Tarih Konferansı: Konstantinopolis Manastırlarının İzinde”. **Toplumsal Tarih Dergisi**. sayı:270. İstanbul: 2016, s. 22-23.

Duprê, Louis. “Mysticism (First Edition)”. **Encyclopedia of Religion**. cilt: 9. United States of America: Thomson Gale, 2005, s. 6341-6355.

Dürüşken, Çiğdem. **Roma’nın Gizem Dinleri: Antikçağ’da Yaşamın ve Ölümün Bilinmezine Yolculuk**. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. Baskı, 2011.

Evagrius the Solitary. “On Prayer”. **The Philokalia**. cilt:1. s. 55-71.

Eyice, Semavi. “Kalenderhâne Camii”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. cilt:24. İstanbul: 2001, s. 251-252.

Fitzgerald, Thomas E. “Eastern Christianity”. **Encyclopedia of Religion**. cilt: 4. United States of America: Thomson Gale, 2005, s. 2580-2595.

Flogaus, Reinhard. “Hesychasm”. **Encyclopedia of Theology and Religion**. cilt:6. Boston: Brill, 2009, s. 117.

Gökdoğan, Melek Dosay, Remzi, Demir. “A Chronological Overview of Science and Philosophy of Byzantium Between 1300 and 1453”. **Dört Öge**. sayı:10. Ankara: 2016, s. 1-10.

Gregory, Timothy E. **Bizans Tarihi**. Esra Erment (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, 2008.

Gündüz, Şinasi. “Konsil”. **Din ve İnanç Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları, 1. Baskı, 1998, s. 222.

_____ “Lent”. **Din ve İnanç Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları, 1. Baskı, 1998, s. 234.

_____ “Metropolitan”. **Din ve İnanç Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları, 1. Baskı, 1998, s. 258.

_____ “Monothelizm”. **Din ve İnanç Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları, 1. Baskı, 1998, s. 266.

_____ “Sinod”. **Din ve İnanç Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları, 1. Baskı, 1998, s. 342.

_____ “Tonsur”. **Din ve İnanç Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları, 1. Baskı, 1998, s. 371.

Gürsu, Orhan. “Mistisizmde Ruhsal Uygulamalar. Nefs Disiplini ve Meditasyon”. **MehirAile Dergisi**. sayı:4. Konya: 1999, s. 91-94.

Hamilton, Janet, Bernard, Hamilton. **Bizanslı Heretiklerin Tarihi: Bizans Dünyasında Hıristiyan Düalist Heretikler (650-1405)**. Barış Baysal (çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları, 1. Baskı, 2010.

Hayes, Cory J. “Deus in se et Deus Pro Nobis: The Transfiguration in the Theology of Gregory Palamas and its Importance for Catholic Theology”, **Basılmamış Doktora Tezi**. Duquesne University, 2015.

Heiler, Friedrich. “Mistisizmde Tanrı Mefhumu”. Annemarie Schimmel (çev.). **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. cilt: 4. Ankara: 1955, s. 58-72.

Hodziç, İsmajil. “Bogomilizm ve Bosna-Hersek Bogomilleri”, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2007.

Işık, Halim. “Hıristiyan Düalist-Gnostik Bir Tarikat Olarak Bogomilizm ve Avrupa Heretik Topluluklarına Etkileri”. **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, cilt:6. sayı:1. 2017, s. 109-187.

Johnson, Christopher D. L. **The Globalization of Hesychasm and the Jesus Prayer: Contesting Contemplation**. London: Continuum International Publishing, 1. Baskı, 2010.

Kaelber, Walter O. “Asceticism”. **Encyclopedia of Religion**. cilt:1. United States of America: Thomson Gale, 2005, s. 526-530.

Kaplan, Michel. **Bizans’ın Altınları**. İhsan Batur (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 2004.

Kiel, Machiel. “Selânik”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. cilt:36. İstanbul: 2009, s. 352-357.

Kordatos, Yannis. **Bizans’ın Son Günleri**. Muzaffer Baca (çev.). İstanbul: Alkım Yayınevi, 2. Baskı, 2006.

Krausmüller, Dirk. “The Rise of Hesychasm”. **The Cambridge History of Christianity**. cilt:5. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 103-126.

Kutluer, İlhan. “Mistisizm”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. cilt:30. İstanbul: 2005, s. 188-190.

Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil). Yeni Yaşam Yayınları. İstanbul: 2014.

Liddell, H.G. ,R. Scott. “ἐνέργεια”. **Liddell and Scott’s Greek-English Lexicon**. New York: Harper&Brothers Publishers, 18. Baskı, 1879, s. 225.

_____ “οὐσία”. **Liddell and Scott’s Greek-English Lexicon**. New York: Harper&Brothers Publishers, 18. Baskı, 1879, s. 507.

Ladouceur, Paul. **Modern Orthodox Theology: ‘Behold, I Make All Things New’**. London: T&T Clark, 1. Baskı, 2019.

Livingstone, E. A. "Messalians". **The Concise Oxford Dictionary of the Christian Church**. Oxford: Oxford University Press, Revised Second Edition, 2006, s. 382-383.

Maloney, George A. "Symeon The New Theologian". **Encyclopedia of Religion**. cilt: 13. United States of America: Thomson Gale, 2005, s. 8919-8920.

Mango, Cyril. **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**. Gül Çağalı Güven (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, 2008.

Manolova, Divna. "Discourses Of Science And Philosophy In The Letters Of Nikephoros Gregoras", **Basılmamış Doktora Tezi**. Central European Üniversitesi, Ortaçağ Araştırmaları Bölümü, 2014.

Mantzaridis, Georgios I. "Gregory Palamas". **Encyclopedia of Religion**. cilt: 6. United States of America: Thomson Gale, 2005, s. 3698-3699.

Maragkoudakis, Georgios N. "The Jesus Prayer". **Encyclopedia of Psychology and Religion**.
[https://www.academia.edu/39672264/ The Jesus Prayer . %CE%99n Leeming D.A. eds Encyclopedia of Psychology and Religion. 3rd Edition. Springer Germany Berlin and Heidelberg 2019 https doi.org 10.1007_978-3-642-27771-9_200224-1_email_work_card=title](https://www.academia.edu/39672264/The_Jesus_Prayer_.%CE%99n_Leeming_D.A._eds_Encyclopedia_of_Psychology_and_Religion.3rd_Edition.Springer_Germany_Berlin_and_Heidelberg_2019_https_doi.org_10.1007_978-3-642-27771-9_200224-1_email_work_card=title).

Melton, J. Gordon. "Mount Athos (Greece)". **The Encyclopedia of Religious Phenomena**. United States of America: Visible Ink Press, 2008, s. 229-230.

Meyendorff, John. "Gregory Palamas". **Dictionary of the Middle Ages**. cilt:5. New York: Charles Scribner's Sons, 1989, s. 672-673.

_____ "Hesychasm". **Dictionary of the Middle Ages**. cilt:6. New York: Charles Scribner's Sons, 1989, s. 217-218.

_____ **A Study of Gregory Palamas**. George Lawrence (İngilizceye çev.). London: The Faith Press, 1964.

_____ **Byzantine Hesychasm: Historical, Theological and Social Problems.** London: Variorum Reprints, 1. Baskı, 1974.

Murphy, F.X. "Hesychasm". **New Catholic Encyclopedia.** cilt:6. Washington: The Catholic University of America, 1967, s.1089-1090.

Nicol, Donald M. **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453.** Bilge Umar (çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, 2003.

Nikiphoros the Monk, "On Watchfulness and the Guarding of the Heart". **The Philokalia.** cilt:4. s. 194-206.

Norwich, John Julius. **Bizans III Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453).** Selen Hırçın Riegel (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı, 2013.

Ostrogorsky, Georgy. **Bizans Devleti Tarihi.** Fikret Işıltan (çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 8. Baskı, 2015.

Özalp, Hasan. "Tanrı Hakkında Konuşa(ma)mak: Plotinus'da Negatif Teoloji". **Turkish Studies: Sosyal Bilimler Sayısı,** sayı:10/2. Ankara: 2015, s. 735-748.

Paganopoulos, Michelangelo. "The Land of the Virgin: An Ethnographic Study of Monastic Life in Two Monasteries of Mount Athos", **Basılmamış Doktora Tezi.** Londra Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, 2010.

Palamas, Gregory. "The Declaration of the Holy Mountain in Defense of Those Devoutly Practice A Life of Stillness". **The Philokalia.** cilt:4. s. 418-425.

_____ **The One Hundred and Fifty Chapters.** Robert E. Sinkewicz (ed.). Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1. Baskı, 1988.

_____ "The Orthodox Confession of Faith". Aristeides Papadakis (İngilizceye çev.), "Gregory Palamas at the Council of Blachernae, 1351". **Roman and Byzantine Studies.** sayı:10. 1969, s. 337-342.

_____ “Three Texts On Prayer and Purity of Heart”. **The Philokalia**. cilt:4. s. 343-346.

_____ **The Triads**. John Meyendorf (ed.), Nicholas Gendle (çev.). New Jersey: Paulist Press, 1. Baskı, 1983.

_____ “To the Most Reverend Nun Xenia”. **The Philokalia**. cilt:4. s. 293-323.

Papadakis, Aristeides. “Gregory Palamas at the Council of Blachernae, 1351”, **Roman and Byzantine Studies**. sayı:10. 1969, s. 333-348.

Papademetriou, George C. **Introduction to Saint Gregory Palamas**. New York: Philosophical Library, 1. Baskı, 1973.

Payne, Daniel Paul. “The Revival of Political Hesychasm in Greek Orthodox Thought: A Study of the Hesychast Basis of the Thought of John S. Romanides and Christos Yannaras”, **Basılmamış Doktora Tezi**. Baylor University, 2006.

Pentecost, Scott F. “Quest for the Divine Presence: Metaphysics of Participation and the Relation of Philosophy to Theology in St. Gregory Palamas’s Triads and One Hundred and Fifty Chapters”, **Basılmamış Doktora Tezi**. The Catholic University of America, Felsefe Bölümü, 1999.

Pittos, Leonidas C. “Sacredly Praising, Sacredly Narrating: The Hagiological Imperative in the Thought of St. Gregory Palamas”, **Basılmamış Doktora Tezi**. The University of Chicago, Tarih Bölümü, 2015.

Poyraz, Buğra. **Hristiyan Mistisizmi**. İstanbul: 1. Baskı, 2014.

Rossum, Joost Van. “Palamism and Church Tradition”, **Basılmamış Doktora Tezi**. Fordham University, Teoloji Bölümü, 1985.

Sêrouya, Henri. **Mistisizm (Mysticisme-Gizemcilik-Tasavvuf)**. Nihal Önal (çev.). İstanbul: Varlık Yayınevi, 1. Baskı, 1967.

Sinanoğlu, Mustafa. “Tecellî”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt:40. İstanbul: 2011, s. 243-245.

Sinkewicz, Robert E. “The Concept of Spiritual Perception in Gregory Palamas’ First Triad in Defence of the Holy Hesychasts”. **Hristianskiy Vostok**. St. Petersburg: Aleteia, 1999, s. 374-390.

_____ **Evagrius of Pontus: The Greek Ascetic Corpus**. New York: Oxford University Press, 1. Basım, 2003.

St. Gregory of Sinai. “On Prayer”. **The Philokalia**. cilt:4. s. 275-286.

St. Isaiah the Solitary. “On Guarding the Intellect”. **The Philokalia**. cilt:1. s. 22-28.

St. Maximos the Confessor. “Four Hundred Texts on Love”. **The Philokalia**. cilt:2. s. 53-113.

St. Nikodimos of the Holy Mountain, St. Makarios of Corinth. **The Philokalia**. G.E.H. Palmer, Philip Sherrard, Kallistos Ware (çev. ve ed.). <https://www.holybooks.com/>.

St. Symeon the New Theologian. “On Faith”. **The Philokalia**. cilt:4. s. 16-24.

_____ “The Three Methods of Prayer”. **The Philokalia**. cilt:4. s. 67-75.

Strezova, Anita. **Hesychasm and Art: The Appearance of New Iconographic Trends in Byzantine and Slavic Lands in the 14th and 15th Centuries**. Canberra: Australian National University Press, 2014.

Sunar, Cavit. **Mistisizmin Ana Hatları**. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Baskı, 1966.

Talbot, Alice-Mary. “Bizans Manastır Sistemine Giriş”. **Cogito**, Özden Arıkan (çev.). sayı:17. İstanbul: 1999, s. 161-176.

Taşcan, Arzu. “Bizans-Papalık İlişkileri (X.-XV. Yüzyıl)”, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**. Fırat Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2000.

Temiztürk, Halil. “Hıristiyan Mistisizminin Oluşumuna Etki Eden Unsurlar”. **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. cilt:20. Sakarya: 2018, s. 129-150.

Topakkaya, Arslan. “Nikolas Von Kues'ta Negatif Teoloji”. **Bilimname**, sayı:9. Kayseri: 2005, s. 105-116.

Torrance, Alexis. “Precedents for Palamas' Essence-Energies Theology in the Cappadocian Fathers”. **Vigiliae Christianae**. sayı:63. Boston: 2009, s. 47-70.

Tural, Murat. “Geç Antik Çağ'da Hristiyan Eğitiminin Ruhu ve Manastırlarda Eğitim Anlayışı”. **Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi**. cilt:3. sayı:2. 2017, s. 253-277.

Ware, Kallistos. “Discovering the Inner Kingdom”. <http://www.prayerofheart.com/docs/Kallistos%20Prayer%20of%20the%20Heart-6.pdf>.

_____ **The Power of the Name the Jesus Prayer in Orthodox Spirituality**. Oxford: SLG Press, 2. Baskı, 1987.

Yaşar, Kübra. “Blakhernai Dün ve Bugün”. **Toplumsal Tarih Dergisi**. sayı: 278. İstanbul: 2017, s. 14-24.

Yıldız, Muharrem, Mehmet Mekin Meçin. “Dinlerde İç Yolculuklar: Riyazetin Kökenine Dair”. **Tarih Okulu Dergisi**. sayı:17. İzmir: 2014, s. 221-251.

Zissis, Theodore. “Barlaam of Calabria”. **Encyclopedia of Religion**. cilt: 2. United States of America: Thomson Gale, 2005, s. 788-789.

İnternet Kaynakları

<https://pemptousia.com/2014/07/saint-nicodemus-elder-and-teacher-of-st-gregory-palamas-the-monastery%E2%80%99s-saints/>.